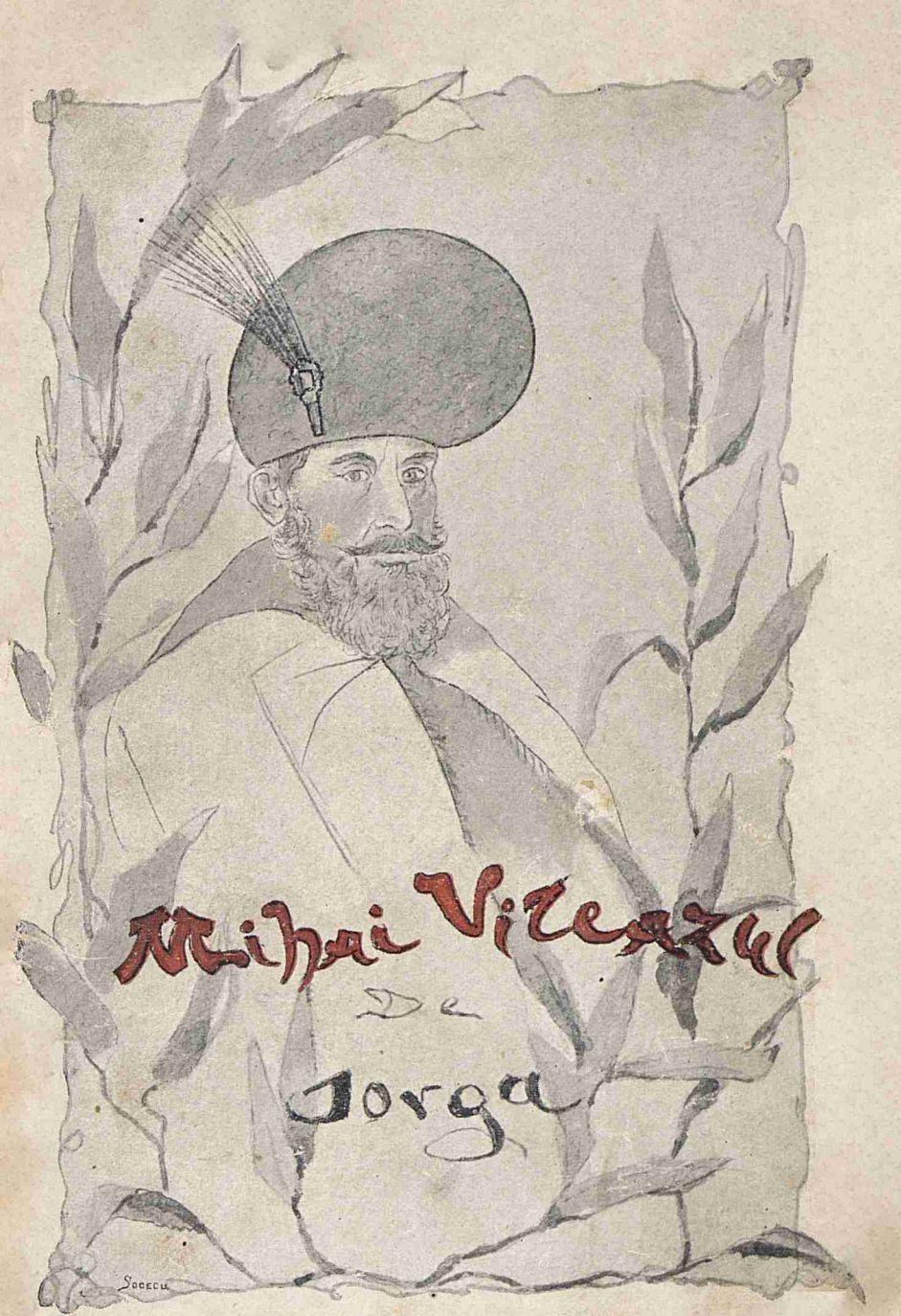

Editura Librăriei Socecŭ & Co., Calea Victoriei 21
www.dacoromanica.ro

SCURTA ISTORIE

A LUĬ

MIHAI VITEAZUL

ÎN AMINTIREA

CELOR SĂVÎRȘITE ACUM TREI SUTE DE ANI

DE

N. IORGA

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCECŬ & C°, Calea Victoriei, 21
1900

www.dacoromanica.ro

Stab. grafic I. V. Socecŭ, Str. Berzeĭ, 59.
60,081.

www.dacoromanica.ro

DOCTORIA SUFLETULUI
J. POPESCU BĂJENARU
AUTOR N. Iorga
VOL. Mihai Viteazul
Nr. 3220 ANUL 1900

MIHAI VITEAZUL

Alexandru-cel-Rău, fiul lui Bogdan Lăpușneanu și al doilea Domn de origine moldovenească în București, fu ridicat la 8 Septembre 1593 spre a fi dus la Constantinopol de ceaușul Sultanului. Fusese numit în Iulie 1592, — în Țara-Românească, fiind-că nu putuse rămînea în Moldova, unde fusese numit întâiu. Creditorii nemulțămiți ai lui Aron-Vodă adusese această schimbare, cu totul fără importanță: pentru cine numise și pentru cine fusese numit, ambele Scaune domnești erau același lucru.

Alexandru domnise deci vre-o trei-spre-zece luni. Înlocuise pe alt Moldovean, pe Ștefan fiul lui Ion Vodă cel Cumplit, și acestălalt avuse chiverniseala un timp ceva mai scurt și decît atîta. În mai puțin de trei ani se schimbase doi Domni și țara avuse să plătească trei cumpărături de Domnie. Ultimul cumpărător, Mihai-Vodă, era un fiu natural al lui Pătrașcu-cel-Bun. Născut la 1558, el a trăit o tinerețe fericită, ascunzînd origina sa și pretențiile la care ea îi dădea dreptul. El nu figurează în Divanul fratelui său Petru Cercel și

www.dacoromanica.ro

nu-și legă norocul de schimbătorul noroc al acestuia. Din contra, supt Mihnea al II[lea], care făcea parte din familia Mirceștilor, dușmană familiei sale, Mihaĭ fu bine privit, dăruit cu boierie, însărcinat cu „isprăvniciĭ“ Domnești. Supt succesoriĭ luĭ Mihnea, el ajunse Mare-Postelnic, apoĭ Mare-Ban al Craioveĭ, cea maĭ înnaltă treaptă a boierieĭ muntene. Începînd a fi considerat ca un Domn posibil, unul din oameniĭ ceĭ maĭ puternicĭ de la Poartă, Banul Iani, care făcuse și scosese mulțĭ Domnĭ, îl chemă la Constantinopole pentru a-ĭ da Scaunul: mama luĭ Mihaĭ era sora luĭ Iani, un Cantacuzino, fiŭ al vestituluĭ Șaitan-Oglu. Prins în cale, el fu adus la Bucureștĭ și osîndit la moarte. Un accident îĭ scăpă viața: pe drumul spre locul de osîndă, spune o tradiție, el izbuti a se refugia în Biserica Albă din acest oraș; calăul se înspăimîntă de măreția condamnatuluĭ și lăsă din mînă arma, pe care nimenĭ nu cuteză s'o ridice, afirmă un curtean al Domnuluĭ. Orĭ-cum, aceasta-l mîntui: Mihaĭ aduse înnaintea luĭ Alexandru 12 boierĭ, cari jurară, după obiceiul timpuluĭ, că Banul merită credință cînd asigură că nu e fiŭ de Domn. Prigonit din noŭ după iertare, Mihaĭ fugi în Ardeal, luă scrisorĭ de recomandație de la Sigismund și, ajuns la Poartă, găsi banĭ prin mijlocul luĭ Iani, luĭ Andronic, tot așa de puternicul frate al acestuia, și al ambasaduluĭ englez. Așa ajunse Domn Mihaĭ-Viteazul, cumpărînd cu banĭ tronul pe care era să-l apere cu sabia.

Revolta luĭ și a vecinuluĭ săŭ din Moldova, Aron-Vodă, un bastard al luĭ Alexandru Lăpușnea-

www.dacoromanica.ro

nu, e unul din faptele cele mai importante din istoria Romînilor. În ea-şi găseşte izvorul situaţia neaşteptat de însemnată pe care o dobîndesc ţerile romîne. Muntenia în rîndul întăiŭ, timp de peste zece anĭ de zile, în ea reabilitarea morală şi militară a neamuluĭ şi influenţa politică şi culturală pe care Romînii din ambele principate o căpătară asupra Orientuluĭ creştin în secolul al XVII[lea]. Căutarea rădăcinilor acestuĭ fapt e decĭ o sarcină cu desăvîrşire necesară.

Mihaĭ-Vodă şi Aron se răsculară înnainte de toate fiind-că cel d'întăiŭ era o natură deosebită de a predecesorilor săĭ, care nu se putea mulţămi cu ceia ce ajungea altora şi nu putea înghiţi ceia ce aceştia înghiţiaŭ viaţa lor întreagă; fiind-că cel de-al doilea avuse o dureroasă experienţă de mazilie pe care nu voià s'o maĭ repete într'un timp care nu putea fi decît foarte scurt. Mihaĭ era apoĭ dintr'o familie, în care iubirea pentru arme era ereditară, dintr'o familie luxoasă, dorită de fast şi de pompe, dintr'o familie care pricinuise multe neplăcerĭ Turcilor şi întreţinuse necontenite legăturĭ cu creştinătatea. Fiul cavalerescului Pătraşcu-cel-Bun, fratele poetuluĭ şi gramaticuluĭ Petru-Cercel, scoborîtorul după mamă al Cantacuzinilor nu putea fi un Mihnea saŭ un Petru-Şchiopul oare-care.

Dar credem că această cauză accidentală n'a fost singura cauză. Între Mihaĭ şi Aron eraŭ evidente deosebirĭ şi, totuşĭ, amîndoĭ făcură acelaşĭ lucru. Mîna a trebuit decĭ să li fie forţată: unuia maĭ mult, firesce, altuia maĭ puţin, după însuşirile fie-căruia. I-a silit la răscoală, şi pe unul şi pe

www.dacoromanica.ro

altul, o anumită situație interioară a țerii și i-a încurajat să perziste o anumită situație europeană.

Cumpărările de tron țineaŭ scump: rapoartele de ambasadă din Constantinopol, maĭ ales cele imperiale și venețiene, daŭ sume marĭ, maĭ mult saŭ maĭ puțin exacte. Dar avem o socoteală sigură, pe care ne putem răzima pe deplin. Unul dintre diplomații luĭ Mihaĭ-Viteazul, Petru Armeanul, autor de cronică pierdută în cea maĭ mare parte, ni dă într'un fragment păstrat cheltuielile făcute cu ridicarea acestuia în Scaun: noul Domn împrumutase 400,000 de taleri, pe cari îĭ împărțise ast-fel: luĭ Sinan-Pașa, Mare-Vizir, 20,000 de galbenĭ, iar restul Vizirilor din Divan și Pașilor cu influență.

Sarcina împrumutuluĭ nu apăsa însă asupra împrumutătoruluĭ. Cu creditorii, compușĭ din Grecĭ, Evreĭ, Armenĭ, Turcĭ, oamenĭĭ de afacerĭ aĭ Constantinopoleĭ, se proceda ast-fel. Chitanțele ce li se dădeaŭ îĭ autoriza une-orĭ a-și lua plata în natură, trimețînd gelepĭ, cari să ridice oile și vitele ce reveniaŭ Domnieĭ. Alte orĭ, baniĭ trebuiaŭ să fie restituițĭ în monedă. Pentru a controla întrebuințarea veniturilor țerii, pentru a supraveghia intrarea banilor în Vistierie sau a-și aduna turmele, creditoriĭ trimeteaŭ agenți saŭ veniaŭ în persoană de se stabiliaŭ la Curte saŭ în orașul de reședință. Domnul, care trebuia să facă față, într'un timp scurt, la atîtea îndatoriri față cu Poarta — haraciul anual, prezenturile rămase în urmă —, îĭ ținea cu tainurĭ probabil, îĭ îngrijia și-ĭ cruța cu

www.dacoromanica.ro

deosebire: erau o castă privilegiată, o adunătură intangibilă de străini lacomi, cari, neputînd recăpăta capitalul, luau după prețuirea lor proprie venitul. Nimene nu îndrăznia să se atingă de acești jefuitori cu contract, de acești autori de veșnice neorînduieli, cari se știau mai tari decît debitorul lor și nu se sfiau s'o și arate. Voevodul care s'ar fi simțit jignit de brutalitatea acestor stăpîni de mîna a doua, trebuia să se gîndească la dovezile de influență pe care ei le dăduse: destituit de Ieniceri, cari-și aveau, la ei, la cazarmă, omul lor, Aron fusese restabilit de acești creditori, cari venise cu el la Constantinopol și ceruse cu scandal Sultanului plata datoriilor Domnului sau confirmarea acestuia până la plată.

Într'un an însă nu se puteau plăti, ori cîtă dibăcie ar fi avut slujitorii, sute de mii de galbeni. Boierii, a căror nemulțămire era în oare care cazuri ținută în samă, trebuiau cruțați; alt-fel, ei pribegiau, ca și dînșii pribegia țara, „se risipia". O parte, — când Domnia era scurtă: cea mai mare parte, — din datorii rămîneau neplătite. Domnul mazilit, pentru o cauză sau pentru alta, — de obiceiu fiind-că se găsia un altul care să ofere mai mult, — nu intra totuși, la Constantinopol, în închisoare pentru datorii. Succesorul oferia totdeauna și plata datornicilor neplătiți ai celui pe care-l înlocuia. Se făcuse o normă, un principiu, pe acest timp, că *datoriile sînt ale Scaunului*, că le plătește țara, ori-cine ar ocupa momentan acest Scaun. Cel mult, — și aceasta ar explica nemulțămirile creditorilor cu schimbările, — se reduceau aceste da-

www.dacoromanica.ro

torii saŭ se înlăturaŭ conveńtiile verbale. Dacă ast-fel responzabilitatea Domnilor se făcea maĭ uşoară şi situaţia lor maĭ bună, pentru ţară obiceiul era o calamitate.

În 1593, în adevăr, maĭ rămăsese poate datoriĭ de-ale luĭ Mihnea, rămăsese, de sigur, aproape întreagă sarcina datoriilor celor doĭ Domnĭ din urmă, şi noul numit, acela care era să caute o soluţie cu armele, aducea şi el datoriĭ nouă. Mihaĭ putea să fie ofensat de purtarea Curţiĭ de creditorĭ, din ce în ce în maĭ mare, ruşinat de atotputernicia eĭ, dar pentru el situaţia financiară nu era atît de înspăimîntătoare ca pentru supuşiĭ săĭ. El avea o dezlegare pentru problemă, de şi o dezlegare neplăcută: mazilia, cea de la Poartă, forţată, saŭ cea de bună voie, de la sine, exilul. Petru Şchiopul trăia în liniştе ultimiĭ săĭ anĭ în Tirol şi Mihnea al II[lea] era un Paşă fericit la Dunărea turcească. Dar Moldova şi Ţara-Românească trebuiaŭ să plătească datoriile amîndurora, — datoriĭ pe care eĭ le şi uitase poate.

Cele spuse până aicĭ explică în parte nemulţămirea, desperarea — cuvîntul nu e prea tare — de care eraŭ cuprinse raielele Sultanuluĭ din ambele ţerĭ dunărene la suirea pe tron a luĭ Mihaĭ-Viteazul. Dar am vorbit încă numaĭ de sarcinile extraordinare, de sarcinile de Domnie nouă, adunate, capitalizate de schimbările răpezĭ ale Voevozilor. Dar sînt şi altele, sarcinile obişnuite, sarcinile de tribut, sarcinile de furniturĭ, care trebuie înşirate şi acelea pentru a desăvîrşi tabloul.

www.dacoromanica.ro

Logofătul luĭ Mihaĭ-Viteazul, bătrînul Teodosie, a dat un „izvod“ oficial, cum se zicea pe atunci, unuĭ Silezian, care trecea prin Țara-Românească, în drumul spre Constantinopol, un izvod despre ultimiĭ anĭ din istoria acesteia, și izvodul, tradus în latinește din polona negociatoruluĭ Andreĭ Taranowski și întregit, a ajuns pănă la noĭ, printr'o broșură, reprodusă de maĭ multe orĭ. În această operă a luĭ Baltazar Walter, călătorul silezian, pe care „o aprobase însuși Domnul“, cetim: „Numaĭ Domnul Țerii-Românești dă la o tonă de aur, 20,000 de oĭ, 2,000 de caĭ, 10,000 de măsurĭ marĭ de grîŭ, tot atîta orz, mult unt, apoĭ, și miere“. Din rapoarte venețiene și din alte izvoare știm că Moldova plătea ceva maĭ mult decît 30,000 de galbenĭ. Din aceleași izvoare venețiene, putem scoate o prețuire de 60,000 de galbenĭ pentru tributul muntean între aniĭ 1590 și 1594. Această sumă trebuia să se perceapă anŭal, dar Domniĭ se deprinsese a strînge birul, darea destinată acestuĭ haraciŭ, de maĭ multe orĭ în acelașĭ an.

Și atîta nu ajunge pentru a ni face o idee potrivită a situațieĭ. Haraciul nu se trimetea singur, ci totdeauna întovărășit de daruri, multe și pentru toată lumea. Avem socoteala acestor daruri pentru Ardeal, și putem judeca după aceasta. Transilvania plătia supt „regele Ioan“ 10,000 de galbenĭ; după răscoala luĭ Bekes, tributul provincieĭ fu crescut de Voevodul Ștefan cu alte 5,000. Se adăugeaŭ darurile în natură Sultanuluĭ, și apoĭ: 5,000 de talerĭ Mareluĭ-Vizir, 1,000 Viziruluĭ al doilea, cîte 300 celorlalțĭ viziriĭ, apoĭ prezenturĭ

www.dacoromanica.ro

mai mărunte Nisangiului, ceaușilor, beglerbegilor, capigi-bașilor, Agei Ienicerilor și altora. De unde ieșia că, în timpuri obișnuite, cînd nu era nici o schimbare de demnitari, Ardealul avea 60,000 de taleri de cheltuieli cu daruri, pe lîngă tribut.

Veniau furniturile: acestea se plătiau în timpurile vechi. Pe la jumătatea secolului al XVI^lea, Turcii, cerînd cantități mari de provizii, dădeau șese aspri pe chila de orz. Oprind pe Domn de a trimete vitele peste granită în Polonia, Sultanul îi poroncia să le trimeată la scale, pentru folosul vînzătorilor. Gelepii, cari veniau în țară pentru furniturile de carne ale Capitalei turcești, veniau cu bani sau adunau vite pentru banii pe cari îi împrumutase altă dată Domnului. Dar fără îndoială — și avem dovada pentru furnitura de grîne pomenită —, cumpărătura era mai mult o favoare decît un folos.

În secolul al XVII^lea, cu Domniile lungi și relativ pașnice, principatele se puteau numi țeri bogate și puteau suporta fără a fi strivite sarcini grele. Dar acelea erau timpuri de liniște, de pace asigurată, pe cînd, pănă la Mihnea al II^lea încă, Țara-Românească suferea de flagelul pribegilor și toată Domnia lui Petru-Șchiopul, predecesorul imediat al răsculatului Aron, nu e decît o istorie de năvăliri căzăcești, de jaf și de pradă din partea acestor strașnici vecini. Cînd nu erau Cazacii în Moldova, cea mai neliniștită din cele două țeri, erau expedițiile de represiune ale Turcilor și Tatarilor, treceri de beglerbegi, prezenturi de făcut Hanilor la hotare; cînd dușmanii veșnici se

www.dacoromanica.ro

împăcaŭ pentru moment, Moldova se vedea silită să plătească răscumpărarea, pentru Poloniĭ cari-ĭ trimesese flagelul căzăcesc.

Așa stăteaŭ lucrurile cînd Mihaĭ-Vodă văzu că nu poate domni și voi totuși să domnească, cînd Aron-Vodă, care nu uitase spaima din 1592, visă un tron asigurat, supt protecția imperială și cuteză să ridice arma contra Sultanuluĭ, cînd amîndoĭ Domniĭ ascultară îndemnul de răscoală care venia din Ardeal. Spre această răscoală Domniĭ eraŭ mînați de ambiție, țara de nevoie. Mîna luĭ Aron, care nu era un războinic, fu forțată, de sigur, și știm din două dovezĭ că Mihaĭ nu impuse dezlipirea de Turcĭ unor supușĭ cari i-o cereaŭ. Un biograf al mareluĭ Voevod scrie: „Și începură Turciĭ a coprinde Țara-Românească și a-șĭ face lăcașurĭ și meceturĭ, și începură a țipa creștiniĭ de nevoia Turcilor, în cît însuși Mihaĭ-Vodă cu toțĭ boieriĭ se închisese de răul Turcilor și multă vreame creștiniĭ zicea, doar se vor potoli Turciĭ de asupră-le. Iar eĭ maĭ mult răŭ făcea, că începuse a călcare țara și leagea creștinilor. Și se strînse toțĭ boiariĭ marĭ și micĭ din toată țara și se svătuiră cum vor face să izbăvească Dumnezeŭ țara din mîinile păgînilor. Și, dacă văzură că într'alt chip nu se vor putea izbăvi, deaciĭ eĭ ziseră: numaĭ cu bărbăție să redice sabie asupra vrăjmașilor“. După știrĭ din Ardeal, Papa scrie unuĭ legat că nu numaĭ Domnul, ci și supușiĭ săĭ, sînt atît de dispuși să se unească cu Ardealul, în cît cel d'întăiŭ și-ar pierde tronul, împotrivindu-se.

www.dacoromanica.ro

O răscoală contra Turcilor era un act foarte îndrăzneț: trebuia să aibă bune speranțe un tributar ca să-l întreprindă. Ion-Vodă se răzimase pe Cazacĭ, dar aceștia slăbise ca neastîmpăr și încredere într'însĭi la sfîrșitul secoluluĭ al XVI^lea^, și apoĭ exemplul luĭ, al pretendenților din familia sa și din a luĭ Alexandru Lăpușneanu nu era îndemnător. Evenimentele politice întîmplate în Europa maĭ depărtată, cît și la hotarele chiar ale principatelor, făcură să se spereze din partea Domnilor romînĭ un capăt bun pentru răscoala lor.

Imperiul german n'a încheiat până în secolul al XVIII^lea^ nicĭ o pace cu Turcii, ci numaĭ armistițiĭ. Ceĭ doĭ Împărați, creștinul din Praga și păgînul din Constantinopol, nu se puteaŭ împăca limpede nicĭ-o dată. Chiar în timpul armistițiilor, războiul ardea înfundat la toate granițele. Dacă Împăratul nu se bătea cu Padișahul, se ciocniaŭ zilnic spahiiĭ Pașeĭ de Bosnia cu nobiliĭ din Croația și Slavonia, de la „graniță vindică", ostașiĭ Pașeĭ din Buda cu haiduciĭ creștinĭ de la hotarul panonic. Cînd Turciĭ credeaŭ împrejurările potrivite, un pretext se găsia ușor în aceste conflicte de graniță, și lupta fățișă se redeschidea. Din 1592 încă, ciocnirile de hotar către Bosnia făceaŭ să se prevadă războiul. Poloniĭ părăsise față cu Turcii supt Sigismund al III^lea^ orĭ-ce scrupul de demnitate, pusese frîŭ Cazacilor, dăduse la Constantinopol darul de zibeline cari li se ceruse, acordase iarăși tributul reclamat de Tatarĭ. Pacea cu Perșiĭ mîntuise pe Sultan de grija din Asia, cea maĭ se-

www.dacoromanica.ro

rioasă din cîte le avuse. Vechile socoteli cu „Regele de la Buda“ trebuiaŭ răfuite. Numirea ca Mare-Vizir a luĭ Sinan-Paşa era însăşĭ o declaraţie de războiŭ. Lupta de la Sissek, în care Paşa Hassan de Bosnia rămase pe cîmpul de luptă, fu urmată de plecarea din Constantinopole a Mareluĭ-Vizir, plecare care fu un adevărat triumf.

Războiul fiind început, cererile de ajutoare, proviziĭ, contingente, serviciĭ începură să ploaie asupra tributarilor. Nevoile războiuluĭ cu Perşiĭ adusese schimbarea luĭ Mihnea cu Cercel şi a luĭ Cercel cu Mihnea. Nevoile nouluĭ conflict aduseră căderea luĭ Alexandru-cel-Răŭ şi numirea luĭ Mihaĭ-Viteazul. Schimbările acestea, ca şi pretenţiile de care eraŭ întovărăşite, nu întîmpinară de o cam dată nicĭ o rezistenţă în principate, unde însă ele grăbiaŭ criza provocată de situaţiunea financiară. Cu totul alt-fel fu în Ardeal.

Ardealul, ca Stat separat, a fost o creaţiune a politiceĭ turceştĭ. Zápolya fu rege al Ungarieĭ şi stăpînitor al Transilvanieĭ prin graţia luĭ Soliman Magnificul, care, luînd capitala sa celuĭ de-al doilea Zápolya, îĭ dădu în schimb sprijinul prin care se menţinu. „Te-am făcut din nobil Voevod şi din Voevod rege“, spuneaŭ Turciĭ luĭ Ştefan Báthory, cînd el ajunse rege al Polonieĭ, după ce sprijinul turcesc îl susţinuse în voevodatul săŭ ardelean. Apărat de Germanĭ şi Polonĭ prin protecţia Sultanuluĭ, de încălcările Sultanuluĭ prin zona izolantă a principatelor romîne, Ardealul trăia în linişte „supt umbra aripilor împărăteştĭ“.

www.dacoromanica.ro

Ca rege polon, gloriosul Ștefan Báthory fu de o supunere exemplară față cu voia Turcilor, de o supunere aparentă măcar fără nici o greșală. La Constantinopol, concesiile regeluĭ îl făcură să scadă în opinia Turcilor, provocanți, cînd nu eraŭ provocați. Între capetele înfierbîntate din Divanul imperial, eraŭ uniĭ cari credeaŭ că ar trebui stabilit un beglerbegat în Polonia, altul în Ardeal și altul în țerile românești, se credea de asemenea spirite — și Sinan era dintre acelea — că ghiaurii din aceste țerĭ ar pleca fruntea fără să cîrtească înnaintea voinței împărătești. Dacă se făcură șicane destule Polonilor, cari eraŭ înfățișați ca supușiĭ și tributariĭ Sultanuluĭ în conversațiĭ oficiale, cu atît maĭ multe amaruri trebuiră să înghită Ardelenii, maĭ slabĭ decît vecinii lor și a căror situație de vasalitate față cu Poarta era un adevĕr. În ultimele două decenii ale secoluluĭ, Turcii pretinseră să impuie Domniĭ ardeleni ca pe principiĭ romînĭ și să crească tributul după plac.

Cristofor Báthory, fratele și succesorul regeluĭ Ștefan, muri în 1581, lăsînd un copil nevrîstnic, Sigismund, care-ĭ urmă. Acest copil, crescut în mijlocul puteriĭ, hrănit de preceptoriĭ săĭ Iezuiți cu admirația modelelor eroice ale anticității, încunjurat de o curte de paraziți italieni, cari-ĭ vorbiaŭ numaĭ de glorie și-l măguliaŭ, în schimbul tainuluĭ, cu speranța că așa ceva ar fi făcut și pentru dînsul, ajunse una din cele maĭ curioase, maĭ desordonate și maĭ interesante naturĭ patologice care se pot închipui.

Născut la 1573, Sigismund avea în 1593 abia

www.dacoromanica.ro

două-zecĭ de anĭ. Simptome de ambiție apăruse de mult încă la dînsul. Cînd unchiul său din Polonia muri, precocele tînăr se luptă cu energie pentru dobîndirea coroaneĭ regale, dînd banĭ și trimeținînd necurmate scrisorĭ și soliĭ acolo unde credea el că se va hotărî lucrul, la Poartă. Contra luĭ Sigismund de Suedia, care, cum se știe, fu ales în 1587, el întrebuință toate mijloacele calomnieĭ și înșelărĭĭ, dar candidatul pe care-l săpă maĭ mult, fiind-că-l credea maĭ puternic, fu Maximilian de Austria. Acesta, ales rege de o partidă polonă, fu prins de cancelariul Ioan Zamoyski, care avea de soție pe Grizelida Báthory, sora tînăruluĭ Voevod. Aproape fără tranziție, succesul „Suedezuluĭ“ și nepotolita dorință de lucrurĭ marĭ, care muncia pe Sigismund, îl făcură să-șĭ schimbe orientarea politică. Se zvoni la Constantinopol că el ar voi să ieie pe o fată a Mareluĭ-Duce de Toscana, ocupat atuncĭ cu visurĭ de cruciată și cu organizărĭ de războaie contra „Păgînilor“; apoĭ Turcĭĭ auziră că mireasa aleasă de Báthory ar fi o fiică a archiduceluĭ Carol de Stiria: regele Polonieĭ ar fi luat pe sora acesteia și s'ar fi alcătuit o ligă, întărită prin căsătorĭĭ, pentru a începe lupta generală a Credincioșilor contra uzurpatorilor Orientuluĭ. Ordine severe, repetate, se dădură luĭ Sigismund ca să-șĭ oprească asemenea planurĭ nebune și să se însoare în țară saŭ să-șĭ ceară o nevastă de la „Împăratul“ său, cel din Răsărit.

Dispozițiile acestea ale luĭ Sigismund eraŭ întreținute cu dibăcie de emisarĭĭ pontificalĭ. Clement al VIII^lea^, care ocupa atuncĭ Scaunul Sfîntu-

www.dacoromanica.ro

luĭ Petru, se gîndia la posibilitatea uneĭ cruciate și-și dădea toate silințele ca s'o înjghebe. Cruciata aceasta s'ar fi făcut de Papă si Împărat, cu sprijinul tuturor catolicilor și chiar cu al schismaticilor, cari prin lupta comună contra Turcilor ar fi apropiați de Biserica Romană și cîștigați de dînsa. Ce prestigiu ar fi cîștigat Scaunul roman dacă Răsăritul creștin s'ar fi plecat autorității sale și Constantinopolul ar fi fost recîștigat supt auspiciile sale !

Un Iezuit, care se coboria din una dintre cele maĭ marĭ familiĭ spaniole, care avuse între strămoșiĭ săĭ un archiepiscop de Toledo, Alonso Carillo, fu însărcinat încă din 1591 cu o misiune la Curtea luĭ Sigismund, al căruĭ confesor deveni în curînd. Urmară scrisorĭ către Zamoyski, o vizită de solie toscană, o călătorie la Cracovia, toate lucrurĭ semnificative și al căror înțeles era foarte bine prins de Turcĭ. La 13 Maiŭ Sigismund se întorsese din Polonia, în luna următoare Pașa de Bosnia rămînea pe cîmpul de luptă de la Sissek. Vremea se apropia cînd Sigismund putea și trebuia să se hotărească.

În August 1593, Sinan-Pașa, ajungea la Belgrad. Încă de la începerea războiuluĭ, ceaușĭ pornise în toate părțile după contribuțiĭ și contingente. Ardealul nu fu cruțat: i se cereaŭ sulițĭ — 50,000 de sulițĭ —, salahorĭ, tunurĭ, praf, ghiulele, corăbiĭ pentru podurĭ, provizii, — 100,000 de chile de făină de grîŭ, orz tot atîta, miere, unt, sare; principele trebuia să vie în persoană la Belgrad,

www.dacoromanica.ro

cu trupe. O altă solie veni după aceasta și provocă adunarea, la 1iu Septembre, a unei diete la Alba-Iulia. Înnainte de a se afla vre-un răspuns de la Ardeleni, Sinan, sosit la Belgrad, trimese iarăși „poruncĭ împărătești“: Sigismund trebuia să lucreze cu Pașa de Timișoara, să țese intrigĭ contra Germanilor, să atace Kálló. Un sol ardelean duse tributul în lagăr, în Septembre încă, dar Sigismund trebui să iasă însuși, cu trupele, la hotare. Însă colegul său turc de expediție fu prea grăbit, pe cînd principele nu era de fel, așa încît un nou conflict izbucni din această colaborație neizbutită. Sinan, care luase Veszprimul și Palota, se hotărî din fericire să-și ieie cuartirele de iarnă, și Sigismund primi ordin să-i urmeze exemplul. Ceia ce împiedecă pe Turcĭ de a-ĭ face cererĭ nouă de participare la războiu atunci cînd creștinii, luînd la rîndul lor ofensiva, cuceriră cîteva cetățĭ de graniță. Îndreptățirile ce dădu, împreună cu refuzul său, nu înlăturară din mintea Turcilor bănuielile de trădare. Corespondența începută de principe cu generalii imperialĭ de la hotare fusese, de altmintrelea, o îndrumare decizivă către această trădare.

Trimețînd, după sfatul prudent al luĭ Zamoyski, turco-fil prin necesitățile politicei polone, un sol la regina Angliei spre a o face să intervie pentru el la Poartă, Sigismund se scuzase pentru acest pas de aparentă supunere, prin Carillo, către Împăratul creștin și Papa. Clement răspunse trimețînd un sol special la principe, pe Croatul Alexandru Komulović (Comuleus), cleric roman.

www.dacoromanica.ro

Komulović, „vizitator apostolic la popoarele creștine catolice din țara turcească“, trebuia să viziteze și pe Domnii de la Dunăre, pe Cazaci, pe Țar, moștenitorul Coroanei Constantinopolitane și protectorul indicat al creștinilor orientali de aceiași limbă și lege cu dînsul. Plecat în Novembre din Roma, emisariul pontifical era la Alba-Iulia în Februar 1594. El asistă la deschiderea și închiderea dietei, care nu votă decît cheltuelile ordinare și extraordinare ale principelui. Ea se închise în noaptea de 13 Februar.

În noaptea următoare se redactaŭ de Sigismund „capitulele“, propunerile de alianță pe care Carillo trebuia să le ducă la Praga, Împăratului; consilierii ardeleni iscălise împreună cu stăpînul lor hotărîrea grea de urmări a răscoalei. Cardinalul Báthory, vărul neofitului în politica de cruciată, venit tot în Februar, după ordinul Papei și iel, întări și mai mult aceste dispoziții. Toată tînăra nobilime era pentru lupta în contra Turcilor și alianța naturală cu „frații“ din Ungaria. Komulović plecă, cu totul mulțămit, în luna lui Mart spre Polonia.

Exista și o partidă contrară schimbării în vechia politică, supt care Ardealul trăise, în pace și fericire, timp de o jumătate de secol: o formaŭ bătrînii magnați ai provinciei, cari văzuse pe Soliman Magnificul și respectaŭ puterea otomană; eraŭ oameni cu influență, îndărătnici în ideile lor, gata să moară pentru dînsele și să le susție cu orî-ce mijloace. Dar în toată lumea creștină era un irezistibil curent de iluzii asupra rezultatului apro-

www.dacoromanica.ro

piat pe care trebuia să-l deie războiul providențial ce se începuse. Era natural ca Sinan, în Belgrad, să viseze luarea Vieneĭ, dar maĭ puțin obișnuit ca abatele Alexandru să deie planul prin care fără îndoială Constantinopolul va fi luat înnainte de sfîrșitul anuluĭ 1594. Sigismund auzia profețiĭ despre cucerirea Imperiuluĭ otoman de „regiĭ ungurĭ“ supt al patru-spre-zecelea Sultan, cel de față; Curtea sa nu știa să-ĭ vorbească decît de glorie; i se promitea Lîna de Aur, titlul de principe al Imperiuluĭ pentru el, un Voevod, mîna uneĭ arhiducese. Fără a sta maĭ mult pe gînduri, el se declară fățiș, trimese și primi soliĭ dela „inimic“ și începu a organiza opera.

De la început fusese vorba de o ligă creștină, și nu de ajutoare momentane, de la început atenția organizatoriler noueĭ cruciate fusese îndreptată asupra tributarilor Porțiĭ. Singurul principe catolic de la Dunăre trebuia să deie un îndemn celor doĭ Domnĭ shismaticĭ din vecinătatea luĭ, să-ĭ atîțe și să-ĭ conducă. Sigismund trebuia să ridice apoĭ și populațiile creștine din Imperiul otoman, care nu se bucuraŭ de un guvern propriŭ.

La 16 Februar, Komulović vorbește de vizita ce va face luĭ Aron și Mihaĭ-Vodă, Domniĭ Moldoveĭ și Țăreĭ-Românești „pentru unirea lor cu acest prinț al Ardealuluĭ“. La 23, el pune în prima linie a lucrurilor de îndeplinit înjghebarea „uniriĭ celor treĭ Domnĭ“, după care ar veni cîștigarea Polonilor, Cazacilor, Rușilor, Caucazienilor.

www.dacoromanica.ro

Înnainte de sosirea luĭ Komulović în Moldova, unde speranțele eraŭ maĭ multe, Aron fusese atacat și din altă parte. Unul din comandanțiĭ imperialĭ de la hotare îĭ scrisese anunțîndu-ĭ victoriile recente ale creștinilor și pomenindu-ĭ de situația liniștită și onorabilă, pe care ar avea-o Petru-Șchiopul în Imperiu: dacă el Aron, ar „face servicĭĭ bune și credincioase“ Împăratuluĭ, o asemenea soartă i-ar fi rezervată și luĭ. Imediat, Aron, care nu uitase spaima de mazilie din 1592, care se știa suspect la Poartă și oprise, pentru orĭ-ce caz, trupele ardelene care-l restabilise, se grăbi să răspundă: vorbia de „marile lanțurĭ și lațurĭ“ care-ĭ staŭ în cale și făgăduia nelămurit ceia ce i se ceruse îngăimat, *dacă ar avea asigurărĭ scrise și pecetluite.* Vestea oficială a trecerĭĭ apropiate a Tatarilor către Ungaria prin Moldova decise pe Aron, cît putea fi decis un om timid ca dînsul. La 16 Februar, Domnul Moldoveĭ scria luĭ Sigismund Báthory o scrisoare, care era o declarație complectă. Vorbia de trecerea Tatarilor, care trebuia oprită și pe care el, despre partea luĭ, era hotărît s'o oprească; asigura că Turcĭĭ sînt cu totul demoralizațĭ, că n'ar opune nicĭ o rezistență pănă la Constantinopol și declara că „el, cu tot poporul său și toată țara, va ajuta pe creștinĭ“. Aron scrisese și Polonilor și Cazacilor, cari trebuiaŭ să-l ajute a ținea piept Tătarilor și destăinuise, în termenĭ energicĭ, și guvernuluĭ imperial al Ungarieĭ Superioare adevăratele sale sentimente. Scrisorile fură trimese prin emisarĭ, și aceștia se reunirĕ cu emisarĭĭ luĭ Mihaĭ-Vodă din Muntenia.

www.dacoromanica.ro

La 23 Februar găsim, într'o scrisoare a luĭ Komulović, acest pasagiu: „Moldoveanul și Munteanul atîrnă în toate de Ardelean: ba încă, acum patru zile, aŭ trimes o solie pentru a cere principeluĭ să se unească cu toate puterile lor în potriva Turcilor".

Aprobările nu întîrziară. Sigismund, Germaniĭ din Ungaria Superioară, vizitatorul apostolic, arhiducele Mateĭ mulțămiră luĭ Aron pentru declarațiile sale și-ĭ încălziră zelul pentru creștinătate. După scrisorĭ, veni solia Împăratuluĭ. Un Raguzan, care fusese legat prin înrudire de familia Domnească a Mirceștilor, fu expediat la amîndoĭ Domniĭ pentru a încheia cu dînșiĭ tratate formale de alianță. Nu posedăm decît versiunea imperială a tratatuluĭ cu Aron, încheiat la Iași în ziua de 16 August următor: Domnul se îndatoria limpede numaĭ la servicĭĭ de spionaj; în schimb, Împăratul se obliga să-ĭ cucerească țara, pe care s'o încorporeze la Imperiu, să-l apere, să-l adăpostească și să-l restituie dacă va fi gonit. Dar, verbal, Aron promisese din Maiŭ încă a conlucra cu Cazacĭĭ luĭ Chlopicki, angajați de Imperialĭ, și cu Ardeleniĭ pentru a opri pe Tatarĭ, marea necesitate a momentuluĭ: Cazacĭĭ, la cari plecă visitatorul papal, trebuiaŭ să fie plătiți și hrăniți de Domn.

În această lună Maiŭ, cînd Moldova se alipia printr'un act scris la liga creștină, adeziunea luĭ Mihaĭ-Vodă era acum asigurată. Siguranța unirĭĭ între ceĭ treĭ principĭ tributarĭ, supt patronagiul Papeĭ și Împăratuluĭ, făcu pe Sîrbiĭ din Banat să

www.dacoromanica.ro

asculte cuvintele luĭ Gheorghe Palatich, Ban de Lugoș, prin care Sigismund îĭ aţîța la revoltă. În frunte cu un Teodor Ladica și un Dochian Rácz, eĭ atacară cetăţile turceștĭ, ocupară Becicherecul, îșĭ întinseră prădăciunile asupra întregeĭ regiunĭ stăpînite de Turcĭ, bătură în luptă deschisă pe Pașa de Timișoara și-ĭ uciseră fiul. În principele Ardealuluĭ eĭ vedeaŭ regele lor și scriaŭ din lagăr „strălucituluĭ și prea-luminatuluĭ craiŭ Sigismund, al Ardealuluĭ și Sîrbieĭ, slăvit Voevod al Moldoveĭ și Ţării-Românești“.

Însă succesele ligeĭ, întărirea și manifestarea eĭ, eraŭ împiedecate de două lucrurĭ: dușmănia Polonilor, politica turco-filă, prudentă și interesată, fără nicĭ-un element sentimental saŭ idealist, a luĭ Ioan Zamoyski, regele de fapt al regatuluĭ; și, pe urmă, discordia din Ardeal, unde cele două partide nu puteaŭ găsi un termen mijlociŭ asupra căruia să se înţeleagă. Scrisorile luĭ Marini, prin care anunța, la 1iu Iunie, încheiarea tratatuluĭ cu Aron, fură prinse la Cameniță și Cazacĭĭ, cărora li se dădea drumul numaĭ cînd voià cancelariul, fură opriţĭ de a ieși în calea Tatarilor. Pe de altă parte, la granița apuseană a Moldoveĭ, o dietă, cea din 1iu Maiŭ, nu dăduse nicĭ-un rezultat. O a doua, în Iunie, trebuia să hotărească conflictul. Sigismund, care făgădui luĭ Marini, venit în Ardeal la dînsul, sprijin de banĭ și de Secuĭ, supt Pangrațiu Sennyei, luĭ Aron, era decis să facă să înceteze cu orĭ-ce preţ opoziția. Membriĭ dieteĭ fură primiţĭ în palatul princiar, între soldaţĭ, cu tunu-

www.dacoromanica.ro

rile pregătite. Sigismund apăru în persoană la dietă — lucru neobișnuit — cu suita sa de tineri și ceru încuviințarea răscoalei. Dar curagiul îi lipsi în momentul hotărîtor, cînd văzu că șeful gardei refuză concursul său și nobilii amenințați se încunjură de trupe. O nouă dietă fu statornicită pentru luna următoare. Consecința zăbăvei fu învingerea Sîrbilor de către Cuciuc-Hasan, noul Pașă de Timișoara și strivirea lor desăvîrșită în momentul cînd Laurențiu Paleologul, arhiepiscop de Cipru, venia să promită „regelui Sîrbilor“ sprijinul celor-lalte populații balcanice, Greciĭ și Bulgarii, cari ar fi gata să se ridice la trecerea Dunărei de către creștini.

Tatarii se apropiau în acest timp. Lipsiți de ajutoare, Moldovenii, cari se aflau în jurul lui Aron, se risipiră pentru a-și asigura familia și avutul. Domnul se închise în Iași, cu 10,000 de Curteni și garda sa ungurească de 4,000 de oameni. Aici se înfățișară Tatarii în sara de 30 Iunie. Aron trebui să se răscumpere cu provizii și bani, „plîngind“, scrie Marini, „de ciudă și de durere“. Iel plăti și tributul obișnuit, pe care-l oprise în Maiu, la timpul trimeterii, și făcu daruri Hanului, care-l înștiința că „se va răfui cu el la întors“.

Tatarii trecură în Pocuția, apoi, schimbîndu-și calea subit, în trei corpuri, intrară în Ardeal: căpitanul de Hust, Gaspar Kornis, se închise în cetate, fiind prins pe neprevăzute. Năvălitorii își urmară drumul, ciocnindu-se cu Ungurii, fără pierderi însemnate și merseră să întîlnească pe Sinan-

www.dacoromanica.ro

Pașa, care oprise ofensiva Germanilor, luase, la 10 Iulie, Tata și asediă, la 20 ale luneĭ, Raabul.

În curînd însă lucrurile eraŭ să se schimbe cu totul, în favoarea creștinilor. În adevăr, Sinan izbuti să cucerească Raabul și Papa, dar el se retrase înnaintea Komornuluĭ, pe care-l găsi bine apărat. În acelașĭ timp, ruptura definitivă între tributarĭ și Turcĭ se făcuse.

În Iulie, doĭ solĭ muntenĭ sosiaŭ la Curțile din Ardeal și Moldova: Stroe Stolnicul Buzescu fusese trimes la Aron, iar fratele săŭ Radu Clucerul la „craiul“ ardelean. Pe acesta din urmă îl întîlniră în Ardeal Komulović și Marino, cari se întorsese lîngă Sigismund pentru a grăbi lucrurile. El negociă cu trimeșiĭ Papeĭ și Împăratuluĭ, cari-ĭ arătară mandatele ce aveaŭ de la aceștia și se înfățișară împreună cu dînsul înnaintea principeluĭ. Sigismund jură că va pleca în curînd în expediție, împreună cu vecinĭ săĭ din Moldova și Țara-Românească, iar Stroe și principele „jurară să fie uniți și confederați cu Măria Sa Împăratul și cu toată creștiăntatea“. Mihaĭ strînsese 10,000 de oamenĭ de țară, cerea să i se deie încă pe atîția Cazacĭ dintre salariații imperialĭ și orĭ-cîte trupe de ajutor ar fi cu putință, toate pe socoteala luĭ, „căcĭ va vedea Măria Sa Împăratul cît folos vom face creștinătățiĭ“. Intrigĭ împiedecară pe Komulović și Marini de a trece în Țara-Românească, unde găsiaŭ că sînt prea mulțĭ Turcĭ în jurul Domnuluĭ, dar acesta stărui în scris pentru venirea

www.dacoromanica.ro

lor. Un sol moldovean și un sol al Ardealului se înfățișară la București și jurară alianța întreită.

Pe cînd se încheia această „legătură“, situația se limpezia, în sfîrșit, în Ardeal. Adversarii politicei noui a lui Sigismund, prinzînd curaj, ajunseră cu îndrăzneala așa de departe în cît promiseră lui Sinan-Pașa, care oferia unuia dintre ei coroana Ungariei, să trimeată legați la Poartă pe Domn și pe reprezentanții Papei și Împăratului, pe cari nu-i recunoscuse. O conspirație se organiză pentru a „înlătura“ pe neastîmpăratul tînăr. Vărul vitreg al principelui, Ioan Iffiu, fu pus să-i destăinuiască planul de revoltă și să-l îndemne a fugi. Sigismund eși din Alba-Iulia și, sfătuit tot așa de sincer pe cale, merse să se închidă în Chioara, la hotare, gata a-și părăsi țara.

Dar, pe cînd biruitorii răspîndeau zvonul unei abdicații de bună voie, cîți-va credincioși și cîteva rude salvară tronul lui Sigismund. În dieta din Cluj, adunată după succesul dibaceĭ lovituri, se agitau planuri de Domnie nouă: un Kendi, tînărul și vioiul Baltazar Báthory; de guvern după norma venețiană supt ocrotirea Sultanului. Dar principele fugar făcu apel la nobilii și poporul său. Puternicul Șt. Bocskai, un viitor rege, Geszty Ferencz, șeful forțelor militare ale principatului, seniorul Deveĭ, Ștefan Csáky, un credincios prieten al lui Sigismund, în toată viața-i frămîntată, Gaspar Kornis, Christ. Keresztury, comandantul din Chioara, Jósika, viitorul cancelariu, se ridicară pentru suveranul lor legiuit; Secuii, chemați la

www.dacoromanica.ro

dietă, trecură la Sigismund; Sibiiul, dintre orașe, se declară pentru dînsul. O deputație solemnă rechemă pe cel izgonit prin înșelăciune.

Însă certele începură din noŭ în dieta pe care acum o prezida Sigismund. Atunci, acesta îndrăzni, pentru a-și satisface ambiția și a-și scăpa situația. Albert Király, unul din ofițerii Curții, arestă în ziua de 28 August pe opozanți, în frunte cu Baltazar Báthory și ceĭ treĭ Kendy. Treĭ zile după arestare, o parte din prinși eraŭ tăiați în piața publică. La 11 Septembre, în temnița de la Gherla, Baltazar și cancelariul W. Kovacsóczy eraŭ gîtuiți, și aceiași soartă o avură a doua zi în închisoarea de la Gileŭ alți doĭ nobilĭ. Unii dintre vinovați fugise; alții fură iertați. În Octombre, o nouă dietă, adunată la Alba-Iulia, votă, fără a crîcni, tot ce i se ceru, adecă revolta, pe care Sigismund era liber în sfîrșit s'o înceapă

Acum, cînd era stăpîn acasă la dînsul, venise timpul să lege oficial legăturile secrete pe care le înnodase până atunci cu Împăratul și să ajute cu trupe pe vecinii, cari căpătase numaĭ făgăduințĭ de la dînsul. Unul dintre aceștia, Aron, îl precedase, de alt-fel, pe această cale și, cum am văzut, Marini redacta formal „liga și închinarea“ către Impărat, căruia trebuia să-ĭ trimeată un ambasador anume, și i-l trimese, în adevăr, în Octombre.

Solia trimeasă de Sigismund la Praga ajunse maĭ tîrziŭ numaĭ, în Ianuar 1595. Dar înnainte de a încheia un tratat solemn cu Curtea imperială,

www.dacoromanica.ro

Sigismund trimesese trupe în toată direcția. O parte, supt Geszty, atunci în mare favoare, intrară în dată în Banat, se ciocniră cu Tatarii, prinseră provizii pe Dunăre și atacară, până la Crăciun, cîteva castele. Altele, „pe la 18 Octobre“, spune o cronică ardeleană, intrară, supt Mihail Horváth, căpitanul de Făgăraș și Ștefan Békés, în Țara-Românească, trecînd pe la pasul Branului. Ajutoarele sosiră mai pe urmă lui Aron, supt Andrei Barcsai. De o cam dată, în această din urmă țară, Cazacii singuri, aținați de emisarul papal, pătrunseră, prădînd, până la Reni și Chilia în olatul turcesc, și dădură ast-fel semnalul luptei.

Mai de mult încă se fixase între aliați planul de a inaugura lupta printr'un măcel general al Turcilor din principate. Crunta măsură trebuia luată în acelaș moment, probabil, în Moldova ca și în Țara-Românească. Mihai se ținu de cuvînt. La 15 Novembre, trupele ardelene vin în București. Îndată după aceasta, la 23 ale lunei, garda turcească și creditorii constantinopolitani erau chemați, „pentru a li se plăti“ în curțile Vistieruluĭ Dan. Casa fu aprinsă la cele patru colțuri și bătută cu tunurile. Nici unul dintre cei prinși în cursă nu scăpă. Un cadilischer din Ungaria cu 2.000 de oameni sosi, în curînd, poate pentru a prinde pe „hain“: Mihai evită o întîlnire cu dînsul, eși din oraș, se retrase în tabăra unde stăteau cei două mii de Unguri ai lui Sigismund, și de aici, întors într'o noapte, el omorî pe oaspeții cari venise pentru a-i cere bani și poate pentru a-i

www.dacoromanica.ro

lua viața. Credința pentru creștinătate, atîta vreme pusă la îndoială, a Domnuluĭ muntean nu se putea arăta într'un chip maĭ sîngeros, maĭ îndrăzneț și maĭ energic.

În Bucureștĭ, fusese soldațĭ turcĭ, Ienicerĭ, cari asiguraŭ pe supușiĭ direcțĭ aĭ Sultanuluĭ. La Curtea din Iașĭ nu maĭ eraŭ, în a doua Domnie a luĭ Aron, decît un mic număr de Turcĭ nearmațĭ și cîțĭ-va Turcĭ țarigrădenĭ. Aicĭ era maĭ puțin de lucru, și, maĭ ales, maĭ puțin risc de luat asupră-și. Ceia ce împiedecâ pe Aron nu fu lipsa de voință, nicĭ frica de niște adversarĭ așa de inofensivĭ, ci o întîmplare cu totul neprevăzută. În momentul năvăliriĭ Tatarilor, Cazaciĭ părăsise pe aliatul lor din Moldova. Hotărît să dea lovitura întăia de sabie, Aron îĭ chemă din noŭ în ajutorul săŭ pentru a-l ajuta la acest act. Eĭ veniră, dar. Domnul părîndu-li-se prea bogat, ca dușmanĭ. Se întoarseră în potriva aceluĭ care-ĭ chemase, îl despoiară și-l făcură să fugă către munțĭ. Aicĭ, lucrul trebuia început din noŭ.

Cînd Aron îșĭ răscumpără Domnia de la „aliațiĭ“ săĭ, el nu-și schimbase gîndul de revoltă. Pe cînd Cazaciĭ prădaŭ probabil prin Bugeac, el aștepta momentul potrivit pentru a se manifesta. Turciĭ avură reaua idee de a-ĭ da pretextul. Îl maziliră și trimeseră un ceauș pentru a-l duce, după obiceiŭ, la Poartă. Aron ucise pe ceauș, și aceasta fu un semn pentru măcelul tuturor Turcilor și Evreilor străinĭ, cari se găsiaŭ în țară. Cazaciĭ, cu cari se împăcâ solemn în curînd, printr'un act în scris, și Ungurii luĭ Sigismund, cari veniră îndată,

www.dacoromanica.ro

eraŭ suficienți pentru a-l apăra la nevoie. Răscoala Moldoveĭ, posterioară celeĭ din Țara-Românească, a trebuit să se întîmple la sfîrșitul luĭ Decembre 1594. La 3 Ianuar 1595, doĭ Turcĭ, rezervați pentru Sigismund, fură aduși la Brașov, ca marturĭ aĭ celor întîmplate.

În timpul cînd se petreceaŭ aceste împrejurărĭ în Moldova, Mihaĭ începuse o campanie de iarnă contra Turcilor de la Dunăre, din cetățĭ: era o expediție necesară, fiind-că fără a liberà linia fluviuluĭ, Scaunul i-ar fi fost necontenit amenințat de răzbunarea acelor pe cari îĭ ofensase așa de grav.

La 25 Novembre, ni spune povestirea oficială a războaielor Domnuluĭ muntean, Domnul atacase Giurgiul, care nu putu să fie luat, apoĭ, la 20 Decembre, căpitaniĭ ardelenĭ sînt trimeșĭ la Orașul-de-Flocĭ, pe care-l ard; un corp, plecat la 11 Ianuar, spre Hîrșova, cetate întărîtă, o jefuește. Trupe pornite treĭ zile după cele d'intăiŭ, ard Silistra, marea cetate turcească de pe malul drept al Dunăreĭ. Sistovul, Rahova avură aceiași soartă (Ianuar).

Dar în Constantinopol se organiza expediția de represiune. Rebeliĭ trebuiaŭ schimbațĭ cu orĭce preț: Altfel Constantinopolul era redus la foamete, proviziile fiindu-ĭ tăiate, și o expediție sigură în contra Ungarieĭ, cu acest mare foc aprins în urmă, devenia imposibilă. Sinan era încă Mare-Vizir; el dădu locul luĭ Mihaĭ unuĭ copil, luĭ Radu, fiul nelegitim al luĭ Mihnea Turcitul, atunci beiŭ de Nicopol. În

www.dacoromanica.ro

locul luĭ Aron, acelaşĭ Sinan puse pe Ştefan Bogdan, zis Surdul, care domnise cu foarte puţin timp înnainte în Bucureştĭ. Mustafâ-Paşa, beglerbeg de Meraasch, şi Aidin-Hasan, cu o oaste, în care eraŭ 4.000 de ostaşĭ aleşĭ şi mulţĭ Ieniceriĭ, trebuiaŭ, în înţelegere cu Hanul, atuncĭ în Banat, să facă schimbarea. Sinan căzînd, puţin timp după moartea Sultanuluĭ Murad, Radu fu schimbat printr'un protegiat al nouluĭ Vizir, Ferhad: Bogdan, fiul luĭ Iancu Sasul. La 8 Ianuar oştile ajunsese la Rusciuc: Hanul, despre partea luĭ, pătrunse în ţară, pe la Vidin, cum i se poruncise.

Mihaĭ plecâ la 18 Ianuar 1595 pentru a răspinge invazia turcească. În drum, aflînd de apropierea Tatarilor de către Apus, el eşi înnaintea acestora, şi se aşează la Hulubeştĭ în tabără, între ceĭ doĭ duşmanĭ. O strajă detaşată înnaintea Tătarilor, strajă condusă de ceĭ treĭ Buzeştĭ, Radu, Preda şi Stroe, şi de Radu Comisul-Calomfirescu, se însărcină cu Tatariĭ, cari furâ bătuţĭ la Putineĭ (14 Ianuar), apoĭ la Stăneştĭ (24), unde peri nepotul Hanuluĭ, şi mulţĭ robĭ creştinĭ, cîştigaţĭ în Ungaria, îşĭ redobîndirâ libertatea. La Şerpăteştĭ se adunase în acest timp Hanul şi 6.000 de Turcĭ, dintre cari numaĭ 300 de Ieniceriĭ, grosul armateĭ turceştĭ rămînînd cu pretendentul muntean la Rusciuc. Mihaĭ se hotărî să atace pe duşman în această tabără. Banul Manta începu atacul, care izbuti foarte bine. Ajutoarele turceştĭ părăsirâ pe Han, care plecă spre Crimeia. Domnul victorios urmări fără preget pe fugariĭ turcĭ, îĭ aruncâ peste Dunăre, trecu rîul la Marotin, în ziua de 4 Februar, şi atacâ pe Hasan-Paşa

www.dacoromanica.ro

în suburbiile Rusciuculuĭ. Ciocnirea fu decizivă pentru această campanie: Turcii, învinși, fură puși pe fugă și urmăriți până în noapte, cu pierderi mari: un Ahmed-Pașa, Aga Ienicerilor. „Domnișorul“ Bogdan nu se opri decît la Constantinopol. Înnainte de a se întoarce, Romînii luĭ Mihaĭ-Vodă dădură foc Rusciuculuĭ.

Liber de grija propriiĭ sale apărări, Mihaĭ se putu gîndi și la ajutoarele de care avea nevoie vecinul său din Moldova. În Februar, Ungurii luĭ Mihaĭ și Cazacii luĭ Aron întîlniaŭ la Dunărea înghețată, la Isaccea, pe Ștefan-Vodă Surdul, pe care Mustafà-Pașa îl aducea în Domnie cu 4,000 de Turcĭ și Tatarii dobrogeni. Mustafà fu ucis, Ștefan însuși rămase pe cîmpul de luptă. Creștinii, cari răspinsese la Cetatea-Albă un alt corp tatar, arsese tot malul drept și stîng al Dunării inferioare și pătrunsese în Dobrogea, se despărțiră apoĭ. Ungurii reveniră, prădînd, la Mihaĭ, pe la Silistra și Turtucaia, iar Aron începea cu Cazacii o nouă expediție.

Avîntul era luat și micile succese contra cetăților continuară. La 1-iŭ Mart, Sigismund trimese ajutoare nouă, schimbînd pe șefii de până acum în Muntenia prin Albert Király, unul din ceĭ maĭ capabilĭ generalĭ ardelenĭ. Întăriți astfel, ceĭ doĭ Domnĭ atacară cetățile mari care rezistase pînă atuncĭ. Aron porni contra Tighineĭ, pe care, după cererea Cazacilor, li-o lăsă lor, mascînd-o numaĭ prin cîteva trupe. El însuși se îndreptà spre Cetatea-Albă, și Moldovenii se ciocniră înnainte de

www.dacoromanica.ro

10 Mart cu begul din acest oraș, care scăpă cu puțini. Cercetași treceaŭ Dunărea și reveniaŭ cu steaguri. O parte din trupele tatare care se întorceaŭ fură împrăștiate în același timp. Ismailul căzu la 22 Mart, dar Tighina nu fu luată și nici Cetatea-Albă, așa în cît Sigismund destituì pe Geszty, care comandà trupele sale din Moldova.

Cît despre Mihaĭ, el puse pe Manta și Király să iee Brăila, pe care o dărîmâ, luînd o pradă bogată din acest vechiŭ oraș de comerț, potoli pe Manta, care manifesta intenții suspecte și întinse prădăciunile pînă departe în apropierea Balcanilor.

Pe cînd Domniĭ dunăreni eraŭ ocupați cu răspingerea năvălireĭ, Sigismund Báthory gusta plăcerile neatîrnăriĭ și ale gloriiĭ. La 11 Ianuar sosise în Praga soliĭ ardeleni cu instrucțiile trebuitoare pentru tratat. Principele cerea recunoașterea situațieĭ sale în provincie, sprijin bănesc și militar, titlul de principe al imperiuluĭ, Lîna de Aur, mîna uneĭ arhiducese și un adăpost la timp de nenorocire.

Cererile fură primite, aproape în aceiași formă: se refuza numaĭ plata uneĭ sume fixe pe an și se specifica, în privința cuceririlor viitoare, că acele care vor fi făcute de Sigismund ajutat de Imperialĭ vor fi ale Împăratuluĭ și că principele va păstra numaĭ ca vasal al Imperiuluĭ chiar cetățile și locurile cucerite cu propriile luĭ forțe; el trebuia să părăsească imediat partea pe care o redobîndise de la Turcĭ din teritoriile vechiuluĭ regat unguresc. La moartea luĭ, fără fiĭ, Ardealul devenia, în schimbul uneĭ despăgubiriĭ către fetele ce ar putea să-ĭ

www.dacoromanica.ro

fi rămas în urmă, parte integrantă din Statele Împăratuluĭ. Moldova și Țara-Românească erau cuprinse în tratat, ca „regiunĭ supuse“ ale Ardealuluĭ; dar erau specificate anume, în acelașĭ rang cu principatul suzeranuluĭ. Ca și Sigismund, și în chip direct, Domniĭ noștri trebuiau să facă jurămînt de vasalitate teoretică luĭ Rudolf. Îndată după aceasta solia ardeleană plecă la Graz pentru a cere în numele luĭ Sigismund pe arhiducesa Maria-Cristina, sora regineĭ Poloniеĭ. Pănă în April, aceasta nu plecase încă spre depărtata țară, unde era chemată să domnească.

Înnainte de sosirea arhiduceseĭ, lucruri importante se săvîrșise în principate: Aron fu înlăturat de pe tron, iar Mihaĭ legat maĭ puternic de Ardeal printr'un act scris.

Schimbarea din Moldova se petrecu întâiŭ. Am văzut că Geszty fusese disgrațiat și înlocuit, fiind bănuit de trădare. Căderea luĭ Aron nu trebuie explicată prin alt motiv. Sigismund putuse anunța, cu mîndrie, Împăratuluĭ căderea Brăileĭ, dar în Moldova succesele din Bugeac nu fusese urmate de altele. În Maiŭ încă se știa la Praga numaĭ că asediul Tighineĭ continuă; alt-fel, afară de acest interminabil asediu, Aron nu se manifesta prin nimic. Relațiile între Imperialĭ și Poloni începuse apoĭ a se înnăspri, regele Sigismund refuzînd orĭ-ce propuneri de alianță contra Turcilor, legînd consimțimîntul sĕŭ de propuneri cu totul neacceptabile pentru Imperiu. Devenia tot maĭ evident că aliațiĭ creștinĭ vor trebui să se lip-

www.dacoromanica.ro

sească de concursul polon, că, în combinațiile lor politice și militare, pe lîngă dușmanul fățiș, vor trebui să ție samă și de un altul. Domnul de la granițile polone trebuia să fie în asemenea împrejurări un om de o credință nebănuită, o creatură ardeleană, care să-și fi căpătat puterea din mînile luĭ Sigismund. Așa se explică hotărîrea, neașteptată pentru multă lume, pe care o luă Sigismund, aceia de a înlătura pe aliatul său moldovean. „Pîrile mincinoase“, de care vorbește o cronică contemporană și foarte sigură, aŭ trebuit să fie de această natură.

Geszty muri subit, trecînd prin piața publică, nu fără bănuielĭ de otrăvire, la 11 Maiŭ 1595, în Sighișoara: scrisorĭ de trădare, dovezĭ ale gînduluĭ ce avuse de a lua Ardealul, se găsiră în hîrtiile sale. La 3 Maiŭ, Aron, care se găsia, fără o gardă stabilă de Moldovenĭ și Cazacĭ, cu totul la dispoziția mercenarilor săĭ unguri, fu prins de aceștia și expediat luĭ Sigismund, cu familia și averile sale. La 10 Maiŭ, prințul era adus la Brașov și stătu vre-o zece zile închis, în casele luĭ Ioan Hirscher. „Se plîngea de condiția Domnilor, pentru mulțiĭ rivalĭ ce aŭ“. Închis la Vinț la 19, el muri otrăvit acolo în 1596. Un om pe care Aron îl ridicase din rangul de jos, un „Țigan“, un fiŭ cu o Țigancă al luĭ Petru Șchiopul, Hatmanul Răzvan, fu stabilit în locul luĭ Aron. Urcînd treptele tronuluĭ, el luă numele Domnesc de Ștefan-Vodă. El fu întărit la 27 Iunie, cu darea steaguluĭ, de Gașpar Kornis, noul șef al gardeĭ ardelene.

www.dacoromanica.ro

În Maiŭ și Iunie, tratate fură încheiate de Sigismund, care regulară definitiv situația principatelor romîne față cu Ardealul. Mihaĭ trimesese la suzeranul sĕŭ pe Eftimie mitropolitul, Luca episcopul de Buzĕŭ, Teofil, episcop de Rîmnic și doĭspre-zece boieri, pentru a face „legătura“. Lipsa de credință saŭ de capacitate a ambasadorilor îĭ făcu să încheie cu Ardealul un tratat, care era în adevĕr, cum a fost considerat de Mihaĭ: „o scădere a Domnuluĭ despre Domnia țereĭ și despre veniturile eĭ“. După un prolog, în care nu era vorba decît de liberarea Țeriĭ-Românești prin Ardeal, de închinarea luĭ Mihaĭ și de biruințele „trupelor noastre“, „Mihaĭ, Voevodul Țeriĭ noastre Românești“, primia de la Sigismund următoarele condițiĭ: țara se încorporează la posesiunile Ardeleanuluĭ; îl recunoaște de „Domn și Craiŭ al sĕŭ, din neam în neam“; se supune judecățiĭ luĭ drepte, „ca și alte domniĭ și stăpîniriĭ supuse Luminăției Sale“. Numaĭ „fiind-că nu poate sta necontenit în acea țară“, Sigismund e silit a-ĭ pune un Voevod, pe care i-l va cere țara, trebuind să știe și „limba țeriĭ și limba părintească“ și să judece după obiceiul pămîntuluĭ, în numele principeluĭ. „Voevodul“ va primi, ca odinioară de la Constantinopole, steag și buzdugan din Alba-Iulia, va stăpîni cu un sfat de doĭsprezece boieri, a căror numire și scoatere e rezervată principeluĭ. Impozitele țeriĭ se vor vota de dietele ardelene, unde țara va fi reprezentată; strîngătoriĭ de impozite, numiți de principe, îĭ vor da luĭ sama; lista civilă a „Voevoduluĭ“, variabilă după vrednicia luĭ,

www.dacoromanica.ro

se va fixa tot de Ardelean. „Voevodul“ nu se va mai intitula „cu mila lui Dumnezeŭ“, nu va mai dispune de pecetea țerii, nu va avea comanda peste trupele auxiliare, nu va avea voie să condamne la moarte, nici să intre în relații cu puterile străine; până și cheltuielile sale de Paști și de Bobotează erau regulamentate în tratat. În schimb, preoții și boierii cari făcuse acest act infam își potrivise foarte bine propria lor situație: averile și drepturile clerului erau asigurate; „toate bisericile românești din teritoriile lui Sigismund“ trebuiau să fie supuse Scaunului din Tîrgoviște: *iobăgia era recunoscută*, și țeranii nu mai aveau dreptul să părăsească pămîntul ce locuiau. Grecii erau eliminați din funcțiile publice. Mihai ajunsese „tocma cu căpitanii lui“, dar nici-o-dată aristocrația laică și ecleziastică din principat n'avuse o asemenea situație privilegiată.

Tratatul cu noul Domn moldovean se încheie la 3 Iunie: reprezentanții lui Ștefan erau Ioan Calugherà, fostul Vistier al lui Aron încă, și Mihai Aga. Condițiile erau aceleași ca și pentru Muntenia, afară de două: căpitanii din cetăți trebuiau să fie numiți de Sigismund și ceĭ ce atacau curtea unuĭ boier erau pedepsiți cu moartea.

După încheiarea tratatelor urmă instalarea solemnă a Domnilor: Ștefan cumpărase prin aceste concesii locul ce ocupa; Mihai avea prea mare nevoie de ajutorul Ardealului, în momentul cînd expediția de represiune a Turcilor se aștepta necontenit, pentru a jigni pe Sigismund printr'un refuz: de și mai puțin decît Aron, și el avea lîngă

www.dacoromanica.ro

dînsul apărătorĭ unguri, cari-ĭ puteaŭ fi, la nevoie, paznicĭ. Se resignâ decĭ, prestă jurămîntul și primi din mînile luĭ Gh. Palatich, Banul de Lugoș, buzduganul și steagul de Domnie nouă.

Dacă este un popor care nu iartă sînt, de sigur, Turciĭ, și Mihaĭ trăise prea multă vreme între dînșiĭ ca să se înșele în această privință. La sfîrșitul luĭ April, Ferhad, Marele-Vizir, pleca din Constantinopole, pentru a înnăduși răscoala victorioasă până acum și a stabili un guvern de beglerbeĭ în provinciile vinovate: Giafèr-Pașa, beglerbeg de Șirvan, ar fi avut Moldova, iar Satîrgî Mohammed Țara-Românească. Dar lipsa de proviziĭ, situația neliniștită a capitaleĭ, intrigile țesute de Sinan și Caimacamul Ibrahim contra Mareluĭ-Vizir zăboviră săptămînĭ întregĭ începerea uneĭ acțiunĭ serioase. Pe cînd Ferhad stătea loculuĭ cu trupele, pe cînd Ieniceriĭ și topciiĭ se băteaŭ între dînșiĭ în tabără, veștĭ groaznice, exagerate de frică și de depărtare, sosiaŭ de la Dunăre: Oceacovul fusese luat de Cazacĭ, o nouă oaste creștină înconjurase Tighina, Cetatea-Albă căzuse, Bulgariĭ se stabilise peste Dunăre, în țara luĭ Mihaĭ-Vodă, Babadagul fusese cucerit, „Ungurii“ băturse pe Aga Seimenilor, care cercase să arunce un pod peste Dunăre spre a trece în Țara-Românească. Foametea începea să bîntuiască capitala, Dunărea fiind un rîŭ pierdut, Marea-Neagră fiind acoperită de șeicele Cazacilor, lipsa domnind și în marele grînar african al Barbarieĭ. Ca de obiceiŭ în asemenea timpurĭ, exaltațĭ cutezaŭ să vorbească Sultanuluĭ în cale, aruncînd asupra servi-

www.dacoromanica.ro

torilor luĭ nenorocirile Imperiuluĭ, și mulțimea îĭ scăpa de urmările îndrăzneliĭ lor.

La 8 Iulie, în sfîrșit, Ferhad era la Rusciuc și primia ofranda de capete și de robĭ dobîndiți în împrejurărĭ necunoscute de beglerbegul Greciei, șef al avan-gardeĭ. Din cortul său cu opt stîlpĭ, el supraveghia facerea podului spre răzbunare, cînd veni Ceaușul care trebuia să-l ducă la Constantinopol, unde-și sfîrși, în chip silnic, viața. Învingătorul în lupta de palat, Sinan, porni spre oastea de la Dunăre, la începutul luĭ August. „În treĭ saŭ patru zile“, spunea la 10 Iulie noul Mare-Vizir unuĭ ambasador creștin, „voiŭ pleca în potriva Muntenilor și Moldovenilor; nu vreaŭ să vi se întărească pacea, pănă nu mă voiŭ întoarce după ce-ĭ voiŭ fi tăiat în bucățĭ pe toțĭ și orĭ îĭ voiŭ dovedi eŭ, orĭ mă vor dovedi eĭ pe mine.“

Pe acest timp, Ștefan Răzvan ținea calea Tatarilor la Nistru, al cărŭĭ curs îl cucerise, și e de observat că aceștia nu veniră. Se ușură ast-fel sarcina luĭ Mihaĭ, care rămînea să păzească la Dunăre, să împiedece, dacă era cu putință, facerea unuĭ pod și, în orĭ-ce caz, să zăbovească lucrurile cît maĭ mult pănă la sosirea suzeranuluĭ ardelean. Acesta era ocupat atuncĭ cu încheiarea legăturilor sale față de Papă și de Împărat și cu preparativele pentru o căsătorie, care era să aibă urmărĭ triste pentru dînsul.

Pe cînd Stroe Buzescu și Radu Calomfirescu se duceaŭ să reprezinte pe Domn la nunta princiară, care se celebră în August, Sinan trecea Du-

www.dacoromanica.ro

nărea pe podul ce înjghebase la Giurgiu și intra în țara dușmanului. Mihaĭ rezistase o lună întreagă, spune cronica oficială, și putuse fi înlăturat cu greŭ printr'un atac dublu, îndreptat de Turcĭ contra celor ce voiaŭ să li taie drumul.

Poate era maĭ cuminte să se aștepte sosirea luĭ Sigismund Báthory înnainte de a risca lupta cu un dușman, ale căruia forțe se apropiaŭ de 100,000 oameni, pe cînd, Romînĭ, Ardelenĭ și Cazacĭ, creștiniĭ eraŭ numaĭ 16,000. Două lucruri explică, mi se pare, hotărîrea luĭ Mihaĭ. Timpul veniriĭ luĭ Sigismund era nesigur, și nu se putea pune mare temeiŭ pe sosirea unuĭ protector care stătu în Bârsa nu maĭ puțin decît treĭ săptămînĭ înnainte de a trece munțiĭ.

Apoĭ umilitul prin tratatul din Maiŭ voià să arăte de ce era el capabil, voià să-șĭ dee măsura. Din lagărul săŭ din Măgurenĭ, Domnul trecuse la Copăcenĭ, și aicĭ se afla ultima luĭ tabără înnaintea lupteĭ.

Această luptă, de sigur una din cele maĭ glorioase din istoria noastră, se dădu la Călugărenĭ, lîngă apa Neajlovuluĭ, în ziua de 23 August. Creștiniĭ eraŭ apărațĭ de rîŭ și de dealurĭ; Turciĭ se răzimaŭ pe zdrobitoarea lor superioritate numerică, și, ca totdeauna, luptaŭ desprețuind orĭ-ce considerațiĭ strategice. Oștile începură harța din zorĭ încă, și norocul fu, multă vreme, nesigur. Atunci, nerăbdător, Marele-Vizir organiză un mare atac, pe care-l conduse în persoană. Creștinii fură răspinșĭ la un șfert de milă și pierdură douăsprezece tu-

www.dacoromanica.ro

nurĭ. Dar locul bine ales îĭ apără în retragerea lor, prin strîmtoarea luĭ. Un act de vitejie de soldat pe care-l săvîrși Mihaĭ, a căruia natură nervoasă, aplecată spre mînie, era potrivită pentru asemenea fapte, decise lupta. Smulgînd o secure, el trînti la pămînt pe doĭ dintre adversarĭ, ajunse pe Pașa de Caramania, îl doborî și deschise ast-fel un drum pentru ceĭ ce veniaŭ după dînsul. Tunurile lărgiră acest drum, prin care pătrunse o ceată de Unguri și Cazacĭ supt căpitanul Cocea. Turcii, cari se credeaŭ stăpînĭ pe biruință, loviți ast-fel pe neașteptate, își pierdură cumpătul și o rupseră de fugă. Într'un moment dat, fu o îngrămădire nebună pe podul care acoperia apa mocirloasă a rîuluĭ. Doĭ dintre Pașiĭ subordonați luĭ Sinan: Hidir și Mustafà, se înnecară, Sinan își pierdu doĭ dinți, căzînd, și fu mîntuit numaĭ de un soldat viteaz. Hasan-Pașa stătu până a doua zi ascuns în spinĭ, de frică. Cînd veni sara, nimenĭ nu maĭ stătea în fața biruitorilor: întorșĭ în vechiul lor lagăr, aceștia serbară victoria dobîndită, printr'o descărcare generală a tunurilor asupra lagăruluĭ dușman, de unde nu se răspunse.

Orĭ cît de strălucitor ar fi fost succesul de la Călugăreni, el nu era dintre acele care decid o campanie. Miile de Turcĭ care căzuse însemnaŭ puțin în armata luĭ Sinan, pe cînd cele cîte-va miĭ de creștinĭ morțĭ, pe cari-ĭ recunoaște ziarul luĭ Mihaĭ, eraŭ o slăbire esențială a miceĭ armate a Voevoduluĭ. Încă în noaptea de după victorie, lagărul fu ridicat la întreitul strigăt de „Isus“. La

www.dacoromanica.ro

24 August, Domnul ajunsese la Argeș, la 25, el trecu pe dinaintea Bucureștilor, noua capitală, pe care o părăsia năvălitorilor și pe care creștinii o prădară deci prin anticipație: urmărit de Turci, cari-și venise în fire din rușinoasa zăpăceală care-i prinsese pentru moment, el făcu la 26 un lung marș grăbit, de la amiazi până la miezul nopței, cinci mile în douăsprezece ceasuri. După un popas de cîteva zile lîngă Tîrgoviște, el se retrase într'un alt lagăr, unde iarăși zăbovi mai mult timp, și în fine se stabili la Cetatea lui Negru-Vodă în munți. Pe cînd Turcii își instalau ofițerii și garnisoanele în noul pașalîc, unde Satîrgi Mohammed trebuia să domnească peste zece beï, Mihaï începea din munții aceștia apărători o luptă de guerillas, puțin strălucitoare, dar plină de foloase, până la venirea suzeranului.

Ziarul oficial al lui Mihaï ni spune că în tabără de la Negru-Vodă sau Stănești, o împrejurare neprevăzută făcu să scadă numărul, și așa destul de redus, al trupelor Domnului. Moldovenii, pe cari Ștefan Răzvan îi trimesese, în număr mare, fură chemați înnapoi de evenimentele care se petrecuse în țara lor. Să ne oprim un moment asupra acestor evenimente de cea mai mare importanță, nu numai pentru istoria ulterioară a Moldovei, ci și pentru soarta războiului dus de creștini contra Turcilor.

Polonii cereau prea mult pentru a se înțelege vre-o-dată cu Imperiul și a încheia liga generală contra Turcilor pe care o patrona Papa. Ei voiau, cum scrie secretariul regelui Sigismund, într'o scri-

www.dacoromanica.ro

soare din acest an, „Țara-Românească, Moldova și locurile vecine la Marea Neagră, precum și monopolul comerțului pe această Mare“. Cu asemenea condițiĭ nu se putea împăca cineva ușor; de aceia Polonii se hotărîră a face politică turcească, ceia ce li se părea maĭ profitabil.

Cînd zvonul mareĭ expediții turcești contra principatelor ajunse în Polonia, conducătorul efectiv al politiceĭ regatuluĭ, Marele-Hatman și Cancelariŭ Ioan Zamoyski, găsi în această expediție un prilej minunat de intervenție armată. Supt pretext că Moldova nu e în stare să se apere, cu toată garnizoana ardeleană din Hotin, că principele Ardealuluĭ e prea ocupat în Banat și Țara-Românească pentru a-și putea ajuta vasalul incapabil din Iași și că, deci, Turcii ar putea pătrunde în voie pănă la hotarele regatuluĭ, amenințîndu-le, el începu a strînge trupe „de observație“. În Iunie, el pleca din Zamosc cu trupe și cinci-zeci de tunurĭ și se îndrepta spre Lemberg și Cameniță, pe cînd alte corpurĭ se pregătiaŭ să-ĭ vie în ajutor. În Iulie Polonii desmințiaŭ intenția luĭ Zamoyski „de a ocupa Moldova“. În August, cînd Sinan pătrunse în Țara-Românească și Mihaĭ se retrase înnaintea luĭ, fără ca Sigismund să alerge, Polonii trecură Nistrul, pentru a scăpa Moldova de Turcii cari ar fi venit la Galați și de Tatarii cari se apropiaŭ, în adevăr, de hotare. Candidatul de Domnie îl găsise Zamoyski între pribegi, pe Vornicul Ieremia Movilă, dintr'o familie foarte bogată, cu multă vază, cu legăturĭ de prietenie în regat și cu simpatiĭ pronunțate pentru catolicism. Ieremia era instalat

www.dacoromanica.ro

la 27 August, și dădea din Iași un act prin care-și declara țara „membru credincios și inseparabil al Coroanei, în același chip ca și celelalte țeri și palatinate polone“; oferia regelui, pentru sine și succesorii, jurămînt de supunere, promitea protecție clerului „catolic și ortodox“ și cerea să i se acorde veniturile de care are nevoe șeful unei țeri de graniță. Răzvan, căruia i se dădură numai explicații verbale, se retrase, luptîndu-se, înnaintea noului uzurpator și, pe la începutul lui Octombre, el trecea, bătut, cu rămășițile armatei sale, în Țara Bîrsei, unde se unia la trecătoarea Branului cu principele Sigismund, care se pusese, în sfîrșit, în mișcare, pentru a ajuta pe Mihai.

Singura explicație plauzibilă a zăbăvei nepermise pe care o făcuse Sigismund era așteptarea contingentelor germane. Acestea sosise în sfîrșit, și consistau mai ales din cavalerie sileziană. Grosul armatei îl formau Secuii, cărora li se promisese libertatea, în schimbul participației la expediție. Pentru a împlini numărul de 28,000 de oameni — la cît se ridica armata, — trebuie adaus contingentul „Universității Sașilor“, Cazaci năimiți, un corp de Italieni veniți tocmai din Toscana, curteniî lui Sigismund și Moldovenii rămași în jurul pribeagului Ștefan.

La 7 Octombre, principele Ardealului trecea munții și ajungea la Rucăr, unde se opri opt zile, așteptînd sosirea carelor. Unindu-se cu Mihai la 15, se hotărî asediul Tîrgoviștei. Sinan îl ușurase: cuprins de o neexplicabilă indoială în forțele sale,

www.dacoromanica.ro

bătrînul Pașă părăsise cetatea pe care o întărise așa de bine, lăsînd în ea o garnisonă de cîteva mii de oameni supt Alî-Pașa și alți șefi mai mici. El însuși, promițînd o întoarcere apropiată, apucă drumul Bucureștilor.

Hotărîrea Mareluî-Vizir, care se găsia încă în fruntea unei armate de 60,000 de oameni, era așa de neașteptată în cît, ajungînd peste cîteva ceasuri, în aceiași zi de 15, armata aliată se opri cu frică, neîndrăznind să folosească o retragere de seriositatea căreia se îndoia încă. Abia a doua zi se începu asediul, care ținu trei zile. În ziua de 18, după amiazi, cetatea era cucerită, cu o mare vărsare de sînge, și șefii turci căzeau în mîna biruitorilor, împreună cu patru-zeci de tunuri, multe arme și provizii, care se judecau îndestulătoare pentru trei ani de asediu.

La întăiul popas după Tîrgoviște, Sinan auzise tunurile „atroceluî“ Mihaî, care băteau zidurile de lemn și pămînt ale vechei capitale muntene. Încă în ziua de 18 el fu înștiințat de pierderea orașuluî. Fără a-și mai cerca norocul în apărarea unei cetăți, el ordonă plecarea spre Dunăre. La 19, creștinii se îndreptau spre București, în pas accelerat, lăsau orașul la o parte și apucau drumul Giurgiuluî. În ziua de 20, la două mile înnainte de a ajunge la acest vechiu cuib turcesc, Domniî primise știrea că Sinan a trecut podul. Lungul șir de oameni, caî, cămile, care, tunuri era încă pe podul care lega orașul Giurgiu de cetatea din insulă, cînd apăru avan-garda creștină, setoasă de răzbunare. Călărimea împiedecîndu-se de bariera carelor, în mă-

www.dacoromanica.ro

celărirea fugarilor, se trimeseră pedeștri, pușcași, cari umplură de sînge brațul Dunării. Tunurile începură a bate podul, pe care o trupă moldovenească se riscă apoi, cu steagul în frunte, și înnecară cîteva din corăbiile pe care fugiau unii dintre vrăjmași. A doua zi, 21 Octombre, începu atacul cetății, unde Turcii, lipsiți de praf și lăsați fără ajutor, se apărară totuși pănă în ziua următoare, cînd zidurile, sparte de tunuri, fură luate cu asalt. Urmă un ultim măcel și o ultimă distribuție de pradă, apoi focul consumă orașul, cetatea, corăbiile.

La 24 Octombre, biruitorii, cum nu se așteptase ei singuri, principii creștini cari pusese pe fugă pe bătrînul Mare-Vizir, în ultima din campaniile sale, se întorceau spre munți. Un timp, ei stătură la Gherghița, și aicî Mihai, care se răzima pe partea determinantă luată de dînsul în răspingerea năvăliriî, smulse luî Sigismund anularea tratatuluî din Maiu. „Atuncea“, scrie un boier contemporan, „Bator Sigmon, dacă văzu pe Mihaî-Vodă cu atîta vitejie și cu atîta înțelepciune, slobozit-aŭ Țeara-Românească cu tot venitul eî, ca să fie iar pre seama luî Mihaî-Vodă“. Principele plecă întăiu, apoi, după dînsul, generalisimul ardelean Ștefan Bocskai. La 21 Novembre, Sigismund trecu munții, luînd cu el cinci-zeci de tunuri „dăruite“ de Mihai, spune ziarul oficial; la 25, el asista la o nuntă în Sibiiu, de unde se întorcea în fine, satisfăcut, pe cît putea să fie o natură nemulțămită ca a luî, în Scaunul din Alba-Iulia.

Situația în Țara-Românească era acum lămurită. Începeaŭ abia marile greutăți în Moldova,

www.dacoromanica.ro

provocate de ocuparea acesteĭ provinciĭ de Polonĭ. Sigismund, maĭ ales în starea de spirit în care era după o asemenea victorie, nu putea tolera ofensa pe care i-o făcuse Zamoyski. Cum se întoarse în Ardeal, el expediè pe Ștefan, credinciosul său vasal, cu trupe care trebuiaŭ să-ĭ recîștige tronul.

Pe cînd Mihaĭ-Vodă îșĭ lua înapoĭ țara de la Turcĭ, Zamoyski întăria despre Turcĭ tronul noŭ al luĭ Ieremia-Vodă. De la introducerea acestuia în Moldova, el nu părăsi țara, așteptînd, în lagărul său de la Țuțora, pe Tatarĭ.

Situația sa era destul de grea și el știa bine că o neizbîndă aicĭ ar fi moartea egemonieĭ sale în Polonia. Avea; cum scrie însușĭ, într'un raport oficial, „abia 5,000 de călărețĭ, ceva infanterie plătită și oaste de strînsoare flămîndă“. Cu aceștia trebuia să reziste Hanuluĭ, care trecu Nistrul la Tighina, în ziua de 6 Octombre, într'o Vinere sara; trebuia să reziste fără a provoca nicĭ într'un caz un războiŭ cu Turciĭ, ceia ce nu-ĭ era permis.

Hanul aducea cu dînsul 40,000 de oamenĭ și pe Ahmed, sangiacul de Tighina și Chilia, nepotul și cumnatul său, care se intitula „Domn al Moldoveĭ“ și pretindea că „Împăratul“ său i-a dat țara. Turciĭ de o parte, Tatariĭ de alta porniră, prin stepele basarabene, către Iași, unde era Ieremia și către Țuțora, de unde-l păzia Zamoyski. În dimineața zileĭ de 19 Octombre, cele două oștirĭ dușmane se întîlniaŭ la Țuțora. După o harță, care permise Hanuluĭ să judece valoarea adversarilor săĭ, propunerĭ de pace veniaŭ din lagărul musulman: în scrisoarea ce adresâ cu acest prilej generaluluĭ

www.dacoromanica.ro

polon, sangeacul lăsa în părăsire noul său titlu moldovenesc. La 20, războiul încetase, fără a fi început negocierile. La 21, avu loc întrevederea între cei doi șefi musulmani și Zamoyski: după plîngeri contra Cazacilor, Hanul și Sangiacul se plecară la toate cererile lui Zamoyski: consimțiră, fără a sta mult la vorbă, să recunoască pe Ieremia-Vodă, părăsiră ori-ce pretenții asupra Moldovei și se îndatoriră solemn a-i părăsi teritoriul. Tratatul fu pus pe hîrtie în aceiași zi de 21 Octombre, și Sinan, atunci în drumul său rușinos spre Dunăre, fu înștiințat de convenția încheiată.

Cu Turcii se mîntuise. Învinșii din Țara-Românească, învinșii din Ungaria, unde pierduse Granul și Vișegradul, nu puteau decît să observe obligațiile pe care le luase și să lese în pace pe noul Domn, adus de Poloni. Rămînea Sigismund, care nu era dispus să-și părăsească pretențiile asupra Moldovei.

Abia întors în țara sa, principele Ardealului expediè pe Răzvan cu trupe. Zamoyski plecase, lăsînd în locul său, ca șef peste trupele de sprijin polone, pe un Potocki, Ioan, castelan sau staroste de Cameniță. Aflînd de intrarea, la 7 Decembre, cu 5,000 de oameni, a lui Ștefan-Vodă în țară, vasalul polon din Iași îl învită în scris să se întoarcă, „să nu verse sîngele creștin“, „să-și păstreze puterile și oamenii pentru a lupta contra dușmanului sfintei Crucі“. Dar Răzvan nu era omul care să se lese ademenit de o asemenea frazeologie. La 22 Decembre, Movilă eșia din Suceava, supt care apăreau trupele

www.dacoromanica.ro

rivalului său și se hotărîa să-și cerce norocul într'o luptă. Năvălitorul fu bătut cu totul și prins cînd fugia, cu fratele său și boierii ce-i rămăsese credincioși după pierderea tronului. Ieremia nu fu generos: Răzvan muri în țapă, o moarte rușinoasă, pe care n'o meritase decît prin necredința sa față de Aron. Supt ochii nenorocitului, care se chinuia, fratele său fu decapitat. Trecînd supt tăcere această nevrednică răzbunare, Domnul, acum fără rival, al Moldovei își anunța biruința aceluia care-l pusese în Scaun, lui Zamoyski. El scria și lui Sinan și căpăta în sfîrșit de la Turci steagul pe care-l meritase din atîtea puncte de vedere.

Aceștia, cu toate nenorocirile care-i lovise în 1595, nu erau cîtuși de puțin descurajați. În adevăr, la vestea înfrîngerii din Muntenia, toate petrecerile cu care-și trecea vremea tînărul Sultan, fură contramandate; la întoarcerea lui, Sinan fu mazilit: dar succesorul lui cîrmui numai trei zile. Întors în situația sa anterioară, prin moartea acestui efemer înlocuitor, Sinan luă hotărîri mari pentru anul viitor. La Dunăre, Ieremia fu confirmat, dar Radu, tînărul fiu al lui Mihnea Turcitul, fu adus din Veneția și numit în locul lui Mihai. Sultanul trebuia să imiteze exemplul marelui său strămoș Soliman și să îmbărbăteze prin prezența sa proprie trupele ce erau să pornească spre Ungaria. Polonii și Moldovenii fură îndemnați să ajute pe Han contra lui Mihai și Sigismund.

Expediția lui Radu Mihnea se și făcu. Ieremia primi în Moldova pe tînărul pretendent și-l ajută

www.dacoromanica.ro

cu trupe. Dar soarta nu fu priincioasă candidatului turc la tronul muntenesc: trupele de invazie moldovenești fură răspinse, și Mihaĭ pătrunse chiar în Moldova, unde prădă țara și pedepsi cu moarte pe boierii cari promisese în scris sprijinul lor luĭ Răzvan și totuși îl lăsase să piară. Pe la începutul luĭ April, Radu-Vodă revenia la Constantinopol, purtînd turbanul pe cap și aruncînd toată vina neizbîndeĭ pe Moldoveni și Poloni. Se svonia în Ardeal că peste 15,000 de Turcĭ și Tatarĭ ar fi căzut în această expediție.

Sinan murise la 3 April. Succesorul său, Ibrahim-Pașa, cumnatul Sultanuluĭ, avea însă aceleași sentimente războinice ca și bătrînul Albanez. Expediția Sultanuluĭ contra Ungarieĭ rămase un fapt hotărît, și la 21 Iunie, în adevăr, trupele turcești părăsiaŭ capitala Imperiuluĭ.

Pănă la pornirea Sultanuluĭ, Mihaĭ maĭ încercă vre-o cîteva expediții de pradă. Velicico, căpitan de Haiducĭ, și Francisc Calogherà din Candia dădură foc Babadaguluĭ, dar armata lor fu zdrobită la întors de către Turcĭ. Un alt corp, maĭ norocit, ajunse pănă la Plevna, care fu distrusă, și răspinse pe Turcii cari voiaŭ să-ĭ taie calea la Nicopol.

În sfîrșit, după ce Turcii se îndreptase acum spre Ungaria, Aga Farcaș atăcă fără succes Vidinul și pierdu la întoarcere toată pedestrimea sa.

Dar se pare că uniĭ dintre boierii muntenĭ nu eraŭ mulțumiți cu această glorioasă viață de primejdii și rîvniaŭ timpurile fericite ale luĭ Mihnea Turcitul. Șefii acestuĭ partid era Chesar Logofătul

www.dacoromanica.ro

și bătrînul boier Dimitrie, cari comandaŭ trupele de la hotarul răsăritean. Eĭ se înțeleseră cu Turcii și Tatarii pentru a înlătura pe un Domn așa de incomod pentru vecinii ca și pentru supușii săĭ. La începutul luĭ Septembre, Tatarii sosise cu Hanul la Tudorești. Ieremia Movilă, ca un bun vecin, se grăbi să dea de știre luĭ Mihaĭ, care scrise îndată, din Tîrgoviște unde era, luĭ Sigismund Báthory, cerîndu-ĭ ajutor de oameni și banĭ, „căcĭ nu e glumă“. El se gătia să se retragă la nevoie pe Buzăŭ în sus, cînd scrisorĭ prinse de-ale conspiratorilor ĭĭ deschiseră ochiĭ. Ieremia voià să pună în Țara-Românească pe fratele săŭ Simion, și scrisorile prietenoase eraŭ o cursă perfidă. Înnainte de 16 ale luneĭ, boierii vinovați fură decapitați.

Contra năvălitorilor, Mihaĭ fu norocos ca de obiceiŭ: Tatarii, apoĭ o trupă de Turcĭ, supt Pașii Hasan și Ahmed, fură bătuți, și ast-fel dibaciul plan înjghebat pentru a pune mîna pe Țara-Românească, căzu cu totul.

Dar un atac tătăresc maĭ important se pregătia, și, Mihaĭ, părăsit de trupele sale ungurești după victorie, rămas cu o mînă de Cazacĭ, nu putu să reziste. Hanul se apropia de Nistru pe la sfîrșitul luĭ August, cu o armată pe care o prețuia însuși la 200,000 de oamenĭ. În Septembre el sosia la rîndul luĭ în Muntenia și, începînd din regiunea Buzăuluĭ, prădă șesul pănă la București timp de opt zile, în chipul cel maĭ sălbatec cu putință. Mihaĭ, care se știa în negociațiĭ cu Hanul, nu-și putu strînge la timp oștile. Cînd el porni din Gher-

www.dacoromanica.ro

ghița cu 6,000 de oameni de țară, năvălitorii plecase spre șesurile Bugeaculuĭ.

Îndată după plecarea Hanuluĭ, Domnul organiză o expediție de răzbunare. Sultanul, găsindu-se în Ungaria, unde creștiniĭ luase Vácz și Hatvan în frunte cu arhiducele Maximilian și Sigismund Báthory, dar pierduse Erlau, malurile Dunăreĭ eraŭ răŭ apărate. Mihaĭ, crescîndu-șĭ oastea la 12,000, trecu la Nicopole, în ziua de 21 Octombre, dărîmâ orașul și cetățuia Turnuluĭ. Asediul cetățeĭ dură cincĭ zile. În cea de a cincea, veștĭ sosiră Turcilor și luĭ Mihaĭ care dădură uŭ sfîrșit neașteptat asediuluĭ. Creștiniĭ ajunsese până în cîmpiile băltoase de la Keresztes, răspinsese de maĭ multe orĭ pe Turcĭ, gonise pe Sultan, îĭ prădase lagărul, cînd, în ziua de 26 Octombre, eĭ fură bătuțĭ cu desăvîrșire, măcelăriți în mlaștinĭ. O armată creștină nu maĭ exista în Ungaria.

Mihaĭ, încărcat de daruri de beiul din Nicopol, făcu atuncĭ o pace onorabilă. Întoarcerea sa fu aceia a unuĭ biruitor, și el intra la sfîrșitul acestuĭ an 1596 în triumf în capitala sa din Tîrgoviște. Sultanul, rezervîndu-șĭ a concentra toate forțele asupra Ungarieĭ, în anul următor, dezaprobâ pe Han, îl „mazili“ și trimese luĭ Mihaĭ un steag pe Domnie, pe care acesta îl primi către începutul anuluĭ 1597.

La 30 Decembre, Mihaĭ sosia, cu o suită de cincĭ-zecĭ de călăreți, la Alba-Iulia și era primit de principele însușĭ la un șfert de milă de oraș. La 31, el avea audiență la Sigismund, în prezența

www.dacoromanica.ro

nunciului; la 1-iŭ Ianuar, ceĭ doĭ Domnĭ asistaŭ la liturghie. După o ședere de cincĭ zile, Mihaĭ pleca, bogat dăruit de oaspetele săŭ, înnapoĭ spre țară. Cu prilejul acesteĭ întrevederĭ, se fixă linia de conduită în anul următor, se stabili partea cu care trebuia să contribuie fie-care aliat și se hotărî participarea luĭ Mihaĭ la negocierile care trebuiaŭ să înceapă la Praga între Sigismund și Împărat. Uniĭ așteptaŭ ca Mihaĭ însuși să vie la Curtea luĭ Rudolf.

Banul Mihalcea întovărăși însă singur pe principele Ardealuluĭ.

În Muntenia, acest an 1597 fu ocupat întreg cu negocierĭ de pace. Dar Împăratul reîncepu lupta, cu toată marea înfrîngere din 1596. Papa și Tata fură luate; Raabul asediat și părăsit numaĭ la apropiarea Serdaruluĭ Satîrgĭ Mohammed, în Octombre. Mihalcea, apoĭ, porni din Praga, încă în Mart, cu oferte marĭ, „dacă Vodă va face pe Bulgarĭ a se răscula". În aceiași lună, arhiepiscopul de Tîrnova, Dionisie Rallĭ, denunța luĭ Mihaĭ planul Turcilor de a arunca un pod la Silistra și-l îndemna să nu se lese înșelat de promisiunile turcești. La 5 Maiŭ, Domnul pretindea că Turcii vor intra în Ardeal. În Iulie, i se trimeteaŭ, pentru a răspinge o năvălire, ceĭ 4,000 de soldați promiși la Praga și un ajutor bănesc. Domnul însuși gătise o armată de 15,000 de Curtenĭ, Roșiĭ și țăranĭ și primia solie de la Sîrbĭ, cari anunțaŭ că aŭ pus mîna și pe Cladova. Se credea că el va și trece Dunărea pentru a da mîna cu Bulgariĭ, dar frica de Tatarĭ, cari nu ple-

www.dacoromanica.ro

case în Ungaria, împiedecâ orĭ ce acțiune serioasă până la sfîrșitul anuluĭ.

Oferte, foarte puțin sincere, se făceaŭ de o parte și de alta. Ambasadorul englez și Meletie Pigas, patriarhul de Alexandria, făgăduiaŭ, în numele luĭ Mihaĭ, plata haraciuluĭ, care nu sosi niciodată, deși patriarhul amintia Domnuluĭ „cele ce spune marele teolog: că maĭ bună e fapta cea bună fără cuvinte decît vorbele bune fără de faptă". Din partea lor, Turciĭ trimeteaŭ Domnuluĭ în Iulie un cal împodobit, sabia și buzduganul, promițîndu-ĭ stăpînirea ereditară asupra Țerĭĭ-Românești și reducerea pe jumătate a tributuluĭ. Dar Turciĭ nu puteaŭ ierta pe Mihaĭ, și acesta o știa maĭ bine decît orĭ-cine.

Catastrofa de la Keresztes, în care pierduse floarea nobilimiĭ sale ardelene, ridiculul căsătorieĭ sale zădarnice, situația intolerabilă în care-l aruncase răscoala dezgustară sufletul ușurateculuĭ Sigismund. Încă în luna luĭ Februar 1597, în a doua vizită a luĭ la Praga, nenorocitul din atîtea puncte de vedere arătase dorința de a lăsa altora rolul de eroŭ. Luĭ ĭĭ trebuia numaĭ gradul de general imperial, un ducat în Silesia și un anume venit pe an; arhiducesa să i-o ieie însă numaĭ de cît înnapoĭ, „de oare ce, ca unul ce e soldat, veșnic la războiŭ, nu poate ținea nevasta lîngă dînsul". Împăratul ĭĭ dădu Lîna de aur, ĭĭ promise ajutoare, fără a le specifica, și-l trimese înnapoĭ acasă.

Actor fără vocație, el se întoarse pe scena

www.dacoromanica.ro

pentru care nu simția plăcere. Urmînd exemplul Imperialilor, făcu și el o expediție de mîntuială în 1597, după ce se gîndise a reuni trupele sale cu ale luĭ Mihaĭ. Asediul Timișoareĭ, început la 17 Octombre, se mîntui la 27 Novembre, fără nicĭ un folos. La această dată, Carrillo, duhovnicul luĭ Sigismund, se întorsese la Praga și oferia din noŭ, cu stăruință, Ardealul Imperialilor. Principele era așa de hotărît să-și lese tronul în cît îl oferia la toată lumea: luĭ Kornis, cancelariuluĭ Josika. O solie veni însă din partea luĭ Rudolf în toamnă: Sigismund căpăta în schimb pentru provincia sa ducatele sileziene de Oppeln și Ratibor și o pensie anuală; era să fie cardinal și episcop al unuĭ Scaun silezian saŭ din vecinătate. Întoarcerea luĭ Carrillo de la Roma, sosirea unuĭ reprezintant al arhiduceseĭ mame, din Graz, numirea comisarilor imperialĭ St. Szuhay, episcop de Vácz, Nic. Istvánffy și dr. Bartolomeiŭ Pezzen, fost ambasador la Constantinopole, deciseră cu totul pe mintosul tînăr. Într'o dietă din April, ținută în mijlocul obișnuituluĭ aparat militar, toate hotărîrile voite de dînsul fură luate. Comisariĭ se îndatoriră a respecta privilegiile, a menținea pe consilieriĭ, a nu pune străinĭ în funcțiile principale, a păstra situația religioasă pe care o primise. În schimb, dieta acceptă stăpînirea imperială, „prin cîrmuire absolută saŭ prin guvernator". Sigismund Sarmasagy fu expediat la Mihaĭ, cu o scrisoare de mîngîiere: Báthory declara într'însa că n'a părăsit țara pentru totdeauna, ci pleacă numaĭ pentru a cere ajutoare; dacă nu va izbuti, va face o pace cu

www.dacoromanica.ro

Turcii, din care Țara-Românească nu va fi exclusă. Mihaĭ scrisese că are de gînd să ieie Moldova de la Ieremia, căci țara i s'ar da în singura sa înfățișare. Sigismund potolia pe aliatul său, prin același sol, spuindu-i că atacul ar fi imprudent și că nu-l voiesc Papa și Împăratul.

Sarmasagy se întoarse răpede la stăpînul său. Acesta, fără a mai cerceta ce sînt ducatele oferite, se pregăti de drum cu o activitate demnă de un scop mai bun. Împărți lucrurile ce nu le putea lua, dărui cărțile prețioase ce le adunase, arse arhivele, aruncă tablourile și, strîngîndu-și confesorul și prietenii, porni să facă pe episcopul în Silezia.

În urma acestei abdicări, care sămăna cu o fugă, comisarii, ajutați de prezența Marieĭ-Cristineĭ, începură organizarea și întărirea principatului. În așteptarea arhiducelui Maximilian, noul guvernator, ei luară măsuri excelente de administrație și de economie. În aceiași vreme, ei se preocupară și de menținerea în profitul Împăratului a legăturilor de vasalitate pe care le încheiase Sigismund.

La 10 April, ei comunicaŭ celor doi Domni vecini scrisorile de acreditare pe lîngă dînșii, care li se dăduse de Împărat. P. Sennyei transmise scrisoarea către Ieremia; Ioan Chiwa servi de transmițător pentru Mihaĭ. Efectul produs de scrisorile care anunțaŭ oare-cum cedarea Ardealului nu putea să fie decît foarte deosebit. Ieremia-și întrebă întăiŭ patronii din Polonia și răspunse

www.dacoromanica.ro

conform instrucțiilor acestora: ca totdeauna, declara Domnul Moldoveĭ, va fi plin de credință „către *toată* creștinătatea, și către Împăratul, *de asemenea*“. El urmâ în tot decursul acestuĭ an critic politica sa veche de instrument al Polonilor: cînd Cazaciĭ se înfățișară la hotare pentru a trece în ajutorul luĭ Mihaĭ-Vodă strîmtorat, el îĭ opri cu forța, în înțelegere cu comandanțiĭ poloni. Vistierul Dan, în casele căruia fusese adunați, la 1595, Turciĭ, și Clucerul Vintilă, găsiră adăpost la Curtea din Suceava și uneltiră de aicĭ pentru a sfărîma tronul luĭ Mihaĭ, „maĭ răŭ decît un Turc“ și a căpăta ca Domn pe Simion Movilă. Supt Sigismund, supt Imperialĭ, supt Sigismund a doua oară, Ieremia-Vodă rămase același, omul a căruĭ singură virtute era recunoștința.

Cît despre Mihaĭ, el nu putea primi o veste maĭ plăcută decît a retragerĭĭ luĭ Báthory. De cînd intrase în legătură, acest tînăr ușuratec și arogant îl jignise cu toate prilejurile, îl umilise orĭ-cînd și-l ajutase numaĭ odată. „Împăratul“ era un nume care suna frumos în Orient, care trezia aicĭ vechĭ răsunete de stăpînire imperială creștină. Mihaĭ nu putea ști încă încetineala cu care Cezarul de la Praga îșĭ ajuta aliațiĭ, cultul vorbeĭ zădarnice și al zăbăveĭ, care domnia acolo. El pricepea un lucru din schimbarea săvîrșită: că în locul unuĭ Domn mic în Ardeal, va veni un rege mare, că în locul unuĭ parvenit trufaș va avea drept vecin pe scoborîtorul uneia din cele maĭ vechĭ familiĭ de suverani din Europa; că în locul

www.dacoromanica.ro

stăpînuluĭ apropiat va avea pe acel, totdeauna maĭ suportabil, de departe.

De aceia îl vedem încă din April cerînd indirect comisarilor voia de a veni să-ĭ viziteze și semnalîndu-li negocierile pe care el și Sigismund le începuse încă din iarna trecută cu Tatariĭ, pentru a-ĭ întrebuința ca mediatorĭ de pace, a-ĭ dezlipi de Turcĭ saŭ măcar a-ĭ astîmpăra. Cînd afacerile ardelene fură orînduite, la începutul luĭ Iunie, comisariĭ veniră să găsească pe Mihaĭ, pe care o căzătură de pe cal îl oprise de a veni pănă atunci. Domnul însuși îĭ chemase prin două solĭ stăruitoare. După șepte zile de discuție, el făcu Împăratuluĭ un jurămînt formal la 9 ale lunii, în mănăstirea Dealuluĭ: prin alt act, el și boierii săĭ promiteaŭ concursul lor Germanilor în schimb pentru solda a 5,000 de soldați și acordarea unuĭ ajutor de alțĭ 5,000, în oameni saŭ în banĭ. Țara-Românească, unită din noŭ cu Coroana Ungarieĭ, formă patrimoniul luĭ Mihaĭ și al familieĭ sale: eĭ trebuiaŭ să stăpînească țara, nu în condițiile umilitoare impuse odinioară și apoĭ retrase de Sigismund, ci în condițiile *actuale* și fără vre-o plată de tribut, în locul căruia se va da, ca semn de vasalitate, numaĭ un dar anual, „cuviincios și potrivit“. Domnul păstra libera dispoziție asupra averilor și moșiilor sale. În caz de stîngere a familieĭ voevodale, Împăratul va numi pe acela dintre boierĭ, care va fi dezignat de țară. Domnul va avea o cetate în Ungaria; Ardeleniĭ vor restitui pe fugarĭ; comerțul va fi liber; religia țerĭĭ va fi respectată; recomandațiile Domnuluĭ și soliile sale vor fi ținute

www.dacoromanica.ro

în samă. Pentru a împăca, în fine, pe Han și a-l depărta de gînduri prădătoare, un sol imperial, Ioan Pozsony, și Gheorghe Rat, din partea lui Mihaĭ, plecară spre Crimeia, cu un dar de 10,000 de galbeni, împrumutați la Brașov de Domnul romîn. Mihaĭ fusese îndemnat și de comisarĭ să lese în pace pe Ieremia; și el trebui să consimtă, de și perzista să creadă că e un lucru util „să se despartă neghina de grîŭ“.

În curînd, cu toată vrednicia comisarilor, nemulțămirea fu generală contra regimuluĭ imperial, dincolo și dincoace de munți. Pericolul turc și tatar se arăta amenințător pentru Ardeal, banii lipsiaŭ, lipsia autoritatea necesară a nouluĭ „rege“, și totuși Maximilian, care și el putea arunca vina pe ceĭ ce nu-l înzestraŭ cu cele necesare, nu se mișca din Ungaria Superioară. Pe de altă parte, Hanul trecea prin Bugeac, amenința Muntenia, străbătea cu oștile malul drept al Dunăreĭ; Turcii stăteaŭ la pîndă supt Hafiz-Ahmed la Nicopol: și Domnul muntean era lăsat fără banĭ, fără ajutoare, fără generalĭ. În Iulie îl vedem cerînd desperat sprijinul ce i se promisese printr'un tratat formal.

Ceĭ maĭ nemulțămiți eraŭ, de sigur, Ardelenii: eĭ se despărțise cu greŭ de Sigismund, care, așa cum îl cunoaștem, era măcar un principe național și un Báthory; primind în locul luĭ pe un „Neamț“, eĭ nu vedeaŭ, în schimb, nicĭ-o înlesnire pentru apărarea și siguranța țerĭi. Nemulțămiții se organizară în curînd. Bocskai, unchiul luĭ

www.dacoromanica.ro

Sigismund, Wolfgang Kornis, episcopul Naprágy scriseră exilatului de bună voie pentru a-l chema înnapoi.

Acesta se plictisia în Silezia: găsia țara săracă, veniturile insuficiente și nepotrivite cu promisiunile, supușii nerespectuoși, — în sfîrșit, noua sa situație intolerabilă. Carrillo fu expediat la Praga pentru a se plînge, în numele lui. La 10 August el se întorcea cu răspunsul că se vor luà măsuri pentru sporirea veniturilor și plata pensiunii; dar Sigismund nu poate veni la Curte, cum ceruse, și, înnainte de a se face o intervenție la Roma, pentru a i se da pălăria de cardinal, trebuie dezlegată afacerea divorțului. Auzind acestea, Sigismund se înfurie, dădu afară pe duhovnicul său, care porni la Viena și, a doua zi, la 11, dezdedimineață, cu o singură persoană de suită și un copil de casă, fostul principe al Ardealului o rupea de fugă, spre a lua din nou stăpînirea țerii, pe care el singur o aruncase cu puțin înnainte.

Cînd Împăratul primi vestea și trimese un curier să aresteze pe fugar, acesta era departe. El ajunse fără nici-o piedecă în Ardeal, se înfățișă la porțile Clujului, unde garda, zăpăcită de această apariție neașteptată, îi deschise. În drumul spre depărtata ei patrie, Maria-Cristina se afla la Cluj: ridicului soț și iertătoarea soție se împăcară. Sosirea principelui fu pretutindeni anunțată în provincie, și adeziunile veniră de pretutindeni. Șefii trupelor adunate contra Turcilor își călcară jurămîntul și trecură, cu Gașpar Kornis în frunte,

www.dacoromanica.ro

de partea vechiului stăpîn. Comisarii fură opriți, puși în fiare, mai tărziu, după tăierea lui Josika de Imperiali, și liberați numai după multe încercări. O dietă convocată la Turda primi explicațiile lui Sigismund, le găsi foarte bune și-l acceptă din nou, în schimbul unor concesii, care asigurau libertatea și ordinea în țară.

Situația lui Báthory nu fusese ușoară la plecarea sa precipitată din Ardeal, dar aceia pe care o găsia la întoarcere era, fără îndoială, incomparabil mai rea. În primăvara lui 1598, el era asigurat de sprijinul efectiv al Germanilor, de concursul lui Mihai Viteazul contra Turcilor: Domnul Moldovei era bucuros să fie lăsat în pace și Polonii nu doriau alta decît menținerea situației dobîndite prin stabilirea lui Ieremia Movilă; Turcii, în fine, curteniau pe revoltatul din Transilvania, pentru ca acesta să nu-i împiedece în lupta contra Ungariei. Acuma, după trecere de cîteva luni, bogate în schimbări, el găsia în Mihai un dușman lămurit, în Împăratul un vecin jignit adînc de o purtare incalificabilă și fără explicație, și rămînea să se vadă, dacă, bătînd în struna turcească, Turcii vor crede în sinceritatea acestui cîntec, nou pentru urechile lor.

Încă la 22 August, Sigismund încercase să se scuzeze față cu acela care trebuia să-l înlocuiască. El scrise arhiducelui Maximilian, înșirînd motivele hotărîrii ce luase și rugîndu-l „să nu se mai ostenească“ a veni în Ardeal. Scrisorile fură repetate, și o solie veni apoi la Cașovia cu aceeași

www.dacoromanica.ro

asigurări. Maximilian trimese pe puțin stimabila sa rudă la Împăratul, care putea singur să iee o deciziune, de iertare sau de pedeapsă. În acelaș timp, el întăria garnizoana din Oradea-Mare, pe care comandantul, Gheorghe Király, nu voise cu nicĭ-un preț s'o cedeze principeluĭ uzurpator.

Cît despre Mihaĭ, întoarcerea luĭ Sigismund însemna întoarcerea timpurilor de umilire și nesiguranță. El află îndată că Domnul Ardealuluĭ, amenințat de Imperialĭ, cu frică de spre Ungaria Superioară, a intrat în negocierĭ cu Hafiz-Ahmed-Pașa, care-l păzia pe dînsul la graniță; cu Satîrgì, Serdarul, ce ce găsia încă la Lippa. Ováry fu întăiŭ trimes în solie și veni „cu puțină nădejde de pace", apoĭ o solie mare, compusă din Pangratie Sennyei, Gh. Palatich și juziĭ Sighișoareĭ și Mediașuluĭ, se înfățișă în lagăr și căpătă un răspuns maĭ asigurător.

Singur acest fapt — primejdia de a fi strîns de Turcĭ de amîndouă părțile, la Carpați și la Dunăre —, pe cînd Polonii și Ieremia îl pîndiaŭ la Răsărit, escludea pentru Mihaĭ putința unor relațiĭ prietenoase, sĭncer prietenoase cu aliatul său de odinioară. Ardealul trebuia redat Împăratuluĭ, a fost, de sigur, întăiul gînd al luĭ Mihaĭ. La îndeplinirea acesteĭ sarcinĭ era gata și cînd, în August încă, Marini, apoĭ Maximilian însuș îĭ spuseră, — persoana oficială maĭ pe acoperitele decît cealaltă,— că e nevoie de brațul luĭ, ideia prinse conzistență în eroicul cap îndărătnic și sumeț al Domnuluĭ. În Septembre, insinuărĭ arhiducale sosiaŭ iarăș de la Cașovia. La 20 ale luneĭ, Mihaĭ se găsia în

www.dacoromanica.ro

lagărul de la Dunăre, gata să reguleze vechia socoteală cu Turcii, acum după ce Serdarul părăsise aceste regiuni și Hanul, reunindu-se cu dînsul, nu mai era o primejdie pentru Țara-Românească. El trimesese cu șese zile înnainte la Cașovia un sol, Ștefan Petnehazi, care declară în termenii cei mai limpezi și mai energici că el nu e dispus să tolereze pe Sigismund ca vecin, nici să-l suporte ca suzeran, ca „Domn“ al său. Cazacii i-au venit, s'a înțeles cu Secuii și are toată nădejdea în Sași. Un sol trimes îndată după aceasta, Petru Armeanul, întări aceste asigurări și oferte: mai mulți nobili, spunea Domnul, s'au și înțeles cu dînsul; Secuii sînt gata și așteaptă numai, de la Împărat, privilegiile promise: Voevodul de Chiev i-a promis să-l ajute a lua Moldova, unde Mihai trimesese și peținori, cu perfide propuneri de căsătorie între copiii celor doi Domni.

Întâiu, preocupat de pericolul turc, ce se apropia, Maximilian trimese o scrisoare nehotărîtă de complimente, care autoriza numai pe Mihai să facă intrigi în Ardeal. Apoi, în Octombre, scrisorile către Sași și Secui se dădură, dezaprobîndu-se afacerea moldovenească și lăsîndu-se hotărîrea în privința lui Sigismund simțului împrejurărilor, pe care Domnul trebuia să-l aibă.

Înnainte de începutul lui Octombre, cînd Turcii se înfățișară înnaintea Oradiei și complicară rezolvirea problemei ardelene, Mihai luase măsuri ca să scape de spionii armați de la Dunăre.

În Septembre, pentru a înșela pe Sigismund

www.dacoromanica.ro

asupra adevăratelor sale intenții și pentru a-l sili să se strice din nou cu Turcii. Mihaĭ îĭ dăduse un ajutor de cîteva miĭ de oamenĭ, supt Aga Leca. Îĭ maĭ rămăsese o frumoasă armată de vre-o 30,000 de oamenĭ, cu cari se stabili lîngă Dunăre, așteptînd. În Constantinopol, tronul săŭ fusese dat luĭ Radu, fiul luĭ Mihnea, care părăsi Capitala Imperiuluĭ la 16 Septembre, iar tatăl săŭ îĭ urmă după treĭ zile. Îndată Mehemed-Pașa de Silistra, în înțelegere cu Hafiz-Ahmed, care se găsia la Nicopol, trecu Dunărea, cu Tatariĭ din Dobrogea. Dumitru Vornicul, trimes de Mihaĭ contra năvălitorilor, îĭ aruncă peste Dunăre, cu pierderĭ marĭ. Din lagărul săŭ de la Caracăl, Domnul expediè atunci pedestrimea sa, care trecu rîul către Nicopol. Pașa de Vidin încercă să taie calea trupelor creștine, dar fu aruncat asupra Nicopoleĭ. În curînd, Mihaĭ veni cu călărețiĭ, și aicĭ se dădu o însemnată luptă a Domnuluĭ muntean contra luĭ Hafiz-Ahmed, Pașă de Caramania saŭ Anatolia, și contra subordonatuluĭ vidinean al acestuia. Turcii eraŭ 3,000; doĭsprezece sangiacĭ comandaŭ trupele supt poruncile Pașilor. Eĭ fură bătuți complet și goniți până departe. Nicopolul fu atacat, cele 6,000 de case ale orașuluĭ arse, dar cetățuia rezistă si Mihaĭ plecă după treĭ zile în direcția Suduluĭ, pe cînd, la Vidin, Turcii se reuniaŭ din noŭ. Tot locul din Dunăre până în Balcanĭ fu prădat de călărimea românească: Plevna, Vracea, Florentin, Țaridal, Rahova, peste 2,000 de sate, scrie însuși Domnul, fură prădate, și apărătoriĭ și locuitoriĭ lor păgînĭ uciși.

www.dacoromanica.ro

Pasurile Balcanilor erau înțesate de creștini răsculați, cari se luptau în numele lui Mihaĭ. După această incurzie bogată în pradă și glorie, Domnul biruitor luă drumul Vidinuluĭ, unde Pașa, reunit cu un beiŭ din vecinătate, încercă să-ĭ taie calea. În „șesul Diiuluĭ“ se dete lupta: Turcii fură împrăștiați, măcelăriți, cele 12,000 de case ale Vidinuluĭ date flacărilor. Mihaĭ, rînit la pîntece de un dușman adus la strîmtoare, fu mîntuit de intervenția Buzeștilor. Toată regiunea Vidinuluĭ fu devastată. Domnul se întoarse apoĭ în lagărul din Caracal, unde aștepta sosirea trupelor oprite de un vifor pe malul opus al Dunăreĭ. La mijlocul luĭ Novembre, Mihaĭ se afla în Tîrgoviște. Planul de a intra în Dobrogea și a pătrunde peste rîŭ până la Cetatea-Albă fu părăsit; din Focșanĭ și din Cornățel lîngă Silistra trupele fură retrase și trimese la iernatec. Mihaĭ avea dreptate să creadă că după o asemenea campanie, care chemase pe Serdar înnapoĭ de la asediul Oradieĭ, „el și țara sa se pot odihni puțin“.

Din pradă, Mihaĭ trimese un steag și un pumnal și luĭ Sigismund Báthory, dar sentimentele luĭ față de acesta nu se schimbase. Expediția peste Dunăre o întreprinsese în contra voințiĭ vecinuluĭ săŭ, și pentru acesta fu o mare lovitură întoarcerea Serdaruluĭ de la Oradea-Mare. Orașul acesta era, în mînile Imperialilor, cum se găsia, o amenințare pentru Báthory, și Curtea din Praga nu putea fi ținută prin nimic maĭ bine în loc decît prin această primejdie turcească. Retragerea a-

www.dacoromanica.ro

ceasta, succesele lui Mihaĭ, strînsa alianță între Domn și Împărat, care-ĭ trimese bani la sfîrșitul anului, silirĕ pe bietul principe ardelean să-și calce pe inimă și să treacă hotărît de partea creștinilor. Ambasadorĭ solemnĭ furĕ expediațĭ la Curtea imperială: cancelariul Dimitrie Naprágy, episcopul Ardealuluĭ și Ștefan Bocskai, avînd cu eĭ pe Luca Trausner, intraŭ la Praga în luna luĭ Februar 1599.

Instrucțiile acestor ambasadorĭ eraŭ îndoite. În linia întăiŭ, trebuiaŭ să se plîngă, în numele stăpînuluĭ lor, pentru tratarea ce îmtîmpinase acesta în Silezia și să explice întoarcerea în Ardeal prin aceste problematice suferințĭ. Dobîndind iarăși Scaunul ardelean, pe care nu înțelesese să-l schimbe pe așa ceva, Sigismund propunea confirmarea vechiuluĭ tratat din 1595; cerea să i se dee titlul de odinioară de Domn al Moldoveĭ și Muntenieĭ, să se specifice ajutorul de oamenĭ ce i se va da și acel de banĭ, pe care-l fixa însușĭ, să i se dee unelte de războiŭ și să fie ajutat de creștinătate, în caz de atac al Ardealuluĭ. Iar, *dacă aceste cererĭ nu ar fi primite* — ceia ce era aproape sigur —, Sigismund se mulțămia, pentru el și soția sa, cu un domeniu bun în Boemia, Austria saŭ Tirol și cu un venit sigur de 100,000 de florinĭ pe an; în Ardeal, Împăratul ar acorda o amnistie generală, ar confirma privilegiile acordate de la Ioan-Sigismund încoace, ar asigura dreptatea pentru nobilĭ și ar numi, tot dintre Ardelenĭ, pe viitorul Voevod.

Faptul că soliĭ furĕ primiți ca ambasadorĭ aĭ

www.dacoromanica.ro

„duceluĭ de Oppeln“ înlătura de la început propunerea de împăcare. Rămînea cea de cesiune. Voia de a încheia un tratat pe această bază li fu încă odată acordată de stăpînul lor pe la începutul luĭ Apríl; dar eĭ trebuiaŭ să ceară un răspuns în termin de opt zile. La 6 Apríl, Împăratul dădea în scris răspunsul său: Sigismund va ieși din Ardeal; i se vor da cele două ducate, o moșie în Boemia, o pensie anuală de 50,000 de taleri, titlurile prevăzute prin tratatul din 1598 și recomandațiĭ către regele Spanieĭ; condițiile cerute se vor acorda provincieĭ, dar privilegiile date de Sigismund în timpul uzurpăriĭ sale vor fi casate și guvernatorul provincieĭ va fi un membru al Caseĭ Imperiale.

Cu aceste condițiĭ porniră ambasadoriĭ spre casă: în drum, la Tyrnau, se văzură arestați și duși înnapoĭ la Praga.

Căcĭ, pe cînd eĭ negociaŭ, de bună credință, cu Împăratul, Sigismund făcuse iarăși o lovitură de teatru. Îndușmănit de moarte cu frațiĭ Andreĭ și Ștefan Báthory, verĭĭ săĭ, el se împăcase de cîtva timp cu cel maĭ mare, prelat polonez și cardinal. Totuși, bunele relațiĭ între verĭ fusese stricate iarăși prin cesiunea către Imperialĭ a țerĭĭ în 1598, cesiune contra căreia Andreĭ protestase solemn. Pe neașteptate, la începutul luĭ Februar, cardinalul primi de la un sol al luĭ Sigismund, un Iezuit, călduroasa rugăminte de a veni în provincie, pentru care venire i se dădea și un pașaport în toată forma. Cu voia fratelui său, Andreĭ

www.dacoromanica.ro

riscă drumul și consecințile pe care putea să le aibă, dat fiind omul care-l invita. La 20 Februar, cardinalul era la Cluj; Sigismund, foarte satisfăcut, îl pofti să vie la el, în Sibiiŭ. Un moment, avuse ideia să-l dea legat Împăratuluĭ, — bine înțeles, în oare-care condițiĭ. Apoĭ, cu ușurința cu care hotărîrile treceaŭ prin acest cap bolnav, se răsgîndi și se hotări să-l facă maĭ bine principe. O dietă, adunată la Mediaș, revocă întâiŭ toate hotărîrile luate odinioară contra fraților Báthory; apoĭ Sigismund propuse cu stăruință pe cardinalul Andreĭ ca înlocuitor al săŭ. Dieta primi și această schimbare. Noul prinț avu curajul să scrie Împăratuluĭ, explicînd alegerea sa ca impusă de necesitățile momentuluĭ.

Schimbarea aceasta, noua injurioasă călcare de cuvînt fu privită la Praga cu o îndreptățită indignare. Ceia ce-ĭ maĭ slăbise efectul fu experiența trecută cu Sigismund și zvonurile suspecte venite la Curte în privința intențiilor luĭ Andreĭ. Încă din Mart, printr'o solie compusă din Petru Armeanul și Stoica Vistierul, Mihaĭ, pe lîngă cereriĭ de banĭ și reclamația unuĭ castel de refugiu în Silesia, arătase dorința de a i se da ca ajutor „contra Turcilor“ pe Basta. Răspunzîndu-ĭ la 8 April, Împăratul promitea baniĭ ceruțĭ și punea condiția ca Mihaĭ să se lupte „cu Turciĭ saŭ cu cine vom voi noĭ“.

Orĭ-cum s'ar fi părut lucrul Imperialilor, pentru Mihaĭ el nu era tolerabil. Sigismund trata cu Turciĭ de nevoie; pe el îl maĭ reținea un trecut,

www.dacoromanica.ro

care-l făcuse vestit în Europa creștină: el era, orĭ-cît de răŭ politic, un luptător, un soldat. Andreĭ era un cleric, un bărbat cu rochie, care nu ținuse nicĭ-odată o armă în mînile sale. Misiunea pe care o luase era aceia de a face pace, el care n'avea angajamente nicĭ cu sine, nicĭ cu alțiĭ.

În fine, cu el intra în Ardeal influența polonă. Poloniĭ și Turcĭ, oamenĭ de-aĭ acestora eraŭ să aibă toate hotarele țeriĭ.

Planul de a cuceri Ardealul printr'o năvălire simultanee a luĭ Basta, din Ungaria Superioară, și a luĭ Mihaĭ, prin Carpațĭ, era un plan natural, și el se formâ destul de răpede la Praga. Cel maĭ grăbit dintre ceĭ doĭ aliațĭ era, firește, Mihaĭ, a căruĭ situație era maĭ amenințată decît totdeauna prin ultimele evenimente. Luptele cu Turciĭ nu încetase nicĭ un moment la Dunăre, unde Mahmud-Pașa rămăsese pentru a observa pe rebel. În Mart, apoĭ în Maiŭ ciocniriĭ se întîmplară aicĭ între creștinĭ și Turcĭ. Pe de altă parte, Andreĭ, abia stabilit, intrâ în înțelegere cu Turciĭ și cu Ieremia. În Maiŭ, el ceru formal mijlocirea acestuĭ din urmă și-ĭ propuse o căsătorie între fratele săŭ uterin, Ioan Iffiu, și fata luĭ Ieremia. Domnul Moldoveĭ ceruse iarăși pentru fratele săŭ Simion țara vecină și se îndatora să supuie pe Mihaĭ cu propriile sale forțe. În Iunie, un ceauș veni în Moldova, de unde, cu un trimes al luĭ Movilă, el se îndreptă către Alba-Iulia. Pe încetul, un cerc de fier se strîngea în jurul luĭ Mihaĭ-Vodă și țeriĭ luĭ.

www.dacoromanica.ro

La Praga, nicĭ un sol din partea luĭ Andreĭ nu sosia, cu propunerĭ saŭ nouă lămuriri. Se auzia numaĭ de legăturile pe care le avea noul principe ardelean cu Polonii și de acele pe care voià să le înnoade cu Turcii. Se auzi apoĭ că guvernatorul din Hust a cedat cetatea luĭ Andreĭ și că acesta ar avea intenții și asupra Oradieĭ-Marĭ. Naprágy și Bocskai propuneaŭ un atac din partea luĭ Basta și al luĭ Mihaĭ, atac care n'ar putea decît să isbutească. La 30 Maiŭ, în fine, sosia de la Mihaĭ un sol însărcinat să stărue pentru expediția combinată.

Dar un lucru opri îndeplinirea hotărîrilor luate, împiedicâ pentru totdeauna colaboratia luĭ Basta cu Mihaĭ și aduse năvălirea în Ardeal a Domnuluĭ singur, cu toate urmările eĭ. Marele-Vizir Ibrahim, numit în Decembre 1598, începu propunerĭ serioase de pace cu Imperiul.

Ele fură prezintate întâiŭ printr'un sol creștin al Hanuluĭ, apoĭ, în chipul cel maĭ limpede, prin scrisoarea din 24 Iunie a Mareluĭ-Vizir însușĭ. Negociatorĭ se numiră de către Împăratul în Septembre încă, și la 5 Octombre avu loc întâia și cea din urmă conferință de pace lîngă Gran.

Cu puțin timp înnainte de a se primi la Praga scrisoarea luĭ Ibrahim-Pașa, la 11 Iunie, Papa, solicitat prin scrisorile cardinaluluĭ Andreĭ, trimetea în Ardeal pe fostul nunciu în Polonia, Germanico Malaspina, episcop de San-Severo, pentru a face pacea între creștinĭ. Venit cu foarte rele dispoziții contra intrusuluĭ, nunciul se potoli pe urmă și ajunse chiar a-și călca competința, încheind

www.dacoromanica.ro

un armistițiu, în numele Împăratului, prin Octombre.

Mihaĭ era prea bine informat asupra celor ce se petreceaŭ la Turcĭ pentru a nu cunoaște negocierile începute între Ibrahim-Paşa și Imperialĭ. De altmintrelea, răspunsurile vage ce se dădeaŭ la cererile luĭ stăruitoare de a se întreprinde expediția l-ar fi luminat, singure, în destul. Legat de Imperialĭ era prin jurămîntul săŭ cît și prin simpatiile sale, dar de hatîrul Împăratuluĭ el nu putea să-și primejduiască propria situație. Văzînd că nimic nu vine de la Praga decît jumătățĭ de hotărîrĭ și vorbe îngăimate, el făcu ceia ce era nevoit să facă: pe de o parte, el cedă, în sfîrșit, cererilor pe care, de două lunĭ de zile, le prezintaŭ ambasadoriĭ solemnĭ aĭ luĭ Andreĭ: Nicolae Vitéz și Gheorghe Ravazdy și confirmă la 26 lunie jurămîntul prestat odinioară principeluĭ Ardealuluĭ, supt Sigismund; iar, pe de alta, el începu negocierĭ cu Turciĭ, pentru a-ĭ ține în loc: cu Mahmud de la Dunăre, cît și cu Vizirul Ibrahim.

Dar cine negocia serios era Andreĭ: După ce se adresase luĭ Ieremia, Hanuluĭ, Pașeĭ de Timișoara, el trimese Sultanuluĭ solĭ formalĭ pentru a încheia un tratat. Nicolae Gávai și Francisc Budai duseră în August la Poartă următoarele condițiĭ, pe care Mihaĭ le denunță Imperialilor: confirmarea luĭ Andreĭ; alegerea de țară a Domnuluĭ Ardealuluĭ și celuĭ, vasal, din Țara-Românească; apărarea de către vecinĭ a celor două provinciĭ; întărirea posesiunĭĭ asupra Lipoveĭ și Ieneuluĭ; păstrarea în aceiașĭ stare a Țerĭĭ-Românești „care e posesia

www.dacoromanica.ro

noastră și se află în mînile noastre și e țara noastră întocmaĭ ca Ardealul“ ; conservarea dinastieĭ luĭ Mihaĭ, supt suzeranitate ardeleană; reducerea tributuluĭ și darurilor anuale, cel d'intăiŭ fiind iertat pe șese anĭ, la suma de supt Soliman al II[lea]; cuprinderea Ardealuluĭ într'o eventuală pace cu Germaniĭ; închiderea în pacea viitoare și a Oradieĭ-Marĭ, „căcĭ voim, după putință, s'o recuperăm“. Răspunsul turcesc fu brutal: cardinalul să nu se amestece în trebile luĭ Mihaĭ, să dea înnapoĭ cetățile bănățene cucerite de Sigismund, să lase la o parte afacerea Oradieĭ, pe care Sultanul o poate lua și singur, să plătească până și tributele trecute.

Din partea luĭ, Mihaĭ cerea pe această vreme hotarul dunărean, oprirea Turcilor de a trece Dunărea fără voia sa, iertarea de tribut pe treĭ anĭ: în cincĭ anĭ spunea el, am trăit atîta, încît nu-mĭ pasă de moarte!

Asemenea condițiĭ nu le puteaŭ primi Turciĭ, și Mihaĭ o știa foarte bine. Îĭ trebuia liniște însă la Dunăre, pentru a pregăti lovitura din Ardeal. În Iulie, se întorceaŭ două soliĭ de-ale luĭ de la Praga, și Andreĭ se căznia prin toate mijloacele să afle ce pregătește Voevodul. De mult încă, Andreĭ trimesese la el pe Gheorghe Palatich, cu misiunea declarată de a-ĭ cere mediația la Curtea din Praga, iar cu cea reală de a-ĭ spiona mișcările, — Domnul rămînîndu-ĭ suspect, cu toate asigurările ce dăduse, se zice, unuĭ sol anterior, Sennyei.

În Septembre, trupele fiind de multă vreme gata, Mihaĭ trimese un noŭ sol la Cașovia, pentru

www.dacoromanica.ro

a spune luĭ Basta că el va intra în Ardeal; Palatich văzu însă numaĭ o scrisoare prin care Mihaĭ disculpa cu totul pe Andreĭ și cerea să fie ertat.

Aflînd că Mihaĭ a intrat în provincie — așa va fi crezut el saŭ așa-ĭ va fi spus solul —, Basta înnaintă, din partea sa, cu trupele pănă la Nagy Károly, în Crișana. Aicĭ îl întîmpină Gașpar Kornis. S'ar putea ca acest ambasador să fi înștiințat pe generalul imperial despre starea înnaintată a negociațiilor de împăcare pe care le conducea nunciul Malaspina. Basta se retrase imediat.

Un ultim sol al luĭ Andreĭ, Pangratie Sennyei, fu primit noaptea și expediat tot noaptea, căcĭ Mihaĭ se găsia acuma la Ploieștĭ, încunjurat de toate forțele sale. Avea — acestea sînt cifrele sigure: 1,100 de călărĭ unguri, 1000 de pedestri, vre-o 20,000 de Sîrbĭ, Cazacĭ, Moldovenĭ, 8,000 de haiducĭ, o mie de călărĭ înnarmațĭ cu măciucĭ și o „frumoasă oaste de boierĭ“: Roșiĭ. Era pe drumul spre munțĭ.

Hotărîrea pe care o lua era gravă, dar pe deplin îndreptățită. Turciĭ acordase, în fine, pacea Ardelenilor, și aceștia puteaŭ ieși din politica lor de ipocrizie, pentru a-ĭ arăta adevăratele lor sentimente. Luĭ i se trimesese o solie cu insemnele domnești, dar ambasadoriĭ Sultanuluĭ se înțelesese cu unul din boieriĭ luĭ Mihaĭ ca să-l omoare: acesta făcu bucățĭ pe ucigaș și puse la popreală pe Turcĭ. În fine, încet, încet, Ieremia, ieșind din Suceava, se apropia de munțĭ: nu rămîne nicĭ-o îndoială asupra faptuluĭ că el trebuia să vie în Ardeal prin Oituz, pentru a conlucra în potriva luĭ Mihaĭ, a

www.dacoromanica.ro

căruia țară îi fusese făgăduită pentru Simion. Nu trebuie să uităm că, dacă Andrei se ocupa cu vînatul, pescuitul, opere tehnice și monumente funerare, lagărul de la Sas-Sebeș rămăsese, și în puține zile cardinalul putu scoate o frumoasă oaste înnaintea dușmanului său.

La 17 Octombre, Mihaĭ își așează corturile la Ploiești. La 19, el trecea munții, după ce luase jurămînt de la șefii mercenarilor săi. La 20, el se înfățișa supt zidurile Brașovului, unde stătea două zile. În acest timp, care nu era pierdut, el luă jurămînt de la locuitorĭ, intră în înțelegere cu Sașiĭ, și răsculă, cu o diplomă falșă dată în numele Împăratului, pe Secuiĭ doriți de libertate și plinĭ de ură contra Báthoreștilor, cari-ĭ momise cu dînsa în 1595 pentru a li-o lua fără rușine îndată după primejdie. La 22, el pornia înnainte. Oastea sa era formată în treĭ corpurĭ, dintre care unul, de Haiducĭ, venise prin Turnu-Roșu, cu Baba-Novac, și cellalt, boierime și slujitorĭ oltenĭ, era comandat de boieriĭ Udrea Banul, șeful acesteĭ provinciĭ, și Radu Buzescu.

Vestea năvălirii luĭ Mihaĭ, anunțată cam tărziŭ de supușiĭ fără credință aĭ cardinaluluĭ-principe, ajunse la Alba-Iulia, unde începuseră desbaterile uneĭ diete, a doua zi după deschiderea ședinților. Imediat, măsurĭ fură luate pentru a formà o armată. Nobilimea, comitatele, oastea de țară se strînseră la un loc cu Curteniĭ în cîteva zile. În potriva aserțiuniĭ cronicarilor maĭ tărziĭ, Andreĭ n'avu nicĭ-o prevestire despre nenorocirea care-l aștepta.

www.dacoromanica.ro

Era bucuros la început că poate deslega cearta cu „Valahul“ prin arme.

Oștile se întîlniră la Sibiiŭ, și cîteva zile trecură fără ciocniri. Mihaĭ aștepta adunarea tuturor forțelor sale. Andreĭ, din parte-ĭ, declara că nu va lăsa pe „nebunul“ și „cînele“ care-ĭ călcase țara să fugă de luptă. Apoĭ, căința-l prinse. După ce provocase prin injurii pe Mihaĭ, el rugă pe Malaspina să negocieze. Cardinalul merse în ziua de 27 la Domnul muntean, care, intrînd în trăsura nunciuluĭ, răspunse sfaturilor acestuia prin plîngeri pătimașe contra cardinaluluĭ, care voià să-l distrugă și-l învitase a pleca din țară: dacă n'ar avea poruncă împărătească, el n'ar fi părăsit țara sa, unde pămîntul, zgîriat abia cu plugul, dă bogăția grîuluĭ. Totuși, el se înduplecă la un armistițiu până a doua zi. Malaspina veni, la 28, dimineața pentru răspuns. Dar oștile erau așezate în linie de bătaie, și întăiele descărcăturĭ de tunurĭ porniau din lagărul ardelean, unde învinsese neastîmpărul tinerilor. Nunciul fu poprit și se încăieră lupta.

Un întăiŭ atac inimos al călărimiĭ ardelene puse pe fuga oastea luĭ Mihaĭ. Dar acesta opri în loc pe fugarĭ, li restabili rîndurile și aruncă pe Poloni și Cazacĭ, floarea mercenarilor săĭ, asupra dușmanuluĭ. Lupta se hotărî răpede. Dezerțiunile începură; Gașpar Kornis, generalul Ardealuluĭ, fu prins în împrejurări dubioase. Atuncĭ, cardinalul, — un frumos tînăr nalt, blond, cu părul și barba tăiate scurt, ostășește —, care stătea de o parte, călare, în purpura sa strînsă pe trup, cu steagul

www.dacoromanica.ro

Domnesc înnainte, părăsi cîmpul de bătaie. Lipsa luĭ nu se observâ îndată; cînd ea fu cunoscută, Ardelenii, descurajaţi, striviţi de duşmanĭ, se împrăştiară. Pe drumurile de ţară, fugariĭ fură prinşĭ de Secuĭ, de iobagiĭ romînĭ, cari vedeaŭ cu ochiĭ ceasul răzbunării, şi plătiră cu viaţa împilarea din trecut. Cardinalul, cu o sută de călăreţi, apucâ spre munţiĭ Ciuculuĭ, fu urmărit şi, lovit la ochĭ şi la ceafă, de securea unuĭ păstor, căzu. Mihaĭ, căruia i se înfăţişă capul sîngerat al învinsuluĭ, puse să se aducă şi trupul părăsit, şi îngropă cu cinste pe cardinal în capitala princiară a Albeĭ-Iuliĭ: fiorosul soldat fu văzut petrecînd cu lumînarea în mînă trupul luĭ Andreĭ Báthory.

Lupta de lîngă Sibiiŭ se dădu Joĭ, 28 Octombre 1599. Ardealul nu maĭ avea altă oaste, şi nu maĭ era cine să adune una. Întâiŭ cetăţile vecine, ca Sibiiul, apoĭ cele maĭ depărtate, Chioara, Clujul, Bistriţa, Deva, se supuseră trupelor de călăreţi, care cereaŭ credinţă pentru Împăratul Romanilor, căruia Mihaĭ-Vodă îĭ supusese iarăşĭ ţara.

La 1iu Novembre, cuceritorul intra în Alba-Iulia, în sunetul tobelor şi trîmbiţilor, călare, în haine regeştĭ, în mijlocul oştilor sale biruitoare. El trase la palatul de unde cu puţine zile plecase Andreĭ pentru a se duce la moarte. Trupele jurară credinţă Împăratuluĭ, Domnuluĭ şi fiuluĭ săŭ, şi o dietă solemnă se ţinu la 20 ale lunii, dietă care luă jurămîntul ţeriĭ în schimbul jurămîntuluĭ pe care noul stăpîn îl făcu de a observa privilegiile vechĭ ale Ardealuluĭ. Măsurĭ grabnice fură luate

www.dacoromanica.ro

pentru a procura bani nouluĭ guvern și întreținerea pentru iarnă a trupelor, care ocupară provincia dintr'un capăt în altul.

Gîndul următor al luĭ Mihaĭ fu să meargă înnainte spre culmile de putere pe care le visa imaginația sa aprinsă. Ar fi vrut Moldova, unde frica de dînsul era mare pe această vreme; gîndia poate serios să caute peste Dunăre coroana Împăraților creștinĭ, stabilind momentan la Sofia Scaunul Domnieĭ sale. De-odată însă un lucru ar fi trebuit să-l preocupe, un lucru pe care poate nu și-l reprezinta destul de clar acest poet al spadeĭ: să se menție în Ardeal, fără a pierde Țara-Românească.

Piedecile ce se opuneaŭ acestuĭ lucru eraŭ întreite: opunerea ascunsă a Germanilor, setea de răzbunare a Turcilor, aliațĭ cu Polonii, veșniciĭ rîvnitorĭ la stăpînirea țerilor noastre, și ajutațĭ de Moldovenĭ și, în fine, ura pe care o purta boierimea ardeleană, „Ungurii“, Domnuluĭ barbar, venit din altă țară, dintre desprețuițiĭ Românĭ. Pentru a naviga sigur între aceste treĭ stîncĭ amenințătoare trebuia o excepțională inteligență politică, — pe care Mihaĭ-Vodă n'a avut-o.

Să examinăm întăiŭ conduita Imperialilor pănă la expediția din Moldova, acest afront adus Polonilor, care grăbi soluția crizeĭ și determină căderea luĭ Mihaĭ.

În vara luĭ 1599, la Praga se luase hotărîrea de a purta continuŭ cu vorbe pe Voevod, a-l „mîn-

www.dacoromanica.ro

gîia“ și a-l rezerva pentru timpurĭ maĭ bune. Se credea că Turciĭ voiesc pacea, pe care Împăratul o doria în fond din toată inima, ocupat cum era cu atîtea probleme la Rin, în Italia, în propria sa casă. Pentru aceasta, și chiar în caz cînd pacea cu Sultanul s'ar fi arătat imposibilă, îĭ trebuia Împăratuluĭ să potolească lucrurile în Ardeal, să stîngă focul pe care-l aprinsese aicĭ atîtea nesocotințĭ grămădite. Basta avea ordin să nu atace pe cardinal până la sfîrșitul luĭ Novembre, pentru a aștepta rezultatul negocierilor fericit conduse de Malaspina. Retragerea luĭ Basta în Septembre fusese aprobată pe deplin, și încă la 4 Octombre, cînd Domnul romîn îșĭ arăta situația insuportabilă și punea scurtul termen de cincĭsprezece zile, învinse părerea că trebuie să se trăgăneze lucrurile până se va hotărî într'un fel cu Turciĭ și Ardeleniĭ.

Mihaĭ anunțase victoria la 4 ale luĭ Novembre, puind la picioarele Împăratuluĭ provincia învinsă. Știrea, care se confirmă răpede, puse în cea maĭ mare perplexitate pe sfetniciĭ luĭ Rudolf și aĭ fraților săĭ; moartea cardinaluluĭ înlătura acest factor politic și rămînea în picioare numaĭ „Valahul“. Ce voià acesta? Era sincer, cînd oferia țara Cezaruluĭ și cerea un locotenent imperial ca s'o administreze? Cu alte cuvinte, vorbia el maĭ serios decît dînșiĭ? Și, dacă nu consimția să iasă din țara pentru care aĭ săĭ se luptase la Sibiiŭ, ce era de făcut? Dacă se maĭ adauge lipsa completă de direcție în politica Împăratuluĭ bolnav și incapabil, se poate înțelege ce fază grea începea pentru Mihaĭ în rapoțurile sale cu Imperialiĭ.

www.dacoromanica.ro

Până la sfîrșitul anului 1599, Mihaĭ trimese la Împăratul pe Petru Armeanul și un alt boier, în calitate de curierĭ: apoĭ, în ambasadă solemnă, pe Banul Mihalcea și Vistierul Stoica, iar o altă solie la arhiducele Matthias. Știm numaĭ că Petru ducea cu el zece articole, iar, cît despre instrucțiile ambasadeĭ celeĭ marĭ, nu cunoaștem nimic: Mihaĭ declară însă, în scrisoarea sa către Împărat, că-ĭ lasă hotărîrea asupra provincieĭ.

Dacă, atuncĭ, s'ar fi acordat sincer luĭ Mihaĭ stăpînirea pe viață asupra Ardealuluĭ săŭ, rămîind ca fiu-săŭ să-ĭ succeadă numaĭ dacă se va găsi cu cale, dacă, fără frică și fără zăbavă, i s'ar fi dat trupele și banĭ de cari avea nevoie pentru a-și plăti oamenĭ și apăra hotarele de Polonĭ și Turcĭ, dacă situația sa ar fi fost confirmată cu strălucire și mîndria Domnuluĭ măgulită, — s'ar fi mîntuit cu afacerea ardeleană, atuncĭ și pentru totdeauna. Austria ar fi fost stăpînă până la Dunăre și nicĭ-o-dată un stat național unguresc nu s'ar fi putut întemeia.

Dar oamenĭ eraŭ dibacĭ la Praga: numaĭ diplomațĭ și făcătorĭ de proiecte! Toată lumea mergînd pe calea dreaptă, eĭ își făcură mîndrie de a lua drumurĭ piezișe: acestea nu sînt însă cele maĭ sigure, și rezultatul mormanelor de corespondențe și munților de intrigĭ fu acela că peste maĭ puțin de zece anĭ de trudă Ardealul rămînea ceia ce fusese înnainte de lupta de la Sibiiŭ.

Până la sfîrșitul anuluĭ 1599, nicĭ solĭĭ luĭ Mihaĭ nu se întorsese, nicĭ omul Împăratuluĭ nu călcase în Ardeal, de și sosirea acestuia, Milanezul Carlo

www.dacoromanica.ro

Magno, îi fusese anunțată. În schimb, la 5 Novembre, conform ordinului special dat de arhiducele Matthias, prin colonelul Rhedern, Basta intra în Ardeal, cu colonelul Pezzen și cu David Ungnad, Trimes imperial *fără instrucții*. Mihaĭ, care se afla de multă vreme în pîră cu Basta, de cînd cu expediția de la Nagy Károly, se infuriè cînd auzi de pătrunderea rivalului său în țară și de planurile ce are asupra cetăților de la margine. El îl somă să iasă, nefiind acum de nicĭ un folos. Basta ieși, dar insultînd; și de la hotare, unde, cum i se ordonase, stătea pîndind, el strecură garnizone în unele cetăți și opri recrutarea de trupe, tocmaĭ cînd Domnul avea nevoie de ele în Muntenia. Campania de calomniĭ urmă, maĭ puternică decît totdeauna, între Mihaĭ și Basta, între Basta și Ungnad, revenit cu o nouă misiune, la aceiași graniță, în Decembre, între colegul său Mihail Székely, guvernator de Satu-Mare, și toată lumea.

La începutul anului 1600, se aflaŭ în Ungaria Superioară, încurcîndu-se între sine prin misiunile pe care le căpătase și care nu se puteaŭ îndeplini din lipsă de banĭ: Petru Armeanul, Carol Magno, care aducea „răspunsurile“ Împăratului, Ungnad și Székely, trimeși la aceiași dată cu Milanezul, ca sfetnicĭ, consilierĭ aĭ Domnului până se va lua o hotărîre definitivă, și Bartolomeiŭ Pezzen, fostul ambasador la Constantinopole, Trimes secret. Apoĭ, lîngă Domn se maĭ aflaŭ agenți maĭ micĭ, Raguzanĭ ca Ioan de Marini, Aloisiu Radibrati și Ioan de Marco! În fine, Ștefan Bocskai avea și el

www.dacoromanica.ro

un fel de misiune oficială. De sigur, prea mulți negociatorĭ și prea multă diplomație!

În cele d'intâiŭ zile ale luĭ Ianuar 1600, Petru Armeanul sosia, poate în același timp cu Carlo Magno, la Curtea Voevoduluĭ. Nicĭ-unul nu aducea baniĭ, de cari înnainte de toate avea nevoe Mihaĭ, pentru a nu fi robul propriilor sĕĭ soldați. În schimb, Milanezul era purtătorul răspunsuluĭ dat de Împărat la cererile luĭ Mihaĭ, transmise în toamna trecută prin Petru Armeanul. I se oferiaŭ trupele dorite, i se promitea o răsplată, i se dădea titlul princiar, luĭ și fiuluĭ sĕŭ, se făgăduia pentru tînărul Domn o mireasă din familia imperială; Mihaĭ era să aibă comanda trupelor în Ungaria Superioară; se anunța ajutorul cerut în Apus pentru Domn; Mihaĭ nu trebuia să atace Moldova nicĭ într'un chip, și se arăta dorința ca el să cruțe țara și să o lase luĭ Petrașco, care ar guverna cu un consilier imperial. În fine, i se cereaŭ măsurĭ de administrație și i se dădeaŭ noutăți.

Răspunsul acesta fu comunicat oral de Carlo Magno, dar autenticitatea luĭ nu e supusă îndoielĭĭ: trimesul împărătesc întări cu pecetea și semnătura luĭ traducerea românească, care fu scrisă pentru Domn. Magno nu era un Ragusan ignorant, ci un Italian cu știință de carte: orĭ cît ar fi suferit transmiterea prin expunerea orală și traducere. Împăratul a autorisat pe Magno a vorbi ast-fel.

Aceste oferte, foarte onorabile, în care eliminarea luĭ Mihaĭ de la conducerea Ardealuluĭ nu era nicăirĭ exprimată precis, mulțămiră pe deplin

www.dacoromanica.ro

pe Voevod. El sărută, în audiența acordată lui Magno, crucea pe care i-o întindea Dionisie, arhiepiscopul de Tîrnova, și declară, la 2 Ianuar, în chipul cel mai solemn că retrage instrucțiile anterioare date lui Mihalcea și Stoica.

Lucrul părea lămurit acuma. Dar iată că Ungnad, plecat la 8 ale aceleiași luni din Satu-Mare, sosi la Alba-Iulia, cu alte instrucții. Era să sfătuiască pe Domn, în ceia ce privește guvernul țerii, garnizonarea cetăților, să-i controleze donațiunile, să vadă ce a cîștigat prin victorie și ce planuri are: „dacă poate ar vrea mai bine să iee însuși țara și să ne excludă.“ Acești noi trimeși, Ungnad și colegul său Mihai Székely, erau însărcinați deci cu o misiune de spionaj și plecau cu convingerea că datoria lor e să împiedece rămînerea „Valahului“ în Ardeal.

Cînd Mihai află, pe cît se putea afla o misiune așa de vagă și de încurcată cu reticențe și zăbave, cînd află ce aducea și Ungnad, el crezu prudent să arăte iarăși limpede cererile sale. Într'o scrisoare către Banul Mihalcea, el îi dădea sarcina de a prezinta prin Pezzen următoarele dorințî: păstrarea vechilor hotare ale Ardealului, același lucru pentru Muntenia, bani pentru trupele sale, adăpost în caz de înfrîngere și sosirea grabnică a soluluî celuî mare, a luî Pezzen.

Magno plecă în sfîrșit pe la mijlocul luî Februar, după închiderea dieteî nouă ardelene. Cu dînsul, Mihai, care primise un răspuns necunoscut de la Mihalcea, expediè pe logofătul său Pantazi, purtător de instrucțiî nouă. Aceste instrucțiî tre-

www.dacoromanica.ro

buiaŭ să înlocuiască pe cele anterioare: în ele se cerea explicit dominația ereditară asupra Ardealului: „să-ĭ lase Țara-Rumănească și țara Ardealuluĭ, să-ĭ fie de moșie luĭ și cine se va ținea den feciorii luĭ,—să le fie moșie". Maĭ „poftia" încă titlul luĭ Sigismund Báthory, comitatele exterioare, jurisdicția fără apel, conservarea legilor Ardealuluĭ, loc de refugiu și asigurarea că va fi răscumpărat; voià banĭ și anexarea eventuală la cele două țerĭ ale părților deslipite de la dînsele de către Turcĭ.

În curînd Stoica se întoarse cu știrĭ asupra negocierilor. Cît despre Mihalcea, el reveni abia la 1iu April. Se întorcea cu două documente, datate din 3 și 13 Februar: un răspuns al luĭ Pezzen la o scrisoare a luĭ și un răspuns imperial către Voevod. Pezzen, cea maĭ bănuitoare, maĭ iritabilă și maĭ arogantă creatură ce se poate închipui, era la începutul scrisoriĭ sale de o brutalitate cu totul nemotivată. Domnul trebuia să se astîmpere și să nu discute voința Împăratuluĭ. Cît despre Împărat, într'o misivă deslînată și lipsită de proporțiĭ și claritate, el răspundea luĭ Mihaĭ cu privire la Andreĭ Báthory, la purtarea luĭ Basta, la negocierile cu Hanul, la răscumpărarea unuĭ Pașă. Esențialul, răspunsul la principalele dorințĭ ale Voevoduluĭ, era strecurat în cîte-va fraze generale și nehotărîte: i se promiteaŭ ajutoare de oamenĭ și banĭ, fără a le specifica și, cît despre Ardeal, Mihaĭ era trimes la „soliĭ veniți pănă acum și la ceĭ ce vor veni de acum înnainte".

Sentimentele acelor cari răspundeaŭ ast-fel eraŭ limpezĭ, și nu fără intenție se strecurase în

www.dacoromanica.ro

acest răspuns îngăimat fraza ambiguă despre „pedeapsa divină care ajunsese pe mai mulți cari călcase credința față de Împărat și Casa de Austria“.

Cînd Mihaĭ aflâ acest răspuns, care era o bătaie de joc pentru un om cu meritele luĭ marĭ și cu greaua luĭ situație, el se înfuriè, și, ca de obiceiŭ, vorbe grele-ĭ ieșiră din gură în cele d'intâiŭ momente ale furieĭ. Cu o zi înnainte de a afla cuprinsul misiveĭ imperiale, el se plînsese față de comisarĭ că se încurcà între atîtea expuneri deosebite ale ambasadorilor: „Marini mi-a adus un răspuns de la Măria Sa, Carlo Magno altul, iar D-voastră un al treilea, așa în cît mă rătăcesc“; în aceiași audiență, el dăduse a se înțelege că un om util ca dînsul nu se gonește din țara pe care a cucerit-o și afirmase intenția ce avea de a păstra Ardealul, ca moșie pentru sine și pentru neamul său. În audiența care urmâ primirea ultimuluĭ răspuns din Praga, el ceru iarăși, indignat de atîta zăbavă și de atîta rea-credință, „un limpede da saŭ nu“. Împăratul, spunea el, în improvizările luĭ pasionate, care tulburaŭ cu totul pe metodicii luĭ interlocutorĭ, ar trebui să vadă ce poate fi maĭ de folos: să-ĭ spuie: *du-te din casa pe care o aĭ* saŭ: *rămîĭ și-mĭ fiĭ cu credință.* În cazul din urmă, s'ar arunca „în foc și în apă“ pentru Împăratul creștin. Pezzen ar trebui să vie numaĭ cu un răspuns clar, iar dacă acel răspuns ar fi: *nu*, să fie deslegat de jurămînt și lăsat să-și caute de sine. Iar cîteva zile maĭ tîrziŭ, după o nouă scrisoare goală a Împăratuluĭ, Voevodul, chinuit de neastîmpăr și în-

www.dacoromanica.ro

doială, vorbi iarăși de lipsa de bani, de marile lucruri pe care le-ar putea face; cucerirea Moldovei, a Poloniei, a Ungariei turcești, a țerilor de pe malul drept al Dunărei...

La toate acestea, comisarii nu răspundeau nimic, neavînd nici-o instrucție precisă; strînși cu ușa, ei mîngîiau pe barbar cu sosirea providențialului Pezzen. În schimb, la Curte, în lungi rapoarte, perfide și naive în aceiași vreme, ei — Ungnad adecă, acel care cugeta și scria de obiceiu pentru amîndoi —, ei știau să denunțe gîndurile ascunse ale „Valahului", reaua lui credință, lipsa lui de sprijin în țară, dezordinea în care lăsa provincia, tiranizată, relațiile dubioase cu Turcii, de la cari, după ce asigurase Muntenia prin trimeterea fiului său cu oaste ardeleană, primise el însuși steag pentru sine și pentru tînărul Nicolae-Voevod, în Brașov. Oameni de o consecvență rară, ei trăgeau candide concluzii din fie-ce cuvînt mînios al Domnului: din vorbele lui contra lui Basta, căruia voia să-i bată în frunte scrisorile de pîră, ei scoteau că Mihai așteaptă numai momentul potrivit pentru a năvăli în comitatele exterioare.

Așa erau relațiile între Imperiali și Mihai în April 1600. Curtea-l momia cu vorbe, îl avea mai rău decît pe sperjurul Sigismund; principalul mandatar al Împăratului se consuma la hotare în interminabile combinații și îndoieli; comisarii din Ardeal suferiau în mîndria lor din totala lipsă de rost a prezenții lor și-și răzbunau pe cine nu era vinovat. Pe de altă parte, primejdia creștea din

www.dacoromanica.ro

partea Turcilor și din partea vecinilor creștinĭ de la Răsărit. Pentru a nu fi prins între două focurĭ, pentru a nu fi strivit între Moldo-Polonii luĭ Zamoyski și Ieremia, de o parte, și Imperialiĭ luĭ Basta, lăsat de capul luĭ în Ungaria Superioară, de alta, Mihaĭ trebuia să previe atacul dublu atacînd însuși; pe acela dintre dușmanĭ firește, care se ascundea maĭ puțin, față de care avea maĭ puține legăturĭ personale.

Mihaĭ prinsese, înnainte de lupta de la Sibiiŭ și după aceasta, dovezile cele maĭ clare despre intențiile luĭ Ieremia de a-l ataca, orĭ-cînd s'ar prezinta prilejul, de a-l scoate din țară în folosul luĭ Simion, care de mult nu maĭ iscălia decît „Simion-Vodă“. În Decembre 1599, ireconciabilul vecin din Moldova scria niște scrisorĭ foarte ciudate comandanților unguri din comitatele exterioare, scrisorĭ în care plîngea pe Andreĭ Báthory și promitea „bunăvoință“. În aceiași lună, un mandatar al luĭ Sigismund, adăpostit în Polonia, se înfățișa înnaintea luĭ Bocskai „ca să-l împace“, și acesta, neavînd curajul să-l asculte, saŭ după ce-l ascultase, îl dădu în mîna Nemților de la Oradea. În Februar, Mihaĭ punea mîna pe scrisorile aliatuluĭ săŭ de odinioară, care invitaŭ Ardealul, de atîtea orĭ repudiat de dînsul, la răscoală. Prin omul săŭ, care se întoarse de la Poartă, el află pe urmă despre misiunea luĭ Caraiman-Aga, agentul luĭ Movilă, la Constantinopol, unde ceruse banĭ. În Mart, Sigismund strămutase în Moldova scaunul acțiuneĭ sale de intrigĭ: de aicĭ, unde ura luĭ contra

www.dacoromanica.ro

luĭ Mihaĭ se unise cu vechia ură a luĭ Ieremia, el trimese să se ceară banĭ de la Zamoyski, șeful elementelor anti-imperiale, banĭ ca „să-șĭ facă datoria“, adecă „să-șĭ recapete țara și Domnia“. Ieremia unia stăruințele sale cu ale neastîmpăratuluĭ musafir cu care se unise.

Dar era imposibil ca Mihaĭ să tolereze pe Sigismund în Moldova. El primi, în adevăr, două solĭĭ de la regele Poloniei, îĭ scrise scrisorĭ foarte amicale prin care se plîngea de Ieremia și de tutorul regeluĭ însușĭ, Zamoyski; se făcu a primi ca bune explicațiile trufașe ale luĭ Sigismund al III^lea, dar gîndul de a năvăli în Moldova, cît maĭ iute, i se înfipsese în minte. El insinuă la Viena ideia, precum o insinuase și la Praga, și fu refuzat aicĭ, cum fusese refuzat dincolo. Dar el era un principe cu politica luĭ proprie, și nu un ofițer al Împăratuluĭ, și eraŭ ordine pe care nu putea să le execute. Pe cînd trimetea pe dr. Muraldo în Moldova pentru a spiona și a ținea de vorbă pe dușman, el pregătia la Brașov oastea de năvălire. Ar fi dorit să poată pleca sigur, cît privește legăturile luĭ cu Imperialiĭ: pănă în ultimul moment, el așteptă pe Pezzen.

La 3 Maiŭ 1600, Domnul sosia în Brașov pentru a supraveghia plecarea avan-gardeĭ sale. În drum, la Făgăraș, el anunțase luĭ Pezzen, care se apropia, în sfîrșit, ceia ce pornise să îndeplinească. La 4 Maiŭ, din lagărul de la Brețc, el numia regenții aĭ Ardealuluĭ, în lipsa sa, pe Mihalcea și pe Wolf-

www.dacoromanica.ro

gang Kornis, cari trebuiaŭ să se sfătuiască cu comisariĭ; dar el însuși nu plecă împreună cu trupele — vre-o 20,000 de oameni — pe care le aruncase peste Carpați. La 7, Mihaĭ, reținut de aceiași nădejde a sosiriĭ luĭ Pezzen cu baniĭ și mîntuitorul „răspuns“, era tot în Ardeal, la Oșorheiŭ, și scria iarăși aceluĭ ce-ĭ avea soarta în mînă. Dar tulburărĭ iscate între trupele sale de toate limbile, neîncrederea poate în „Vel-Ghinărareșul“ săŭ Moise Székely, care era să-l trădeze peste puțin, îl făcură să alerge în Moldova, la 8 Maiŭ 1600.

Găsi în cale Trotușul ars și un drum de foc până la Siret. Ieremia știa toate pregătirile, și Muraldo nu-l înșelase cîtuși de puțin; dar Zamoyski, de și înștiințat la timp, nu trimese ajutoare. În țara trăgănăriĭ, solul cu vestea invazieĭ fu expediat la rege, care era departe și nu putea lucra de la sine. La 18 Maiŭ, Ieremia, bătut, părăsit de aĭ săĭ, era la Hotin, unde numaĭ trupele sale îl siliră să rămîie pentru a primi asediul.

Dar, în potriva așteptăriĭ tuturora, Mihaĭ dispărea de supt zidurile cetățiĭ la 21 ale luneĭ. Suceava i se dădu în curînd: la 1ᵘ Iunie, Domnul intra în Iași și punea boierimea la jurămînt; dar plecă îndată, lăsînd pe Udrea, Andronic Cantacuzino Vistierul, Sava Armașul și Negre Spătarul, ca să ție Scaunul. Supt Hotin, rămaseră 2,000 de pedeștri și 200 de călărĭ, cari se retraseră și eĭ în noaptea de 22 spre 23, lăsînd pe Ieremia liber, spre cea maĭ mare mirare a acestuĭ inimos Voevod.

www.dacoromanica.ro

Ieremia și Zamoyski nu ajungeaŭ să-și explice neașteptata măsură luată de dușmanul lor: o interpretaŭ ca o stratagemă, ca resultatul unuĭ atac din partea Turcilor saŭ al încurcăriĭ lucrurilor în Ardeal. Explicația era însă alta: venise Pezzen.

La 16 Maiŭ, de supt Suceava încă, Mihaĭ scria comisarilor, cerînd grăbirea luĭ Pezzen și banilor luĭ. La 20, din lagărul de la Hotin, el anunța întoarcerea sa apropiată „pentru a regulà celelalte afaceri". Francisc Alárdy, Andreĭ Barcsai, și cu dînșiĭ Mihalcea, trebuiaŭ să iasă înnaintea mult doritului plenipotențiar. Ceĭ doĭ comisarĭ fură rugați să ierte oprirea din greșală a plecăriĭ lor din Cluj și să meargă și eĭ la Pezzen pentru a-ĭ grăbi sosirea. La 26 Maiŭ, o scrisoarea a luĭ Mihaĭ către Pezzen anunță, din Suceava, sosirea luĭ peste opt zile; dar afacerile Moldoveĭ îl reținură încă maĭ mult timp în capitala acesteĭ țerĭ.

Mihaĭ intra în Brașov abia la 27 Iunie, dar pentru primirea luĭ Pezzen nu era prea tîrziŭ. Trimeșiĭ Domnuluĭ sosiaŭ la Satu-Mare la 4 Iulie, cînd Domnul era acum întors în Scaunul săŭ ardelean de la Alba-Iulia. Pezzen nu se arăta dispus să plece nicĭ la această dată, dar încercările luĭ de a discuta și negocia cu Banul Mihalcea se loviră de hotărîrea și indignarea acestuia. Mihalcea, exasperat, întrecu, de sigur, instrucțiile sale, vorbind despre nestrămutata voință a Voevoduluĭ de a ținea pentru sine Ardealul și a-l întregi cu comitatele exterioare. În fine, înțelegerea se făcu: Mihalcea și comisariĭ

www.dacoromanica.ro

rămaseră la Satu-Mare cu *banii*, iar Pezzen cu mîna goală porni spre Ardeal.

Mandatariul imperial sosi la Alba-Iulia, în cele mai rele dispoziții, la 10 Iulie, cu cîteva zile înnaintea scrisorii energice a regelui Poloniei, care răspundea momelilor lui Mihai-Vodă, învitîndu-l să dea satisfacție și să-și retragă trupele din Moldova. El fu primit foarte bine de Domnul, a cărui situație devenia tot mai amenințată și mai șubredă. Mihai ascultă ofertele aduse de Pezzen; pe unele le primi, la altele adause condițiile sale. Pezzen plecă înnainte de sfîrșitul lunei, cu o „învoială", care cuprindea *ultimele* cereri ale Domnului. El consimția să fie numai guvernator, dar ereditar, în linie masculină, țara revenind Împăratului numai după stingerea familiei sale. Dar în Moldova și Țara-Românească situația lui ar fi vechia situație Domnească, și țerile ar păstra, la caz de vacanță a tronului prin stîngerea familiei domnitoare, dreptul de a-și alege Voevodul; nu s'ar introduce apelul la Împărat, nici privilegiile clerului ortodox n'ar fi atinse. În familia lui Mihai — linie feminină, ca și linie masculină — ar rămînea Gurghiul, Jeciu, Făgărașul, în Ardeal, iar în comitatele exterioare: Hustul și Chioara. Domnul își rezerva absolutul drept de donațiune și judecată. El reclamă din nou „varmeghiile", ținutul dintre Tisa și Ardeal, „cum au fost mai dennainte vreame". Cetățile bănățene, liberate de la Turci, ar fi ale sale „păn' în Dunăre", în chip ereditar, „și pe feate". În timp de războiu ar primi ajutoarele de care beneficiase principele Sigismund; și titlul acestuia îl voià de la început,

www.dacoromanica.ro

pentru sine. Pentru trimestrul următor, i s'ar da, cît mai iute, 300,000 de lei. Voevodul primia lucrarea minelor pe socoteala Împăratului, dar supt controlul său. „Căpitanul“ din Ungaria Superioară ar fi ținut să-l ajute. Comisariul imperial va sta numai în timpul războiului; el nu se va amesteca în dreptatea țerii. În fine, Mihai doria ca Împăratul să ție la Curtea sa un reprezintant al lui.

Cu aceste propuneri — altele mai ridicate fusese înlăturate, și Domnul le lăsase să cadă — porni Pezzen spre Viena. Mihai punea mare preț pe felul, pe căldura cu care aceste cereri vor fi recomandate Împăratului, și de-aceia, peste puține zile după plecarea lui Pezzen, el însărcină pe Stoica și pe Gaspar Kornis cu o misiune la Praga. Cei doi Trimeși sosiră prin Septembre la Curtea Împăratului și porniră înnapoi la 22 ale aceleiași luni. *Ei aduceau definitiva hotărîre a lui Rudolf.* Prin acest act de cea mai mare importanță, datat din 12 Septembre, Împăratul arăta că, de și dorise ca Ardealul, ocupat în numele său, să-i fie complet restituit, și Mihai să se retragă în vechiul său cuib de războiu din Țara-Românească, el primia învoiala făcută de Pezzen cu Domnul. Țara era să-i rămîie deci cuceritorului, care, ca guvernator, trebuia s'o cruțe și să nu inoveze nimic fără dietă. Consilierul imperial, „o persoană de frunte și însemnată“, era să stea în provincie și în timp de pace, ca un fel de locotenent al guvernatorului. Sarcina va fi pe viață pentru Mihai, iar fiul său va fi ținut în samă la succesie, în această privință *și în altele.* În Țara-

www.dacoromanica.ro

Românească se acorda și succesia feminină. În Moldova, se rezerva decisia, după împrejurări, dar se admitea, afară de „cazuri foarte grave“, judecata fără de apel și respectarea religiei dominante. Se refuzaŭ moșiile intra- și extra-ardelene, ca aparținînd altora saŭ Coroanei ungare. În donații și judecăți se făceaŭ rezerve importante. Se refuzaŭ comitatele exterioare, ca și *principalele* locuri din Banat. Se promitea ajutorul de războiŭ; titlul se va da *la urmă*. I se dădeaŭ 100,000 de taleri, dar cu condiția să se declare față cu Turcii. Minerii vor fi supuși numaĭ șefuluĭ lor. Ungaria-Superioară și Ardealul se vor ajuta reciproc și fără a cere dezlegare de la Viena. Consilieriul nu va avea decît putere consultativă pe lîngă Domn, și se refuza ținerea cu banii imperiali a capuchehaieleĭ din Praga. Se adăugea în fine promisia de adăpost, pentru Domn și aĭ săĭ, în caz de înfrîngere.

Cînd acest răspuns, pe care Mihaĭ l-ar fi primit fără îndoială și pe care nu l-a cunoscut poate niciodată, ajunse în Ardeal, soarta luĭ Mihaĭ și, împreună cu dînsa, soarta Ardealuluĭ și soarta noastră a Romînilor se hotărîse. Fără vina luĭ, fără vina directă a Curțiĭ din Viena, puternicul Domn căzuse.

Dacă Imperialiĭ priviaŭ pe Domn cu neîncredere, Ardeleniĭ n'aveaŭ pentru el decît ura cea maĭ adîncă. Nobilimea ungurească saŭ ungurită a provincieĭ, căcĭ de aceasta e vorba, vedea în Mihaĭ un uzurpator și un barbar. Motivele de a-l urî eraŭ

www.dacoromanica.ro

nesfîrșite: era Român, reprezintantul iobăgimeĭ, care, la auzul sosireĭ sale, ridicase capul de de-asupra țarineĭ pe care o lucra pentru a se uita maĭ vesel în viitor, era reprezintantul politic al urîților Germanĭ, era liberatorul Secuilor, șeful bandeĭ de străinĭ, cari-șĭ împărțiaŭ cele maĭ înnalte funcțiĭ și cele maĭ bogate moșiĭ, stăpînul și patronul soldaților pe cari nu-ĭ putea plăti și cari secătuiaŭ țara; tremurînd de spaima violentuluĭ „tiran“, nobiliĭ Ardealuluĭ îndrăznirĕ pe încetul să vorbească întăiŭ între sine, apoĭ, cînd se văzurĕ întrebați și ascultați, străinilor.

Aceasta decise. Cînd Alárdy se plînse la Satu-Mare de răutatea luĭ Mihaĭ, Ungnad îĭ răspunse că, orĭ-cum, „o țară poate să se împotrivească unuĭ om“. Era un ordin de răscoală pe care-l dădea comisariul imperial, ținut de Mihaĭ afară din provincie, jignit în trufia sa și setos de răzbunare.

Aceĭ cari eraŭ maĭ bucuroșĭ să aibă „un rîndaș din grajdurile împărătești“ decît pe Mihaĭ în fruntea lor, simțirĕ îndată că răscoala trebuia întreprinsă *înnainte* de sosirea răspunsuluĭ din Praga. Pe cît eraŭ de siguri de Basta, de Ungnad, vechĭ dușmanĭ aĭ Voevoduluĭ, pe atîta nu se încredeaŭ în Curtea imperială, care avea motive să nu asculte cu prea multă duioșie plîngerile nemeșilor ardelenĭ. Într'un timp, cînd Poloniĭ se gătiaŭ de războiŭ, cînd hotărîrea împărătească nu astîmpărase încă pe dușmaniĭ Domnuluĭ, Ardealul făcu răscoala.

Mihaĭ chemă pe nobilĭ în lagărele de la Sas-Sebeș și Alba-Iulia; eĭ se adunară la Cluj, și apoĭ

www.dacoromanica.ro

se stabiliră în șesul Turdei. În zădar, solii peste solii de la Domn îi chemaŭ, cu vorbe bune și cu amenințări, să vie supt steagurile luĭ: ei rămaseră la Turda, supt arme.

Zvonurile despre apropiarea Polonilor, conștiința că o bună parte dintre soldații săĭ nu-l vor apăra, veștile rele despre neorînduelile din Ardeal făcură pe Mihaĭ să ceară în repetite rînduri, să ceară cu deznădejde, banii și ajutorul Imperialilor. Scrise comisarilor, scrise luĭ Basta chiar, într'o formă rugătoare și nedibace, în care vorbia de iertare și de cuvintele zădarnice de odinioară. Era în drept să ceară și banii și ajutorul, căci în mintea sa, și în realitatea lucrurilor, el încheiase cu Pezzen *un tratat*. Dar diplomații și generalii imperialĭ nu uitaŭ trecutul, și de Curtea lor din Praga nu le păsa tocmaĭ mult.

Mihaĭ fu purtat cu vorbe, pe cînd Basta se întăria și se gătia de drum. În Iulie, el doria încă o împăcare cu Voevodul; în August, sentimentele luĭ se schimbară cu totul. Nu știm cît temeiŭ punea Mihaĭ pe cooperația imperială; dar, de și chemă în ajutorul săŭ trupele din Muntenia și Moldova, de și riscă o ultimă silință de împăcare cu Polonii și cu Turcii, el trebuie să fi primit cu mirare vestea că oamenii Împăratuluĭ intraŭ ca dușmanĭ aĭ săĭ în provincie. La 5 Septembre aceștia se declarase: fără un cuvînt de autorizare de la Curte, Ungnad și Székely anunțaŭ Statelor răsculate ale Ardealuluĭ sosirea luĭ Basta pentru a ajuta țara. La 7, nobilii făceaŭ jurămîntul de credință către Împărat, și o delegație a lor mergea să caute, înnainte

www.dacoromanica.ro

de această dată, pe Basta la Maitin, pentru a se lega cu el. La 14, el se unia la Turda cu Ardelenii, cari-și găsise un șef în bătrînul și respectatul Ștefan Csáky.

Descurajat, silit să dea lupta aceluĭ pe care nu dorise nicĭ odată să-l atace, Mihaĭ negociè și zăbovi pănă la urmă. La 17 Septembre, el era lîngă satul Mirislăŭ, un mic sătișor murdar de lîngă Aiud, în fața oștilor reunite. Ziua intăiŭ trecu în nefolositoare cereri de împăcăciune. A doua zi, Mihaĭ se așeză, cu cît îĭ maĭ rămăsese din oastea sa, trădat cum fusese de Moise Székely, de Sibrik, de Secuĭ, de Curtenĭ, și neajuns încă de aĭ săĭ, pe un drum îngust între dealurĭ. Basta izbuti printr'un simulacru de fugă să-l scoată din ascunzătoare. Domnul pierdu cea maĭ mare parte dintre aĭ săĭ, uciși și înnecați în Mureș, și, cu moartea în inimă, nu se opri pănă la Alba-Iulia.

De aicĭ el luă drumul Făgărașuluĭ, cu o oaste de vre-o treĭ miĭ de oamenĭ. La 23, el era în această cetate, unde-și adăpostise familia și averile: fiul săŭ Nicolae-Vodă încercase să vie spre a-l ajuta, dar fusese de două orĭ răspins, și numaĭ cîteva trupe muntene putură să se strecure, după o cioc-nire, cu Sibiienii, pănă la Mihaĭ. În schimb, prin pasul liber al Oituzuluĭ trecuseră Baba Novac, Delĭ-Marco, Udrea și Sava Armașul cu cîte-va miĭ de Romînĭ și Sîrbĭ.

De toți, Mihaĭ avea peste 10,000 de oamenĭ, dar răŭ îngrijiți și descurajați. Cu aceștia ar fi putut

www.dacoromanica.ro

risca o nouă luptă numaĭ cu greŭ. Imperialiĭ îl urmăriaŭ și, în fruntea lor, veniaŭ, nerăbdătorĭ, Ungurii luĭ Csáky. La 20, Ungnad și Basta intraŭ în Alba-Iulia, la 24 oștile biruitoare eraŭ la Sibiiŭ. Dar ceia ce hotărî pe Mihaĭ, pe lîngă statornica nădejde că Împăratul n'a voit peirea luĭ, eraŭ întîmplările ce se petrecuse dincolo de munțĭ.

Ajutoarele ce venise din Moldova eraŭ, în adevăr, niște fugarĭ. Jigniți prin cucerirea Moldoveĭ, pe care cucerire căutaŭ s'o împiedece în toate chipurile, Polonii se temeaŭ din partea luĭ Mihaĭ și pentru propria luĭ țară. Circulaŭ zvonurĭ curioase și îngrijitoare despre firmanul cu litere de aur prin care Sultanul ar fi dat Polonia Voevoduluĭ, despre persoanele care eraŭ dispuse să-l sprijine, despre legăturile luĭ Mihaĭ cu Cazacii și Țarul, despre o conspirație ortodoxă în Polonia, care ar fi deschis cuceritoruluĭ drumul la Tron. Frica de intrigile Caseĭ de Austria, de planurile luĭ Maximilian de a-și redobîndi tronul pierdut își avu și ea partea în graba și entuziasmul, cu care se luară măsurĭ pentru a pedepsi pe „Mihaĭ Munteanul“.

La 20 August, Zamoyski, sufletul Polonieĭ pe acest timp, un mare general, un om politic energic și luminat, decĭ un înfricoșat dușman pentru Mihaĭ, pornia din Trębowla, cu trupele. Adunînd în cale forțele luĭ Żolkiewski de la Cameniță, ale luĭ Moise Székely, fugarul ardelean, el trecea Nistrul la 4 Septembre, cu Sigismund și frații Movilă în

www.dacoromanica.ro

bagajele sale. La 9, el primia trei Ceauși, de la cari afla, cu o plăcere amestecată, ajutorul ce i-l vor da contra lui Mihaĭ Hanul, Mahmud-Pașa, trimes la Dunăre și forțele navale din Marea-Neagră. El refuza la 13, continuîndu-și mersul, ajutorul, pe care trebui totuși să-l primească.

La 15, Suceava fu ocupată, dar nu castelul, pe care comandantul ungur era dispus să-l apere. La 18, ziua lupteĭ de la Mirislău, Zamoyski fu înștiințat de răscoala Ardealuluĭ prin scrisorĭ ale partizanilor luĭ Sigismund. La 19, cancelariul trimetea pe drumul Bistriției trupe, supt comanda luĭ Iacob Potocki, luĭ Moise Székely și tînăruluĭ Stroicĭ, pentru a da mîna cu revoltații și a pregăti restaurarea luĭ Sigismund.

Căderea luĭ Mihaĭ n'o bănuia Zamoyski atît de ușoară: pănă tîrziŭ, după ce ieși din Moldova chiar, planul săŭ era să vie în Ardeal pentru a conlucra la zdrobirea dușmanuluĭ. Trupele polone se coborîaŭ pe malul drept al Siretuluĭ. Din „lagărul de la Siret“ scrie în Ardeal, la 15 Septembre, Sigismund, care întovărășia pe fostul săŭ dușman de moarte, cancelariul. La Roman abia, Polonii aflară victoria de la Mirislău, în ziua de 25 Septembre.

Moldova era pierdută: aceiași soartă amenința Țara-Românească. Nu era vreme de cheltuit pentru Mihaĭ.

Între doĭ dușmanĭ, el iertă pe cel maĭ noŭ, pe generalul unuĭ Împărat creștin, ale căruĭ intenții le credea încă bune față cu dînsul. Iertă pe Basta, îl iertă — așa era firea luĭ pornită și schim-

www.dacoromanica.ro

bătoare — îl iertă, cred, din toată inima, din toată inima luĭ rînită de învins, de umilit, de gonit. Și, fiind-că iertase pe aliatul foștilor săĭ supușĭ, magnațiĭ revoltațĭ, el intrâ în corespondență și cu acești distrugătorĭ aĭ măririĭ sale.

El trimese la dușmaniĭ săĭ din Ardeal o scrisoare din 23 Septembre, prin care oferia să dee ca ostatecĭ pe aĭ săĭ și cerea încetarea de arme. I se răspunse de Basta, la 25, printr'o scrisoare de mustrărĭ, care punea condițiĭ : va da familia la Sibiiŭ pînă în ziua de 30, va renunța la Ardeal, va servi cu oastea unde i se va porunci. Printr'o a doua misiune, în fruntea căreia se găsea Radu Clucerul Buzescu, ginerele luĭ Mihalcea, Mihaĭ oferĭ tot ce i se cerea, dorind numaĭ, ca răsplată pentru ceia ce părăsia, libertatea Secuilor și stăpînirea asupra Făgărașuluĭ, Gurghiuluĭ și Jeciuluĭ. Cînd, la 3 Octombre, Sava Tököly se înfățișă în tabăra de la Sîn-Petru, lîngă Brașov, Mihaĭ făcu un noŭ jurămînt Împăratuluĭ. La 4, Ungurii ajunsese la Vlădenĭ, în cercul Feldioareĭ și Nemțiĭ la Șercaia, iar, treĭ zile după aceasta, Mihaĭ scria din „lagărul în munțiĭ Buzăuluĭ“, că primește orĭ-ce, că-șĭ recomandă familia generozitățiĭ învingătoruluĭ și că trece în Țara-Românească, pentru a-șĭ apăra Scaunul, îngustul cuib dintru început al mareĭ sale puterĭ și cariereĭ sale glorioase.

La 1iu Octombre, Poloniĭ ajunsese acum la Trotuș și, la 5, eĭ treceaŭ Milcovul. La 9, lagărul năvălitorilor era la Buzăŭ. Aicĭ Zamoyski primia invitația lui Basta de a respecta trata-

www.dacoromanica.ro

tele și știrea că Mihaĭ e numaĭ la șese mile de distanță.

În ziua de 12, începèaŭ harțele. Baba-Novac, șeful de haiducĭ, fu răspins din valea Năienilor, unde se ascunsese, în calea oștireĭ polone. La 13, Mihaĭ însușĭ se bătu cu întreaga armată dușmană, de dimineață până seara, fără ca soarta războiuluĭ să se hotărească în adevăr. Lupta, o luptă de moarte, lupta pentru ultima bucată îngustă a purpureĭ sale „crăieștĭ", sfășiate de nenorocire, — continuâ a doua zi, tot nehotărîtă, între Polonĭĭ din spre șes și Mihaĭ din munțĭ. Ea se decise numaĭ la 20. Polonĭĭ se îndreptaŭ spre Ploieștĭ și Tîrgoviște; Mihaĭ li tăiă drumul la Teleajen, în pădurea Bucovuluĭ. Aicĭ îșĭ așează în dosul șanțurilor băltoase tunurile și pedestrimea. Cazacĭĭ luĭ Zamoyski, infanteria polonă și voluntarĭĭ intrară cu curaj în pădure și-ĭ goniră. Cavaleria cancelariuluĭ sfîrși bătălia. Mihaĭ, aproape singur, fugi.

Era fuga cea maĭ dureroasă, nu fuga din țara cucerită, pe care i-o dăduse norocul, ci fuga din țara luĭ de naștere, din „moștenirea" părinților, pe care odinioară o găsise prea mică și, desfășurîndu-șĭ largile aripĭ de viteaz, care trebuiaŭ să-l ducă la Alba-Iulia, o lăsase, desprețuind-o, în sama caimacamilor și apoĭ a fiuluĭ săŭ. Și acum nicĭ aceasta nu putea s'o aibă! Nu maĭ era un Domn, ci un pribeag, un exilat, unul din aceĭ pretendenți plinĭ de rușine cari colindaŭ, cerșind sprijin, Europa creștină. Rămăsese, cum spunea el însușĭ, numaĭ cu capul, cu capul săŭ eroic — și cu fulgerătorul săŭ braț de eroŭ.

www.dacoromanica.ro

Se retrase spre Argeș, unde, cu 9,000 de oameni, dădu ultima sa luptă, la 25 Novembre, cu „Hatmanul“ de paradă, care-l înlocuise, cu Simion-Vodă. Și acesta-l bătu! Din înfrîngere în înfrîngere, urmărit ca de o răzbunare dumnezeiască pentru păcatele sale de sînge, săvîrșite la mînie, Mihaĭ ajunsese în munți la hotar. Să se maĭ lupte? De ce? Dumnezeŭ nu voià să-l ajute. De ce? Cînd ostașiĭ luĭ acoperise țărîna cîmpiilor de înfrîngere! Cu ce să se împotrivească Polonilor cancelariuluĭ, Moldovenilor luĭ Ieremia, Turcilor luĭ Ghiuzeldì-Pașa, restauratorul Giurgiuluĭ, pribegilor și nemulțămiților muntenĭ. El luă drumul Lugoșuluĭ, singurul care-ĭ era, în adevăr, deschis. Era și aceasta o cale a Crucii, un drum de exil, dar cel puțin el ducea către Curtea dreptuluĭ Împărat, nu către taiținița de fiare a Ardealuluĭ. Lăsînd țara Turcilor și Polonilor, el alergă să ceară decĭ Împăratuluĭ dreptatea, care i se cuvenia. Prin Baia-de-Criș, Halmagiŭ, Beiuș, încunjurat de șeptezecĭ de credincioșĭ numaĭ, stafie rătăcitoare a măririĭ sale moarte, el apucă drumul Vieneĭ, unde se afla, găzduit la „Cerbul de Aur“, în ziua de 2 Ianuar 1601.

Hotărîrea luată de Mihaĭ era pe deplin îndreptățită, nu numaĭ de nevoia în care se găsia. În adevăr, Împăratul primise, fără gînduri ascunse, o parte din cererile Domnuluĭ și admisese, într'o formă oare-care, pe cea maĭ importantă din ele, rămînerea în Ardeal. Alianța comisarilor și luĭ Basta cu Statele răsculate ale Ardealuluĭ era un act îndrăzneț, pe care, fără nicĭ-o autorizare, aceștia se încumetase să-l săvărșească, răzimîndu-se pe

www.dacoromanica.ro

lipsa unei direcții energice și consecvente în conducerea Imperiului. Împăratul primi, în adevăr, cu plăcere steagurile trimese de generalul său învingător, dar el nu exprimă nici-o judecată în scris asupra celor întîmplate. Basta denunțase pe Mihaĭ că stă în înțelegere cu Turcii, că voiă să-l distragă de la lupta contra acestora, că provocase prin tirania sa o mișcare, care, fără intervenția oștirilor imperiale *contra* luĭ, ar fi dat Transilvania luĭ Csáky. Însă cînd, după bătălia de la Mirislău, plîngerile luĭ Mihaĭ, cererile luĭ desperate de ajutor, în lupta de moarte cu Polonii, ajunseră pănă la Împărat, ele nu fură zădarnice, și ordine de a-l sprijini fură date, din nenorocire prea tărziŭ, Statelor ardelene.

Pănă în ultimul moment al luptelor sale pentru tron, Mihaĭ se măguli cu gîndul că Împăratul nu-ĭ voește peirea, că el va respecta învoiala făcută cu Pezzen. Scrisoarea învinsuluĭ din Oradea-Mare, 12 Decembre, către Împărat e plină de încredere: nicĭ printr'un singur cuvînt nu tradează fugarul frica unuĭ refuz de a-l primi din partea suzeranuluĭ și Domnuluĭ său. Cînd ajunse la Tyrnau, el constată din două scrisorĭ ale Împăratuluĭ că siguranța luĭ nu era o amăgire de sine.

Domnul gonit stătu maĭ multe săptămînĭ la Viena, cerînd audiență Împăratuluĭ și expuindu-și dreptatea. Într'un lung memorial, plin de logică și căldură, el înșirâ toate serviciile aduse Împeriuluĭ, toată seria de acțiunĭ folositoare creștinătățiĭ făptuite de dînsul. Fără cruțare față cu dușmaniĭ săĭ, dar fără ponegrire, el arătă cît de nedreaptă fusese față cu el purtarea reprezintanților imperialĭ în Ar-

www.dacoromanica.ro

deal. Încă odată, afirma că el n'a călcat înțelegerea făcută cu Pezzen; cînd Basta pătrunse ca dușman, el ceru acestuia un mandat, o scrisoare, o instrucție măcar, pe care generalul nu putu să le înfățișeze. Bătut, el jură din nou, luă toate îndatoririle ce i se cereau; în schimb, nici-un ajutor nu veni să-i ușureze situația în Țara-Românească. Ieși de aici, bătînd pe Turcii cari-i tăiau calea, pentru a fi urmărit, amenințat, privit cu ochi răi de oamenii împărățești, prin mijlocul cărora trecea pentru a merge la Curte. Își cerea înnapoi averea, familia, țara.

După multe prelungiri, Mihai se prezintă înnaintea lui Rudolf la 1^iu^ Mart. I se promise plata pe două luni a soldaților săi și un stipendiu anual: în Ungaria Superioară, el trebuia să adune trupe pentru ca, unindu-le cu regimentele lui Basta, să recîștige Ardealul pentru Coroana Ungariei. Îi era permis să creadă că și pentru dînsul: cine oare cheltuise atîta muncă pentru această provincie de ispită și de peire!

Așteptarea Domnului fusese lungă și explicarea zăbăvei nu era alta decît veșnica speranță zădarnică a Imperialilor în credința Ardelenilor. Aceștia ținuse, în Octombre—Novembre 1600, o dietă zgomotoasă, în care erau cît pe-aci să proclame pe Sigismund, ca o necesitate politică față de Turci. Se stăpîniră pentru moment și cerură la Praga printr'o solie de trei: pe arhiducele Maximilian, *fără* Germani ca să-l apere; alt-fel, vor îngriji singuri de

www.dacoromanica.ro

soarta lor. Solii sosiră la Curte în cea d'intâiŭ zi a anului 1601.

Dar, în lipsa lor, lucrurile îșĭ urmaŭ cursul lor firesc. Basta, fără trupele, pe care fusese silit să le depărteze, nu era o piedecă pentru ambiția luĭ Csáky. Acesta, șeful Ardealuluĭ pe acest timp, convocă o nouă dietă la Cluj, în Februar 1601. Aicĭ, pentru a-și ușura sarcina de restaurare, el făcu o mare lovitură, arestîndu-și adversariĭ, cu Gașpar Kornis și Sennyei în frunte. Basta fu pus supt pază și Sigismund proclamat principe al Ardealuluĭ, fără nicĭ-o rezistență. Baba-Novac fu ars de calaŭ; iar Basta expulzat din provincie, cu toate onorurile cuvenite, și Sigismund intră din noŭ, — scăpînd de arestul în care-l ținea Ieremia și Polonii, la Botoșanĭ, unde ajunsese la 15 ale luĭ Mart, — în cetatea Bistriței, întovărășit de ceĭ treĭ delegați aĭ Ardealuluĭ, cari mersese să caute în străinătate neprețuita sculă. La 27 Mart, o alegere formală legitimă situația luĭ.

La 11 Februar, Ardelenii, sperjurĭ pînă la monotonie, cutezară să trimeată pe Ștefan Kakas la Praga pentru a îndreptăți incalificabila lor ispravă. Data aceasta, Rudolf, saŭ aceĭ care-l conduceaŭ, avură simțul demnității, care li lipsia așa de des. Solul perpetuilor conspiratorĭ nu fu primit, și o expediție se organiză contra Ardealuluĭ.

În April, Mihaĭ plecă din Viena. La 11 Maiŭ, el era la Cașovia, unde noul guvernator al Oradieĭ-Marĭ, Ferrante Gorzaga, îl împăca cu Basta. In fruntea a peste 10,000 de oamenĭ, Domnul, setos

www.dacoromanica.ro

de răzbunare, se stabili la granița Ardealului, la Maitin, unde, la 7 Iulie, după învoială, veni să-l găsească, cu o oaste egală, Basta.

Sigismund, căruia dieta-i votase subsidii contra lui „Basta", venia de la Șimlău cu vre-o 30,000 de Ardeleni, Moldoveni, supt Bucioc Spătarul, și cîți-va Tatari. El se retrase la 11, după cîte-va mișcări neizbutite, și se opri iarăși la Șimlău. La 16, fu o ciocnire de avangardă fără rezultat important. Dar, complectîndu-și trupele cu cavaleria germană, aliații plecară la 31 Iulie, către Ardeal și, la 3 August, ei se găsiau în fața dușmanului.

La 5 oare de sară, după cîte-va harțe lîngă satul Goroslău, Ardelenii se hotăresc să părăsească movila ocupată de ei, pentru a petrece noaptea în șes. Atunci, după îndemnul lui Mihai, Imperialii îi atacară pe neașteptate, cu furie. Artileria lui Sigismund fu luată, și un atac viguros al cavaleriei sileziene și al călăreților lui Mihai îi risipi pe cîmpie. Fără armată aproape, Sigismund fugia — din nou! — la Deș, apoi, prin Rodna, în Moldova pentru a-și ispăși păcatele la mănăstirea Neamțului. La 21 August, el scria „din tîrgul Bacăului", proscris etern al ticăloșiei sale.

Biruința era evidentă, incontestabilă, strivitoare pentru trădătorii din sistemă. Ea fusese cîștigată pentru Împăratul, supt steagurile căruia luptase învingătorii, cari stăteau toți în solda lui. Ardealul era să fie o provincie a Casei de Austria. Dar — și aceasta era întrebarea de căpetenie — cine era să reprezinte pe Împărat? Vasalul per-

www.dacoromanica.ro

secutat, gonit, iertat, care era Mihaĭ: „Romînul“ bănuit, invidiat și temut? Saŭ soldatul de profesie, care n'avea decît cauza pe care era plătit s'o apere, lefegiul din vocație, Basta, de sine stătător saŭ ca locotenent al comoduluĭ arhiduce Maximilian?

De sigur că Basta. Dar Curtea, care judeca ast-fel, și nu putea să judece alt-fel, să prefere adecă un concurent, maĭ mult saŭ maĭ puțin fățiș, uneĭ sigure unelte, — Curtea Împăratuluĭ bolnav, al căruĭ spirit era umbrit din ce în ce maĭ deplin de negrele aripĭ ale nebunieĭ, se temea de Mihaĭ. Se temea de dînsul, așa învins și umilit cum părea.

Naturĭ ca a luĭ se ridică răpede din toropirea momentuluĭ, și încrederea luĭ ar fi fost contagioasă. Încununat din noŭ cu laurii biruințiĭ, încunjurat de nimbul purtătoruluĭ de victorie, el ar fi răsculat, fără a pronunța un cuvînt, cele două țerĭ românești, saŭ cel puțin aceia care era maĭ mîndră de acest uimitor fiŭ al eĭ. Movileștiĭ nu eraŭ nicĭ iubiți, nicĭ temuți, și ast-fel de oamenĭ nu formează stavile pentru cineva cu însușirile luĭ Mihaĭ. Ar fi trebuit decĭ pentru a-l scoate iarăș deciziva intervenție a luĭ Zamoyski. O asemenea intervenție trebuia să pară însă primejdioasă Imperialilor, cari aveau rațiunĭ să urească temeinic pe acest stîlp al Polonieĭ dușmane.

Decĭ, era maĭ bine să se lese Ardealul luĭ Mihaĭ, în condițiile pe care Împăratul le fixase în Septembre 1600 saŭ în altele, maĭ puțin favorabile pentru guvernatorul pe viață. Era maĭ bine, gîndiaŭ sfetniciĭ luĭ Rudolf, odată ce Ardealul nu

www.dacoromanica.ro

poate fi luat înnapoĭ fără brațul viteazuluĭ; dar era maĭ cuminte să nu se spuie Voevoduluĭ nimic limpede în această privință, să i se lese, diplomatic și prevăzător, îndoielĭ și luĭ Basta, dușmanuluĭ, rivaluluĭ, speranțe. Cine știe? Se întîmplă une-orĭ lucrurĭ neașteptate și fericite pe care nu le aprobĭ și nu le-aĭ fi recomandat. Și Basta era un om îndrăzneț, un politician de școală italiană, care asculta de instrucțiile împrejurărilor, gata să le justifice apoĭ, pe aceste instrucțiĭ nescrise, neiscălite și nepecetluite, prin pecetea maĭ mult decît împărătească a succesuluĭ. Sînt tăcerĭ care sînt sfaturĭ, precum altele înseamnă o aprobare. Și, trimeținд la luptă contra răsculaților pe ceĭ doĭ împăcațĭ *inter pocula*, pe cari i-ar fi putut într'adevăr uni numaĭ înfrîngerea comună, și nu biruința, ministrĭĭ luĭ Rudolf tăcură. Să bată pe Sigismund, acesta era ordinul, singurul ordin. Dar pe urmă? Natural, să facă raport și să aștepte... Saŭ, și alt-fel...

Se întîmplă — socoteala fusese bună — *alt-fel*.

Biruitorĭĭ se certară decĭ imediat, pentru glorie. Steagurile dobîndite fură trimese la Praga de fie-care din ceĭ doĭ șefĭ cu oamenĭ deosebițĭ. Împărțirea tunurilor întîmpinâ greutățĭ. Mihaĭ voià să meargă la Făgăraș, unde eraŭ închișĭ aĭ săĭ, pe cari nu-ĭ maĭ văzuse de atîta vreme și cari eraŭ așa de aproape de hotarul muntean pe care-l apăra numaĭ palosul fără putere al luĭ Vodă Simion, Moldoveanul. Basta cerea să se îndrepte oastea spre cetățĭ pentru a le ocupa. La plecarea de la Cluj isbucni cearta. Ajunșĭ supt Turda, ceĭ doĭ rivalĭ

www.dacoromanica.ro

ireconciliabilĭ eraŭ în cele maĭ rele relaţiĭ. Chemat la un consiliu de războiŭ, Mihaĭ nu veni. A doua zi, la 19 August, o trupă de Germanĭ şi Valonĭ, supt Beauri şi Mortagne, fu însărcinată, contra orĭ-căruĭ drept, să aresteze pe incomodul „Valah“ şi, de se va opune, să-l omoare. Era o sentenţă de moarte, şi ostaşiĭ cărora li se dăduse misiunea înţelegeaŭ uşor asemenea lucrurĭ. Mihaĭ puse mîna pe sabie: *Eŭ prins!* Călăiĭ săĭ îl măcelăriră: un topor îl lovi în pîntece, şi capul celuĭ căzut în sînge fu despărţit de trup de un asasin emerit. Neiertătorul Basta nu cruţă înjuriile cele maĭ crude viteazuluĭ, pasionatuluĭ şi mareluĭ săŭ rival.

Îndreptăţia ceva această execuţie? E aproape inutil să se maĭ discute întrebarea. Mihaĭ nu era subordonatul luĭ Basta şi nu putea deci să fie pedepsit pentru nesupunere. Fie-care avea oştile sale, cărora el li dăduse steagul şi le primise jurămîntul. Colaboratorĭ egalĭ în autoritate, fie-care între soldaţiĭ săĭ, învingătoriĭ tristuluĭ Báthory trebuiaŭ, în caz de neînţelegere, să ceară, întrerupînd acţiunea lor comună, instrucţiĭ de la ceĭ cari-ĭ trimesese pentru a învinge şi... a nu se înţelege pe urmă.

Scuza luĭ Basta — sînt acţiunĭ folositoare pe care autorul lor trebuie să le scuzeze faţă de aceia care le aprobă şi fără de aceasta — scuza ucigaşuluĭ după moda italiană fu întâiŭ, că Mihaĭ trăda. În ce stătea această trădare?

În dorinţa de a lua Ardealul pentru sine.

www.dacoromanica.ro

Dorința aceasta o avea, de sigur, acela care luptă acum a doua oară pentru a da țara Împăratului. Avem scrisorile lui către vechii săi credincioși, Secuii, date la 19 Iulie, din Maitin. În ele, nu e de loc vorba de Basta, ci de restabilirea situației anterioare revoltei magnaților. Radu Clucerul și Stoica vor ajuta pe Secui, dacă ei, amintindu-și de sîngele pe care strămoșii lor l-au vărsat totdeauna pentru libertate, se vor ridica împotriva uzurpatorului Sigismund, care, întors în țară cu rușine, cu rușine o va părăsi. Uzurpatorul dispărînd, de sigur că stăpînul legitim, ale căruĭ drepturĭ le luase, adecă el, Mihaĭ, va căpăta puterea. Dar întru cît credința că Împăratul îĭ va acorda guvernul Ardealului constituia un act de trădare din partea lui Mihaĭ? Doar nu i se spusese nimic în privința soarteĭ viitoare a țerĭ, și el putea spera pentru dînsul o situație potrivită cu meritele nouă pe care și le cîștigase.

Dar Basta avea și dovezĭ scrise: scrisoarea lui Mihaĭ către boierii Udrea, Negrea și Stoichiță și scrisoarea către Ibrahim-Pașa de Timișoara, scrisorĭ injurioase pentru „Sașii fără omenie", cari eraŭ Rudolf și oamenii săĭ, și pline de protestărĭ de credință față de Împăratul serios, cel de la Țarigrad. De unde veniaŭ aceste scrisorĭ? De la Sigismund, care avea tot interesul să bage zizanie, înnainte de luptă, între dușmanii săĭ. Eraŭ originale saŭ còpiĭ? Principele Ardealului trimese lui Basta còpiĭ, iar celui maĭ puțin interesat și cunoscător, lui Gonzaga, niște originale, pe care acesta le declară că sînt tot còpiĭ. În ce limbă sînt

www.dacoromanica.ro

scrise scrisorile? În latinește, de Banul Mihalcea, atunci cînd Banul nu putea ști, de și chiot, latinește, atunci cînd era natural să se scrie boierilor românește, iar Pașei din țara semi-sîrbească a Banatului, slavonește, dacă nu turcește. Ce dată aŭ? Una singură, cea adresată boierilor, are data de 1iu Maiŭ, Cașovia; știm însă că Mihaĭ sosi în acest oraș (a observat și Gonzaga anacronismul!) la 11 Maiŭ, și, dăcă ar fi o dată în stil vechiŭ (1=11), Sigismund ar fi notat lucrul și Mihaĭ ar fi spus la început că scrie în ziua sosiriĭ sale în oraș. Apoĭ „Io“ se traduce în titlul Domnesc prin „ego“, nu prin „Iohannes“, cum, de sigur, ar fi făcut Mihaĭ saŭ scriitorul săŭ; limba e strașnic de barbară, de familiară, și nu ast-fel putea scrie un mare Domn, chiar detronat, celor maĭ de aproape intimĭ aĭ săĭ. În fine, corespondentul obișnuit al luĭ Mihaĭ în Țara-Românească pare a fi fost, nu Udrea, ci Radu Buzescu.

Basta pretinse că Mihalcea s'ar fi recunoscut ca scriitor al celor două documente. Dar aceasta se afirma după mișeleasca zugrumare, fără judecată, a vredniculuĭ și bătrînuluĭ ostaș.

Să maĭ vorbesc de acuzările că Mihaĭ se răzbuna pe morțĭ și pe viĭ, puind pe aĭ săĭ să ardă cetățile și să despoaie mormintele, pentru a dăuna reputația Împăratuluĭ? Dar cine putea stăpîni drojdia tururor noroadelor sălbatece, pleava căzăcească și ungurească, din care se alcătuia în cea maĭ mare parte o armată de pe acel timp, — a luĭ Mihaĭ ca și orĭ-care alta? Oare n'a rămas Basta însușĭ neșters în amintirea Ardealuluĭ ca patronul și or-

www.dacoromanica.ro

ganizatorul jafuluĭ, pe care, fără a-l recomanda saŭ porunci, nu putea să-l oprească ?

Ce rămîne decĭ din îndreptățirile plăzmuite pentru a curăți pe vinovați de mustrarea omoruluĭ ?

La 17 August, cu două zile înnaintea omoruluĭ, Împăratul adresă luĭ Mihaĭ, ca răspuns la notificarea victorieĭ, o scrisoare care nu era să-l maĭ găsească în viață. Rudolf îĭ mulțămia foarte călduros pentru vitejia și credința ce dovedise, îĭ promitea banĭ pentru trupe și concursul armelor imperiale pentru a-și reocupa țara de naștere ; el arunca într'un viitor maĭ îndepărtat cucerirea Moldoveĭ și asigura pe învingătorul luĭ Báthory „că-ĭ va dovedi iubirea și dărnicia într'un chip maĭ larg, cînd afacerile Ardealuluĭ vor fi aduse la liniște“. Pe cînd, într'o scrisoare mult maĭ scurtă și maĭ rece, Basta căpăta numaĭ promisiunea că „i se va dovedi prin fapte, în orĭ ce se va putea, grația împărătească“. Cred că cel d'intăiŭ ar fi avut temeiŭ să spereze maĭ mult decît cel de-al doilea acordarea guvernuluĭ ardelean, pe care-l urmăriaŭ amîndoĭ și care-ĭ îndușmănise.

Abia plecase scrisoarea și vestea asasinatuluĭ ajunse la Praga. Împăratul tăcu și, cîteva zile după primirea noutățiĭ, trimețînd pe Radibrati și Petru Armeanul la Buzeștĭ, la mitropolitul muntean și la alțĭ boierĭ pentru a da explicația faptuluĭ, el vorbește cu liniște de „întîmplarea omoruluĭ luĭ Mihaĭ, Voevodul Țerĭĭ-Românești“. Iar, peste cîteva lunĭ, arhiducele Maximilian declară că nu cu-

www.dacoromanica.ro

noaște „adevărata cauză“ a omoruluĭ, dar nu dezaprobă pe Basta. „Non succensemus“!

Politică habsburgică și spaniolă. Fusese practicată față de Egmont în Țerile-de-Jos și va fi practicată față de Waldstein în Boemia.

Așa, printr'un omor, care era o crimă, o crimă utilă pentru Imperialĭ, se sfîrși Mihaĭ-Viteazul, victima talentelor ca și a greșelilor sale. Greșelile — pe care cine nu le-ar fi făcut? — le-a plătit el cu nenorocirea sa, cu prețul vieții sale, iar gloria luĭ e gloria noastră, o glorie care nu se stinge, ci, răsărind, dumnezeesc stîlp de pară, din adîncimea trecutuluĭ fără noroc, îndreaptă pașiĭ poporuluĭ nostru către ultimul scop al tuturor silinților românești, Canaanul Unității desăvîrșite a neamuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Într'o carte populară, nu se poate trimete la izvoare. O expunere critică a izvoarelor nu-și are nicĭ ea locul într'o publicație de această natură. Persoanele care întrebuințează cărți de erudiție vor găsi o asemenea cercetare în Prefața volumuluĭ XII din Colecția de documente Hurmuzaki, volum în care-mĭ propun a cuprinde materialul inedit relativ la Mihaĭ-Viteazul, pe care-l posed și care n'a fost decît pe alocurĭ întrebuințat în această carte.

Totuși, cred folositor a da cîteva foarte scurte și sumare indicațiĭ.

Cetitorul ar face rău dacă ar acorda luĭ Bălcescu o importanță istorică prea mare, în starea actuală a cunoștinților. „Istoria luĭ Mihaĭ-Viteazul“ a acestuĭ harnic și conștiincios lucrător, cu formă literară de poet, e scrisă, în cea maĭ mare parte, după cronicĭ, maĭ ales după cele străine.

Bălcescu, trăind în timpurĭ de romantism, imitînd expunerea unuĭ Augustin Thierry, căuta în aceste izvoare informațiĭ interesante, colorate, bogate. De unde rezultă că el n'a înlăturat povestirile târziĭ, povestirile de imaginație, și a preferat totdeauna o descriere plastică, circumstanțiată, în-

www.dacoromanica.ro

naintea unuĭ adevăr istoric maĭ sărac și maĭ puțin strălucitor.

De la Bălcescu, nu s'a maĭ scris toată istoria luĭ Mihaĭ în forma uneĭ monografiĭ distincte. Lucrarea d-luĭ Gr. G. Tocilescu asupra familieĭ Voevoduluĭ și aceia asupra luĭ Mihalcea sînt astăzĭ învechite, ca formă literară și ca informație, și se razimă pe o critică insuficientă. D. Xenopol, care a consacrat luĭ Mihaĭ-Vodă o mare parte din volumul III al „Istorieĭ Romînilor“, întrebuințează unele din materialele nouă și dă, pe bază maĭ ales documentară, o povestire interesantă și adevărată în liniile generale. D-sa păcătuiește însă, ca de obiceiŭ, prin informația neîndestulătoare. Inedite nu folosește de loc, și, pentru izvoarele narative, d-sa se razimă numaĭ pe Bălcescu. Acesta și vol. III și IV din Hurmuzaki formează baza expunerĭĭ celuĭ maĭ de talent și maĭ bine pregătit popularizator al istorieĭ românești, în țară și în străinătate.

În ungurește s'a publicat de d. Ladislas Szádeczky, profesor la Universitatea din Cluj, o carte studiată cinstit, asupra relațiilor dintre Mihaĭ și Ardeal. N'o pot judeca necunoscînd limba, dar sînt în stare a recunoaște însemnătatea mare a documentelor nouă cuprinse în cele două Apendice, ce întovărășesc lucrarea, după care vecinii noștri cunosc cariera Voevoduluĭ și-ĭ apreciază rolul.

Am scris această monografie, — un fel de orientare pentru lucrarea mult maĭ întinsă ce pregătesc de mult timp, — pentru istoria Romînilor, pe

www.dacoromanica.ro

care un ministru romîn o destina Expoziției din Paris și pe care altul, cu vederi mai practice (căci o țară reprezintată prin cerealele, scoarțele și animalele sale, nu mai are nevoie a se recomanda lumii prin trecutul său), zic altul cu vederi mai practice a declarat-o inutilă. Cînd am primit invitația de „a nu mai scrie“, apucasem a scrie, din partea ce mi se destinase, istoria lui Mihai-Viteazul. E lucrarea de față.

Am căutat a spune pe scurt, într'o formă simplă, singure faptele caracteristice, alese printre cele riguros exacte.

Am întrebuințat mai ales:

Ca material narativ: *a)* Cronica de Curte a lui Mihai, tipărită, într'o formă latină, de Walter și reprodusă și în *Tesaurul* lui Papiu Ilarian, I. Ea merge până la 1597; *b)* Cronica Buzeștilor, intercalată în Cronica „anonimă“ a Țerii-Românești, compilată de Logofătul Cantacuzinilor, Stoica Ludescu și tipărită în *Magazinul istoric*, IV; *c)* Cronica lui Iacobinus, secretariul lui Sigismund Báthory, tipărită în Schwandtner, *Scriptores*, I; *d)* Cronica ardeleană, redactată după amintirile lui Basta de Ciro Spontoni (Veneția, 1658); *e)* Cronica lui Decius Barovius, cuprinsă în *Monumenta Hungariae historica, Scriptores; f)* Cronica lui Szamosközy, în aceiași culegere; *g)* Cronica lui Simigianus, tipărită de Eder și Mildenberg; *h)* Cronica lui Wolfgang Bethlen, redactată pe baza celor trei cronici precedente și suplinind lacunele pe care le oferă manuscriptele lor păstrate; *i)* Cronica turcă a lui Naima, tradusă englezește

www.dacoromanica.ro

de Fraser; *j)* Cronica luĭ Heidenstein, și în Hurmuzaki, XI[1]).

Ca documente: *a)* documente din Viena, tipărite în Hurmuzaki, III[1] și IV[1]; *b)* cele venețiene, în aceiași colecție, VIII, III[2] și IV[2]; *c)* cele polone în Hurmuzaki-Bogdan, I-II *(Supl.* II, I-II); *d)* cele de proveniență deosebită, în Hurmuzaki, XI; *e)* cele românești din *Analele Academieĭ Romîne,* XX; *f)* ineditele din Viena, rezumate saŭ publicate în Szádeczky; *g)* ineditele (acestea și altele) din colecția mea, care rămîne să formeze vol. XII din Hurmuzaki.

---

[1]) Indicațiile bibliografice maĭ precise în indicele bibliografice la Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă* și Hurmuzaki, XI. — Am maĭ tratat istoria Domnuluĭ, din alte puncte de vedere, în *Basta și Mihaĭ-Viteazul* (Herz, 1895) și *Două conferințĭ,* (Socecŭ, 1898).

www.dacoromanica.ro

PREȚUL 1 LEU

www.dacoromanica.ro